

ΕΥΤΥΧΙΑΣ Δ. ΛΙΑΤΑ

ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΤΩΣΗ Τ' ΑΝΑΠΛΙΟΥ ΣΤΟΥΣ ΤΟΥΡΚΟΥΣ (9 ΙΟΥΛΗ 1715)

Ανάμεσα στις γραπτές πηγές της Ιστορίας, την πρώτη θέση σε όγκο και βαρύτητα έχουν οι εμπειριστατωμένες εκθέσεις των πρωταγωνιστών-της, αυτών που όχι μόνο είχαν τη δυνατότητα να συνθέσουν έργο, αλλά και την υποχρέωση να δώσουν εξηγήσεις. Παράλληλα όμως και η λαϊκή δημιουργία, όταν συνθέτει όχι για να κάμει συνειδητά επιστήμη, μα για να εξωτερικεύσει συναισθήματα, μπορεί να μας αφήσει μνημεία αξιόλογα, που, παρά την ελλειπτικότητα και τη μονομέρειά-τους, γίνονται σημαντική πηγή στη σύνθεση της Ιστορίας. Ο λόγος των ανθρώπων του λαού, σιγανός και λιτός, με έντονο το προσωπικό στοιχείο και χαρακτηριστικό την αμεσότητα, παίρνει τη μορφή της ενθύμησης, του ιστορικού τραγουδιού, του απομνημονεύματος ή στιβάζεται στα στενά πλαίσια ενός γράμματος.

Έτσι, και για τα γεγονότα του 1715, όταν τ' Ανάπλι κι ολόκληρος ο Μοριάς πέρασε οριστικά απο τη βενετσιάνικη στην τούρκικη κατοχή, πέρα απο τις επίσημες πηγές¹ και τα στοιχεία που αντλούμε απο τη δημο-

---

1. Οι πηγές - μας για τ' Αναπλιού το πέσιμο στους Τούρκους και γενικότερα για την κατάληψη όλου του Μοριά είναι πλήθος· οι βασικότερες όμως είναι τα έργα τεσσάρων ανθρώπων που έζησαν τα γεγονότα απο κοντά, γι' αυτό και έχουν περισσότερη αξία απο όλους τους άλλους που, έστω κι αν είναι σύγχρονοι, περιγράφουν την κατάσταση σαν παρατηρητές, έχοντας έμμεση μόνο γνώση των πραγμάτων. Συγκεντρωμένες όλες οι πηγές αναγράφονται κριτικά στο έργο του Μιχ. Β. Σακελλαρίου, «Η ανάκτησις τής Πελοποννήσου υπό των Τούρκων εν έτει 1715». *Ελληνικά* 9 (1936) 221 σημ. 1. Εδώ αναγράφω τα τέσσερα μόνο έργα στα οποία ανατρέχω για να διασταυρώσω τις μαρτυρίες των κειμένων που δημοσιεύω: Μάνθου Ίωάννου, *Ιστορία περί τής συμφοράς και σκλαβίας του Μωρέως και στιχολογία πολλών άλλων υποθέσεων συντεθείσα παρά Μάνθου Ίωάννου έξ Ίωαννίνων, Βενετία 1779*· η πρώτη έκδοση του 1739 λανθάνει· πρβλ. Δ. Μ. Μιχαηλίδη, «Ο Ήπειρώτης ποιητής Μάνθος Ίωάννου και τὸ ἔργο του». *Ήπειρωτική Έστία* 18 (1969) 598 - 606. Πέτρου Κατσαίτη, *Ιστορία καλουμένη κλαθμός Πελοποννήσου*, έκδ. Έμμ. Κριαρά, Ἀθήνα 1950· το έργο γράφτηκε κατά τη διάρκεια της σκλαβιάς του Κατσαίτη στα Χανιά και, κατά τη μαρτυρία του ίδιου του ποιητή, τέλειωσε στις 10 Ιούλη 1716. Ἀν συγκριθεῖ ο

τική ποίηση², έχουμε και τις μαρτυρίες απο λαϊκά κείμενα, σαν αυτά που δημοσιεύονται πιο κάτω, ξεχωρισμένα ανάμεσα απο μιά καθαρά εμπορική αλληλογραφία³. Όλες οι ειδήσεις προέρχονται απο πρώτο χέρι, απο ανθρώπους που έζησαν τα γεγονότα στο χώρο και το χρόνο που διαδραματίστηκαν κι αυτό μεγαλώνει περισσότερο την αξία-τους σαν ιστορικών μνημείων. Αν τώρα θελήσουμε να τα αξιολογήσουμε απο την καθαρή λογοτεχνική πλευρά-τους, η καθαρότητα ύφους, η απλότητα της φράσης, η ζωντάνια-τους, τα κατατάσσουν στα γνήσια λαϊκά δημιουργήματα του νεοελληνικού λόγου. Παρατηρείται βέβαια κατάχρηση ξένων λέξεων, κυρίως ιταλικών και σε δεύτερη μοίρα τούρκικων, που στερεί τη γλώσσα απο ενότητα και πειθαρχία. Η «βάρβαρη» αυτή γλώσσα, που δέν την απόφυγαν ούτε οι γραμματισμένοι, είναι αποτέλεσμα συμβίωσης αιώνων των Ελλήνων με τους Φράγκους και τους Τούρκους και αντικατοπτρίζει την ελληνική κοινωνία, όπως είχε διαμορφωθεί ύστερα απο αυτές τις κατοχές. Εδώ θα πρέπει να προστεθεί κι ένας ιδιαίτερος λόγος: Οι άνθρωποι που γράφουν είναι έμποροι· η αγραμματοσύνη και η συνήθεια, μα και η πραχτικότητα της δουλειάς-τους, δέν τους επιτρέπει να σκεφτούν, αν οι λέξεις είναι ρωμικές ή ξένες, φτάνει πως έτσι γίνονται καταληπτοί απ' όλους. Λίγες δεκαετίες αργότερα ο Σπυρ. Μίλιας⁴, πρώτος ύστερα απο τον Κορυδαλλέα

Κλαθμός με τα ομοειδή - του ιστορικά στιχουργήματα και μάλιστα τη Συμφορά του Ιωάννου, θα βρεθεί απο λογοτεχνική άποψη ανώτερο απο εκείνα Benjamin B r u e, Journal de la campagne que le Grand Visir Ali Pachia a faite en 1715 pour la conquête de la Morée, Παρίσι 1870. Constantin Diic hit i, Cronica expeditiei Turcilor in Moreea si publicată de Neculai Jorga, Βουκουρέστι 1913.

2. Τα δημοτικά ιστορικά τραγούδια για την πτώση τ' Αναπλιού στους Τούρκους το 1715, σε διάφορες παραλλαγές, βλ. 'Α. 'Ιατρίδου, Συλλογή δημοτικών άσμάτων παλαιών και νέων, 'Αθήνα 1859, σ. 98 - 99. Δημ. 'Α. Πετρόπουλου, «Ιστορικά δημοτικά τραγούδια της Πελοποννήσου». Πελοποννησιακά 1 (1956) 174 - 179, 186. Δικαίου Βαγιακάκου, «Λαλλούδι - λαλλούρι - λαλλάτζιν - λαλλαί». Αρχείον Πόντου 19 (1954) 325 - 327.

3. Τα κείμενα στο σύνολό - τους είναι παρμένα απο το ιδιωτικό αρχείο του Έλληνα εμπόρου στη Βενετία Γεωργίου Αντων. Μέλου, που βρίσκεται στο Ελληνικό Ινστιτούτο Βενετίας. Τα λίγα εμπορικά και οικονομικά στοιχεία που δίνουν τα δημοσιεύόμενα έγγραφα δέ γίνεται προσμάθεια να μελετηθούν εδώ, επειδή η επεξεργασία - τους συμπεριλαμβάνεται στη μελέτη για διδακτορική διατριβή, που ετοιμάζω απ' ολόκληρο το αρχείο Μέλου. Επικουρικά χρησιμοποιούνται στοιχεία απο το αρχείο Περούλη που βρίσκεται στα Κρατικά Αρχεία της Βενετίας· την παραχώρησή - τους οφείλω στο φίλο - συνάδελφο Π. Μιχαηλάρη, που επεξεργάζεται το αρχείο Περούλη.

4. C. C a r p i z i, «Spiridione Milia (1700? - 1770)» *Orientalia Christiana Periodica* 37 (1971) 441 - 490.

συντάχτης Επιστολαρίου, θα δικαιολογήσει και θεωρητικά αυτή την πρακτική: «... Εἰς τὰς Ἐπιστολάς τῆς πραγματείας δὲν πρέπει τινὰς νὰ δυσχεραίνῃ, ὅταν βλέπῃ τὸν γράφοντα ὁποῦ μεταχειρίζεται λέξεις ἄλλης διαλέκτου καὶ μάλιστα Ἰταλικάις, ὡσὰν ὀρδινεῖαν, Μάρκαν, Νόταν, Καμπιάλε, Τζίρο, Λέτερας, Κομμέρτζιο καὶ ἄλλα ὁμοια, διότι ὁ πραγματευτὴς ἔχει χρέος νὰ γράφῃ μὲ ἐκείνους τοὺς ὄρους, ὁποῦ εἶναι πλέον κοινοὶ καὶ ὁποῦ καταλαβαίνονται ἀπὸ ὅλους...»⁵.

Ἡ ἐπιλογή των ἐγγράφων ἐγίνε με κριτήριον τὴν προσφορά-τους στὴ γνώση-μας γιὰ τὸ συγκεκριμένο ἱστορικό γεγονός· ἐτσι, αρκετὰ κείμενα δίδονται μονάχα ἀποσπασματικά. Τα ἐγγράφα ἐκδίδονται με ἀπόλυτη χρονολογική σειρά καὶ ἀνάγονται στὰ χρόνια ἀπο τὸ 1712 ὡς τὸ 1720 πλαισιώνοντας τὰ βασικά κείμενα (ἐγγράφα 13, 14, 15, 16), που μιλάνε γι' αὐτὴ καθ' ἑαυτὴ τὴν πτώση τ' Αναπλιού. Με τὸν τρόπο αὐτό, ἐστὼ καὶ σε ἀδρές γραμμές, ἔχουμε τὴ δυνατότητα νὰ παρακολουθήσουμε κι ἀπο τὴν ἀνεπίσημη σκοπιὰ τὴ γέννηση, τὴν ἐξέλιξη καὶ τὸ κλείσιμο μίας πράξης τῆς ἱστορίας-μας.

Στις ἀρχές του Μάη του 1712 μας πάνε οἱ πρώτες εἰδήσεις των ἐγγράφων⁶. Τα νέα γιὰ τὴ ρωσοτουρκικὴ συνθήκη του 1711⁷ ἔχουν φτάσει στὸ Μοριά κι ἀμέσως ἀρχίζουν οἱ πρώτες σοβαρὲς ἀνησυχίες. Δέ μας ξενίζει τὸ γεγονός πως ἡ πρώτη υποψία γιὰ τὸν κίνδυνον, που ἀπειλεῖ τώρα τὴν Πελοπόννησο, σπέρνεται ἀπο Ἕλληνας που ζοῦν στὴ Βενετία⁸. Αὐτοί, στὴ θέση που βρίσκονται, ἔχουν τὴ δυνατότητα καλύτερης πληροφόρησης, ἀφοῦ πηγή-τους εἶναι ἡ ἴδια ἡ Βενετία. Ἡ ἐμπορικὴ τάξη φυσικά εἶναι αὐτὴ που περισσότερο θα πληγεί ἀπο ἕναν πόλεμον, γι' αὐτό καὶ οἱ φόβοι των ἐμπόρων εἶναι ἀμεσότεροι καὶ ἐντονότεροι. Ἀνησυχοῦν οἱ ἐμποροὶ του ἐλληνικοῦ χώρου γιὰ τὶς περιουσίες-τους καὶ σπεύδουν νὰ ἐπιστήσουν τὴν προσοχὴ των ἀφεντάδων-τους στὴ Βενετία, νὰ μὴ ξανοιχτοῦν σε οικονομικὲς ἐπενδύσεις στὸ Μοριά στέλνοντας χρήματα γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτό

---

5. Σ π υ ρ ῖ δ ω ν ο ς Μ ῖ λ ῖ α, Ἐπιστολάριον ἦτε ἐπιστολικὸς χαρακτήρ περιέχων ἐρμηνείας καὶ παραδείγματα εἰς διάφορα εἶδη ἐπιστολῶν... Βενετία 1757, σ. 259 - 60.

6. Βλ. τὸ γράμμα που στέλνει ὁ Νικολὸς Μέλος, ἐμπορὸς στ' Ἀνάπλι, στους κληρονόμους του Ἀντρέα Κοθῶνη στὴ Βενετία (ἐγγρ. 1), ὅπου καὶ πληροφορίες γιὰ τὰ πρόσωπα που ἀναφέρονται ἐδῶ.

7. Ὁ ρωσοτουρκικὸς πόλεμος λήγει στὶς 21 Ιούλη του 1711 με ἧττα του Μ. Πέτρου στὸ Stanilesti καὶ γερμίζει ἀπογοήτευση καὶ θλίψη τους Ἕλληνας, που με συγκίνηση καὶ φανερὴ γιὰ τὸ Μόσκοβο συμπάθεια παρακολουθοῦσαν τὴν ἀναμέτρηση. Γιὰ τὶς σχέσεις τῆς Ρωσίας με τὴν Ελλάδα καὶ τὴν Τουρκία στὶς πρώτες δεκαετίες του 18ου αἰῶνα βλ. Ἀ π ὅ σ τ. Ε. Β α κ α λ ὀ π ο υ λ ο υ, Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, τ. Δ', Θεσσαλονίκη 1973, σ. 69 - 75.

8. Βλ. ἐγγρ. 1, στ. 3 - 5.

ούτε και στα πιά έμπιστά-τους πρόσωπα⁹. Ξαφνικά κάθε ανησυχία για το ενδεχόμενο πολέμου φαίνεται να σταματάει και για διόμισι περίπου χρόνια δέ γίνεται ο παραμικρός λόγος γύρω απο το θέμα που τόσο τους αναστάτωσε. Οι εμπορικές σχέσεις μεταξύ Μοριά και Βενετίας στο διάστημα αυτό, όπως προκύπτει απο την αλληλογραφία των συναλλασσομένων προσώπων, μοιάζει να διεξάγονται σε κανονικό ρυθμό κι η ζωή στη μητρόπολη και στην αποικία-της, φαινομενικά τουλάχιστον, κυλάει ομαλά. Για το επίσημο βενετικό κράτος όμως το φάσμα του πολέμου με την Τουρκία δέν έσβησε ούτε για μιά στιγμή, παρά τις προσπάθειες της Πύλης να κρύψει τις πραγματικές-της προθέσεις και να παραπλανήσει τον αντίπαλο, στηρίζοντας έτσι την επιτυχία των σχεδίων-της στον αιφνιδιασμό. Η Γερουσία, πάντα άγρυπνη, εντείνει τις προσπάθειες ενίσχυσης όλων των φρουριών στο Μοριά. Οι εκθέσεις των τελευταίων Βενετών διοικητών, που φτάνουν στο Συμβούλιο, μιλάνε διεξοδικά για τις εντατικές οχυρωματικές εργασίες, που γίνονται κυρίως στην πρωτεύουσα της βενετικής Πελοποννήσου¹⁰. Μέσα σ' αυτό το κλίμα της υποψίας και την ένταση του εξοπλισμού κι απο τις δύο πλευρές, περνάνε περισσότερα απο δυό χρόνια, όταν το Γενάρη του 1715 αρχίζει να φουντώνει πάλι το άγχος του πολέμου.

Ο Γιωργάκης Μέλος, εγκαταστημένος πιά στη Βενετία απο καιρό, στέλνει στ' αδέρφια-του, Νικολό και Μιχάλη στ' Ανάπλι, το πρώτο ανη-

9. Βλ. το γράμμα που στέλνει ο Ν. Μέλος στους Σάρηδες στη Βενετία, γραμμένο στις 10 Μάη 1712 (έγγρ. 2).

10. Τις εκθέσεις των Βενετών Προνοητών της Πελοποννήσου απο την περίοδο της δεύτερης Βενετοκρατίας, με πολλές ενδιαφέρουσες και λεπτομερείς ειδήσεις για τη γενική εικόνα του Μοριά, έχει δημοσιεύσει ο Σπυρ. Λάμπρος στο Δελτίο της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας (και στη συνέχεια ΔΙΕΕ). Ιδιαίτερα την έκθεση του Γενικού Προβλεπτή Agostino Sagredo βλ. Σ π υ ρ. Π. Λ ά μ π ρ ο υ, «Έκθέσεις των Βενετών Προνοητών τής Πελοποννήσου εκ των έν Βενετία αρχείων». ΔΙΕΕ 5 (1896) 736 - 765. Την έκθεση του Βενετού Ναυάρχου Daniel Dolfin βλ. ό.π., σ. 765 - 809. Περιγραφή του λιμανιού και των κάστρων τ' Αναπλιού βλέπε και στα έργα: P. C o r o n e l l i, Memorie istoriogeografiche della Morea riacquistata dall'armi Venete del regno di Negroponte, Βενετία 1687, σ. 36. B e r n a r d R a n d o l p h, The present state of the Morea called anciently Peloponnesus, Λονδίνο 1689, σ. 11. G i r o l a m o F e r r a r i, Delle Notizie storiche della lega fra l'Imperatore Carlo VI e la Republica di Venezia contro il gran Sultano Acmet III e dei loro fatti d'armi dell'anno 1714 sino alla pace di Passarowitz, Βενετία 1736, σ. 46 - 47. S. R e m a n i n, Storia documentata di Venezia, τ. 8, Βενετία 1915, σ. 42. Μ ι χ. Γ. Λ α μ π ρ υ ν ί δ ο υ, 'Η Ναυπλία από των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι των καθ'ήμας, 'Αθήνα 2 1950, σ. 111 - 112, 122 - 126. K e w i n A n d r e w s, Castles of the Morea, Νέα Ιερσέη 1953, σ. 90 - 105. 'Ι ω ά ν. Θ. Σ φ η κ ό π ο υ λ ο υ, Τά μεσαιωνικά κάστρα του Μορηά, 'Αθήνα 1968, σ. 100 - 105.

συζητικό γράμμα ¹¹. Στη Γαληνοτάτη έχουν ήδη φτάσει τα νέα της επίσημης κήρυξης του πολέμου απο την Πύλη (9 Δεκέμβρη 1714) και της σύλληψης απο τους Τούρκους του Βενετού βάλιου στην Πόλη, Andrea Memmo ¹². Η σύγκρουση των δυό Δυνάμεων είναι πιά γεγονός, γι' αυτό κι ο έμπορος Μέλος βιάζεται να ταχτοποιήσει τις εμπορικές-του υποθέσεις στις απειλούμενες περιοχές. Αφαιρεί κάθε πρωτοβουλία κι εξουσία απο τους αντιπροσώπους και συνεργάτες-του στην Πελοπόννησο και αξιώνει να του στείλουν στη Βενετία ό,τι εμπορεύματα έχουν στα χέρια-τους το γρηγορότερο, αδιαφορώντας για τα εξαιτίας των συνθηκών υπερηψωμένα έξοδα μεταφοράς. Χαρακτηριστική της ψυχολογικής-του κατάστασης, του άγχους που τον κατέχει, είναι η τελευταία φράση στο γράμμα που στέλνει στο Νικολό (έγγρ. 3) «...και εύχαριστήα να ἔχη ὁ Κύριος ὅπου δεν εἴσασται κανένας πανδρεμένος ἔως τὴν ὄραν». Επειδή ο δρόμος που ακολουθούν τα εμπορεύματα για να φτάσουν στη Βενετία περνάει απο τη Ζάκυνθο, ο Μέλος γράφει τα ίδια και στους εκεί συνεργάτες-του επισημαίνοντάς-τους τη σοβαρότητα της κατάστασης και ζητώντας-τους να συμπληρώσουν το ταχύτερο την προώθηση των εμπορευμάτων, που θα δεχτούν απο το Μοριά ¹³. Δεν είναι, βέβαια, μόνο ο Μέλος που δίνει τέτοια γραμμή στους συνεργάτες-του. Ίδιες κι ίσως πίο αποφασιστικές είναι οι αντιδράσεις κι άλλων Ελλήνων εμπόρων όχι μόνο της Βενετίας, αλλά και των άλλων ελληνικών παροικιών της Ιταλίας. Δυό μεγαλέμποροι, ο Λεονάρδος Καπετανάκης και ο Ιωάννης Μάκολας, ναυλώνουν ειδικά καράβι απο το Λιβόρνο για να πάει στην Πάτρα να φορτώσει ό,τι εμπορεύματά-τους υπάρχουν σε αποθήκες συνεργατών-τους στο Μοριά. Στο ίδιο καράβι μπορεί κι ο Νικολός να φορτώσει, καθώς του γράφει ο αδερφός-του, κι ό,τι δικά-τους μετάξια έχουν στην Πάτρα, ή στ' Ανάπλι ¹⁴. Σταματάμε στην είδηση «... και ἂν κάμης ρεσολουτζιὸν νάν τὰ φέρης στην Πάτρα, θέλης ἔρθη ἀπὸ την Τροπόλιτζας τὴν στράτα...». Η φράση στη λακωνικότητά-της δέν είναι και πολύ διαφωτιστική· διασταυρώνεται όμως και ξεκαθαρίζει απο ένα άλλο γράμμα στις 12 Απρίλη 1715. Εκεί ο Γιαννιώτης Χρήστος Λελέκος, κάτοικος Αναπλιού κι εμπορευόμενος, γράφει στη Βενετία στο Δημ. Περούλη, που

11. Βλ. έγγρ. 3.

12. Περισσότερα για την κήρυξη του πολέμου και τη σύλληψη και φυλάκιση του Βενετού βάλιου βλ. A n d r e a M e m m o, Relazioni dirette al Veneto Senato da Andrea Memmo, già bailo a Constantinopoli nel 1714 e 1715, intorno alla prigionia da lui sofferta al Topana e nel castello di Abido, Βενετία 1840. S. R o m a n i n, ό.π., σ. 39 - 40.

13. Βλ. 'Ελλην. 'Ινστ. Βενετίας (καί στή συνέχεια Ε. Ι. Β.).—Παλ. 'Αρχ., Reg. 183, φ. 32ν .

14. Βλ. έγγρ. 4, όπου και πληροφορίες για τα πρόσωπα.

είναι τ' αφεντικό-του, πως δέν μπόρεσαν να πάνε στην Πάτρα να μπαρκάρουνε στο καράβι που επίτηδες έστειλε για να τους πάρει, εξαιτίας του σκληρού χειμώνα, αλλά κυρίως απο το φόβο των Αρβανιτών, που ενεδρεύουν στο δρόμο¹⁵. Ο Μοριάς ολόκληρος είναι ανάστατος· άν και το ζήτημα της ανασφάλειας στην Πελοπόννησο δέν είναι μόνο της εποχής, αλλά εκτείνεται σ' όλη τη διάρκεια της βενετοκρατίας¹⁶, όμως τα ανακατέματα αυτά και το γενικό σάστισμα επιδεινώνουν την κατάσταση. Οι πάντα «απειθαρχοί» Μανιάτες επωφελούνται τώρα απο τη γενική αναστάτωση και την ελαστικότητα καταδίωξης-τους απο τη βενετική διοίκηση, που έχει στρέψει όλη-της την προσοχή στην αντιμετώπιση του πολέμου, και δημιουργούν συνέχεια προβλήματα. Τα φονικά διαδέχονται το ένα το άλλο· «... Εσκοτοσαναι και τον καειμεινον τον Σαδια το Παβλί ει Μανιάτες εις τα μαιρι εκινα. Ανακατεντι ο κοσμος ολος, οπου δεν λιπουναι φονικα ολι μερα να γαινονται...», γράφει στις 26 του Μάρτη 1715 ο Νικολός Μέλος στον αδερφό-του¹⁷. Η τωρινή, αλλά και η προηγούμενη συμπεριφορά των Μανιατών κι η εχθρική στάση-τους απέναντι στους Βενετούς, κάνει ευκολοεξηγήτη την προθυμία υποταγής-τους στους Τούρκους¹⁸. Η ανησυχία των ανθρώπων, η αγωνία κι ο φόβος για το μέλλον, είναι διάχυτα και στο πιο μικρό σημείωμα που γράφεται κι απο τα δύο μέρη¹⁹. Γράμματα με το ίδιο

15. «... διατί το καράβι ήχε δέκα μπουένται (= δέκα πέντε) ήμέραις φερμένο εις την Πάτρα. 'Αμά μάς έγγραφε, έπλγα και το ήπα τ' αυθέντι μου του σιόρ Βενετάντου και δεν ήθελαι να το άγκικήσει εις κανέναν μύδον δια να παν τής στερίας, μόνον σάν δεν ήθελαι ήβρε χιλες πρόφασες, πως είναι εις την στράτα φόβος απο τούς Αρβανίτες, άπο το άλλο χιμόνας καιρός, που να πάν...» [Archivio di Stato Venezia (και στη συνέχεια A.S.V.) — Grande Fraterna di S. Antonin, Archivio privato Peruli, busta 11, fasc. 8 φ. 49v].

16. Πρβλ. Κ. Ν τ ό κ ο υ, 'Η Στερεά 'Ελλάς κατά τόν 'Ενετοτουρκικόν πόλεμον (1684 - 1699) και ό Σαλώνων Φιλόθεος, 'Αθήνα 1975, σ. 138.

17. Ε.Ι.Β. — Παλ. Αρχ., busta 147, φ. 345v. Για τις επαναστατικές τάσεις των Μανιατών και το μίσος - τους προς τη βενετική εξουσία βλ. Λ ε ο π ό λ - δ ο υ Ρ α ν κ ί ο υ, «Περί τής έν Πελοποννήσφ 'Ενετοκρατίας (1685 - 1715)», μετάφρ. Π. Καλλιγιά. Πανδώρα 13 (1862 - 3) 7 - 8. 'Α π. Ε. Β α κ α λ ό π ο υ - λ ο υ, ό.π., σ. 58, 75. Κ. Δ. Μ έ ρ τ ζ ι ο υ, «Πότε και πώς έπεσεν ή Μάνη εις χείρας των Τούρκων τό 1715». Πελοποννησιακά 3 (1949) 276 - 287.

18. Βλ. Β. Β γ u e, ό.π., σ. 38.

19. Στις 4 Μάρτη 1715 ο Μιχάλης Μέλος έγγραφε στον αδελφό - του στη Βενετία· «... Μού κακοφαίνεται πός ήρθαν έτούτα τά ανάκατόματα έδώ εις τόν Μορέα και δέν ήμπορέ να επιχαιριστή κανής να κάμι καμμία πραγματήα και ό Θεος άς μάς κίβερνήση...» (Ε.Ι.Β. — Παλ. Αρχ., busta 146, φ. 96r-v). Αλλά και ο Γ. Μέλος δέ φαίνεται λιγότερο ανήσυχος, όταν γράφει στις 6 του Μάρτη στό Νικολό· «... Καί ό Θεός να μάς φυλάξυ να μή λάβομαι καμια ζημία, διατί ό καιρός είναι άτυχος. 'Εγώ εύρίσκομαι εις μεγάλη ένοια ώστε να λάβομαι τό έδικό μας έδώ μέσα· και ως καθώς ιδούμαι τόν κερό, έτζι θέλομαι τον κυβερνήσυ...» (Ε.Ι.Β. — Παλ. Αρχ. Reg. 183, φ. 35r).

σχεδόν περιεχόμενο — συχνά το ένα μοιάζει σαν πιστό αντίγραφο του άλλου — στέλνει το ένα πίσω απο το άλλο ο Γ. Μέλος στους συνεργάτες-του, στην Πάτρα, Ιωάν. Μαντέλο, Δημ. Καπετανάκη, Μπερν. Μάκολα, στ' αδέρφια-του στ' Ανάπλι, στους Φοσκάρδη και Βενετάντο στη Ζάκυνθο. Απο όλους αφαιρεί κάθε πρωτοβουλία πάνω στην εμπορική-τους δράση κι απο το Νικολό ζητάει εκκαθάριση λογαριασμών. Στην αγορά της Βενετίας παρατηρούνται «απουλησιές» και η κάμψη του εμπορίου μεταξύ Μοριά-Βενετίας, αλλά και με ευρύτερες προεκτάσεις στον ελληνικό και τον ιταλικό χώρο, είναι αξιοσημείωτη. Στο μεταξύ, όσοι έχουν δανείσει χρήματα, αρχίζουν να τα ζητάνε επίμονα απο τους οφειλέτες-τους και παύουν να καταπιάνονται με καινούριες εμπορικές επιχειρήσεις²⁰. Η εμπορική κρίση εκφράζεται και με τη μορφή της αποφυγής δημιουργίας εμπορικών εταιρειών. Οι Έλληνες έμποροι της Βενετίας, αν δέν έφτασαν στο σημείο να διαλύουν παλιές εταιρείες, αρνούνται όμως την ίδρυση νέων, έστω κι αν αυτοί οι καινούριοι εταίροι βρίσκονται έξω απο τον ελληνικό χώρο και το πεδίο δράσης των Τούρκων²¹. Παράλληλα οι τρομοκρατημένοι έμποροι του Μοριά, όσοι έχουν τη δυνατότητα, για να γλυτώσουν τις περιουσίες-τους, φροντίζουν να τις φυγαδέυσουν σε σίγουρο τόπο. Η Βενετία είναι το πió κατάλληλο καταφύγιο. Σ' αυτή-τους την προσπάθεια η Γαληνοτάτη τους συμπαραστέκεται· καράβια της Αρμάδας συνοδεύουν μέχρι τα Ιόνια νησιά, για ασφάλεια απο τα κουρσάρικα, κάθε εμπορικό που φεύγει απο τα λιμάνια του Μοριά²². Πέρα όμως απο τα εμπορεύματα, αρχίζει και η μεταφορά στη Βενετία πολύτιμων αντικειμένων. Για περισσότερη ασφάλεια, με διαφορετικά κάθε φορά καράβια και πρόσωπα, ο Ν. Μέλος στέλνει στον αδερφό-του για φύλαξη σκεύη αξίας του σπιτιού-του και κοσμήματα· στη φορτωτική, που τα συνοδεύει, υπάρχει πάντα αναλυτική περιγραφή του αντικειμένου²³.

Ανασφάλεια νιώθουν κι οι Πατρινοί και βρίσκουν κι αυτοί τη λύση στη φυγή. «... *Ήμεις δια την άμαχη τυχένυ να μετοικησομεν, οτι εδω*

20. Βλ. έγγρ. 5.

21. Βλ. το γράμμα που ο Γ. Μέλος στέλνει στον Παντελή Λιγνό στο Ραχίτι κι εκεί γίνεται λόγος για την ίδρυση εταιρειών μεταξύ εμπόρων των δυό πόλεων (έγγρ. 8).

22. Βλ. έγγρ. 6.

23. Βλ. έγγρ. 7. Δέ θα πρέπει να φανταστούμε βέβαια πως ο Ν. Μέλος είναι η μοναδική περίπτωση ανθρώπου που προβαίνει σε μιά τέτοια ενέργεια μπροστά στον κίνδυνο. Με τον τρόπο αυτό, και στη συγκεκριμένη αλλά και σε άλλες παρόμοιες στιγμές, πρέπει να έφτασαν στη Βενετία περιουσίες Ελλήνων — όσων κατάλαβαν τους καιρούς κι είχαν τα μέσα — ακόμα κι αν δέν έφτασαν μαζί ποτέ κι οι κάτοχοί - τους, όπως στην περίπτωση του Ν. Μέλου (βλ. παρακάτω σ. 115).

είναι τόπος ανοίκτος και το Νεον Κάστρον, όπου ρώτισα δεν έχω τόπο ούτε σπήτια δια φαμελλίαις· και έτζη τωρα με το παρον καράβι το εγκλέζικον ημπαρκάρομεν ταίς φαμελλίαις δια τους Κορφούς...»²⁴. Η αντίστροφη ακριβώς μετακίνηση πληθυσμών επισημαίνεται 14 χρόνια πριν σε έκθεση, που ο Γενικός Προβλεπτής του Μοριά Francesco Grimani υπόβαλε στη βενετική Γερουσία²⁵. Η νεοεγκατάσταση των Βενετών, κυριάρχων τότε στο Μοριά, συνδυασμένη με ελκυστικές παραχωρήσεις χτημάτων και προνομίων, που αποσκοπούσαν στην πύκνωση του πληθυσμού της ερημωμένης Πελοποννήσου, τράβηξαν πολλούς έποικους απο διάφορες περιοχές χτυπημένες άσχημα απο τους τουρκοβενετικούς πολέμους, κυρίως απο τη Στερεά Ελλάδα και τα Εφτάνησα²⁶. Έτσι πολλές οικογένειες εμπόρων ήρθαν τότε κι εγκαταστάθηκαν στο Μοριά, για να παρακολουθούν απο κοντά τις υποθέσεις-τους. Τώρα, μπροστά στον κίνδυνο που απειλεί τη ζωή και την περιουσία-τους, παίρνουν αντίστροφα ξανά τον ίδιο δρόμο. Φυσικά δέν πρέπει να φανταστούμε ότι όλοι είχαν τη δυνατότητα, όσο κι άν η θέληση δέν τους έλειπε, να ριχτούν σε νέες περιπέτειες ξεκινώντας ακόμα μιά φορά απο το τίποτα. Οι προνομιούχοι και τυχεροί, αυτοί που είτε είχαν την οικονομική άνεση ή έστω κάποιο στήριγμα για το ξεκίνημα στον ξένο τόπο, ήταν οπωσδήποτε η μειονότητα. Κι ενώ το άδειασμα του Μοριά με τον καιρό συνεχίζεται σε εντονότερο ρυθμό, τα γυναικόπαιδα, που έχουν προηγηθεί στον ξενιτεμό, δέν παραλείπουν να εκφράσουν στους δικούς-τους τη δυστυχία και τις ταλαιπωρίες-τους. Το γράμμα που η γυναίκα του κόμη Μπερν. Μάκολα στέλνει στο Γ. Μέλο, όσο κι άν είναι γραμμένο απο μιά «αρχόντισσα», αφήνει να φανεί ξεκάθαρα της προσφυγιάς το δράμα²⁷.

Χαρακτηριστικό ορθής εκτίμησης των πραγμάτων μάλλον κι όχι έκφραση απαισιοδοξίας και μοιρολατρίας είναι τα λόγια του Μάκολα: «... τον Μορέαν φοβούμαι τον χανόμεν, οτι, ως λέγουν, ο εχθρός έρχεται με δήναμαις μεγαλαις δια θαλάσσης και ξηρας και αμποτες ο Θεός να ηθελεν μας ευσπλαχνισθῆ να κάμη βιτόριαν ο πριγγιπιες μας υς την θαλασσαν και ο ημπερατόρος υς την στεριαν, αμή φοβοῦμαι δια τας αμαρτίας μας και δεν θελομεν λαβυ ετουτην την ευτυχιαν...»²⁸. Η εγκατάλειψη των

24. Βλ. το γράμμα που στέλνει στο Γ. Μέλο ο Μπερνάρδος Μάκολας απο την Πάτρα στις 26 τοῦ Φλεβάρη 1715 (έγγρ. 9).

25. «... *Molti dell' Isola vennero ad habitar in Regno specialmente nella Prsvincia d' Achaia . . .*» (ΔΙΕΕ 5 (1896) 458.

26. Για τον εποικισμό του Μοριά και τις γαιοδοσίες βλ. Λεοπόλδου Ρανκίου, ό.π., τ. 12 (1869) 572 - 582. Άπ. Ε. Βακαλόπουλου, ό.π., σ. 48 - 63. Κ. Ντόκου, 'Η Στερεά Έλλάς... , ό.π., σ. 35 - 42.

27. Βλ. έγγρ. 10, όπου και ειδήσεις για τα πρόσωπα.

28. Βλ. έγγρ. 9. Ο «ημπερατόρος» είναι ο Κάρολος ΣΤ' της Αυστρίας.

κατοίκων στη μοίρα-τους, η αδιαφορία και η απροθυμία-τους να βοηθήσουν τους Βενετούς, αποδίδεται στη δυσφορία-τους γι' αυτούς, που ήταν απόρροια της κακής διοίκησης των κυριάρχων. Έφτασαν έτσι στο σημείο να περιμένουν με ανακούφιση την αλλαγή κυριάρχου, αφού δέν ήταν ακόμα σε θέση να σκεφτούν την ολοκληρωτική απαλλαγή-τους απ' αυτόν²⁹. Από την άλλη μεριά, έχουμε την είδηση πως με την κήρυξη του πολέμου οι κάτοικοι τ' Αναπλιού έκαναν κάποια δάνεια στη βενετική διοίκηση. Ο Μιχ. Μισαραλιώτης γράφει πως δάνεισε κι αυτός τον «Πρίντζιπε» 200 ρεάλια, όπως κάμανε τότε και πολλοί άλλοι. Τώρα, ύστερα απο του Μοριά την κατάληψη, επειδή βρίσκεται σε ανάγκη, γράφει στη Βενετία και τα ζητάει απο το κράτος με τη μεσολάβηση εγκαταστημένων εκεί Ελλήνων³⁰. Η πληροφορία για κείνα τα δάνεια διασταυρώνεται και απο έγγραφο του αρχείου Περούλη και απο το Μάνθο Ιωάννου³¹. οι άλλες πηγές δεν κάνουν λόγο γι' αυτά. Όσο κι αν απο πρώτη όψη τα δάνεια αυτά φαίνονται «περίεργα», αποτελούν εντούτοις πάγιο φαινόμενο στη βενετική ιστορία απο την εποχή της παρακμής του κράτους. Παρόμοιοι δανεισμοί παρατηρούνται απο μέρους οργανωμένων κοινοτήτων των βενετικών χτήσεων και σε προηγούμενους πολέμους. Τώρα όμως το φαινόμενο επεχτείνεται και σε δάνεια — κατά πάσα πιθανότητα μικροδάνεια — απο μέρους των ιδιωτών. Βρισκόμαστε φυσικά στην εποχή που η Γαληνοτάτη έχει πάψει προ πολλού να είναι η κραταιή υπερδύναμη στον ευρωπαϊκό χώρο. Αν τώρα στην οικονομική-της παρακμή προσθέσουμε και την πανθομολογούμενη κακή-της διοίκηση, το παραμέλημα των κτήσεων-της στα τελευταία χρόνια, θα καταλάβουμε καλύτερα αυτή-της την ενέργεια απόγνωσης, μιά ακόμα έκφραση του ξεπεσμού της Βενετίας. Την τελευταία δηλ. στιγμή, για να καλύψει τα κενά κι επειδή δέν είχε το χρόνο να εφοδιάσει τις απειλούμενες περιοχές κατευθείαν η ίδια η μητρόπολη, κατάφυγε στη σύναψη μικροδανείων απο ντόπιους για να ανταπεξέλθει στη δύσκολη κατάσταση. Στο θέμα όμως αυτό θα επανέλθω παρακάτω.

Στο μεταξύ η τουρκική στρατιά συνεχίζει την πορεία-της προς το

29. Για τις διαθέσεις των κατοίκων του Μοριά προς τους Βενετούς βλ. F. H. Tytgeil, «The Turks in the Morea», *Calcutta review* 188 (1892), 1. Περικλή Γ. Ζερλέντο, 'Η έν Πελοποννήσφ έλληνική Έκκλησία επί Ένετών έτεσι 1685 - 1715, 'Αθήνα 1921, σ. 20. Τάκη Χ. Κανδηλώρου, 'Ο άρματωλισμός της Πελοποννήσου 1500 - 1821, 'Αθήνα 1924, σ. 46 - 47. Μιχ. Γ. Λαμπρινίδου, ό.π., σ. 131, 134 - 5. 'Ιωάν. Έρν. Ζεγκίνη, Τό 'Αργος διά μέσου των αίωνων, Πύργος 1968, σ. 206. Ιδιαίτερα για των Μανιατών τη συμπεριφορά βλέπε παραπάνω σ. 106.

30. Βλ. έγγρ. 32, στ. 6 - 10.

31. Βλ. A.S.V. — *Grande Fratena* . . . , ό.π., φ. 21r. Μάνθου 'Ιωάννου, ό.π., στ. 341 - 358.

Μοριά, ενώ παράλληλα αποδεικνύονται μάταιες οι ελπίδες που οι κάτοικοι στήριζαν στη βοήθεια του αυτοκράτορα της Αυστρίας Καρόλου ΣΤ'. Τέλη του Μάη ο τουρκικός στρατός βρίσκεται ήδη στη Θήβα· οι τρομοκρατημένοι Μοραίτες έχουν λάθος ειδήσεις πως «... χωρής άλλο να έκαμε την λέγα ο ηπορατόρος με τον βενετζάνο και πός να του ετομάρισε την αμάχη του Τούρκου και μπορή ο Θεός είναι κακό της κεφαλής και χαλασμός του Τούρκου»³². Τέτοια συνθήκη όμως μεταξύ Καρόλου και Βενετίας, που υπαινίσσεται εδώ το έγγραφο, έγινε πολύ αργότερα, στις 3 Απρίλη 1716³³. Ο αυτοκράτορας της Αυστρίας, σαν διαφεντευτής της συνθήκης του Κάρλοβιτς (1699), όταν πληροφορήθηκε τις πολεμικές διαθέσεις των Τούρκων κατά της Πελοποννήσου, έσπευσε να παίξει ρόλο διαιτητή και κατευναστή· ξεγελάστηκε όμως κι αυτός, όπως κι η Βενετία, απο την παραπλανητική πολιτική της Πύλης³⁴. Η ατελέσφορη αυτή χειρονομία του Καρόλου και το χλιαρό ενδιαφέρον-του έφτασε στους δυστυχημένους κάτοικους του Μοριά σα συνθήκη κιάλας κλεισμένη. Αυτές είναι και οι τελευταίες ειδήσεις που έχουμε απο το Μοριά πριν απο την έναρξη της περιπέτειάς-του.

Ένα μήνα αργότερα ο εχθρός περνάει τον Ισθμό και αρχίζει την κατάκτηση³⁵. Μές στου πολέμου τ' ανακατώματα φαίνεται για λίγο να σταματάνε τα πάντα· και μόνο σαν καταλαγιάζουν κάπως τα πράγματα, δίχως ακόμα του Μοριά η κατάληψη να έχει ολοκληρωθεί³⁶, έχουμε τις ειδήσεις για την πτώση αναδρομικά βέβαια, αλλά αρκετά ζωντανά. Οι πρώτες λεπτομέρειες για τ' Αναπλιού την άλωση, που φτάνουν στο Γ. Μέλο, είναι απο δεύτερο χέρο. Ο Μπερν. Μάκολας, με την ευκαιρία που ένα καράβι φεύγει απο την Κέρκυρα για Βενετία, στις 8 Αυγούστου στέλνει το πρώτο-του, ύστερα απο το κακό, γράμμα στο Μέλο³⁷. Σύμφωνα με τις πληροφορίες

32. Βλ. έγγρ. 25.

33. Βλ. S. R o m a n i n, ό.π., σ. 45 και σημ. 1. Για τις σχέσεις Βενετίας — Καρόλου ΣΤ' γενικότερα βλ. R o b e r t o C e s s i, Storia della Repubblica di Venezia, τ. 2, Μιλάνο 1968, σ. 236 - 238.

34. Βλ. Ά θ α ν. Κ ο μ ν η ν ο υ - Ύ ψ η λ ά ν τ ο υ, Τά μετά την Άλωσιν (1453 - 1789), Κωνσταντινούπολη 1870, σ. 298.

35. Επειδή πρόθεσή - μου δέν είναι να ξαναγράψω εδώ όλο το ιστορικό της πτώσης τ' Αναπλιού και της Πελοποννήσου γενικότερα, παραπέμπω τον ενδιαφερόμενο στο βασικό και μοναδικό για την περίπτωση έργο του Μ ι χ. Β. Σ α κ ε λ λ α ρ ί ο υ, ό.π., όπου υπάρχει συγκεντρωμένη και όλη η σχετική βιβλιογραφία. Βλ. επίσης και τη μελέτη του Κ. Δ. Μ έ ρ τ ζ ι ο υ, ό.π., χρήσιμη γιατί διορθώνει ορισμένες ημερομηνίες του Σακελλαρίου.

36. Η κατάκτηση άρχισε στις 29 Ιούνη 1715 και τέλειωσε στις 7 Σεπτέμβρη του ίδιου χρόνου, κράτησε δηλαδή 70 ημέρες· βλ. Κ. Δ. Μ έ ρ τ ζ ι ο υ, ό.π., σ. 277.

37. Βλ. έγγρ. 13.

του επιστολογράφου, που όμως γνώρισε τα γεγονότα απο μακριά, η πολιορκία τ' Αναπλιού απο τους Τούρκους κράτησε επτά μόνο ημέρες³⁸. Τέλος οι εχθροί κάμανε γιουρούσι στο Παλαμήδι κι άλλοι σκαρφαλώνοντας απο το μέρος της στεριάς, άλλοι κολυμπώντας και κάνοντας τα κορμιά-τους σκάλες απ' τη μεριά της θάλασσας, όρμησαν στο κάστρο και το καταλάβανε· ανοίξανε τις πόρτες κι όλο το εχθρικό πλήθος ξεχύθηκε μέσα. «... Λέγουν νά έγινεν σασηναμέντον από τον κολονέλον Σάλαν και μαγγιόρον Τρικιν και Κάπαιλον...»³⁹. Σφαγές κι αιχμαλωσίες ακολούθησαν την κατάληψη κι απο τις 25.000 ψυχές, που ήταν μέσ στο κάστρο, κανείς δέν ξέρει πόσοι γλύτωσαν⁴⁰. Το μοτίβο της θείας δίκης και η μοιρολατρική αντιμετώπιση των πραγμάτων επαναλαμβάνονται εδώ ακόμα μιά φορά. Μονάχα θέλημα Θεού ήταν να χαθεί τέτοιο κάστρο, πιό γερό κι απο την Κρήτη, που άντεξε τόσα χρόνια.

Δραματικότερα, αλλά και πιό κοντά στην αλήθεια, μας παρουσιάζει τα γεγονότα ένας αυτόπτης μάρτυρας, ένας Έλληνας απο τη φρουρά τ' Αναπλιού. Ο Ανάργος Ψαρός με την αφήγησή-του γίνεται αξιόλογη πηγή για το γεγονός⁴¹. Ήρθαν οι Τούρκοι με πολύ στρατό και κύκλωσαν τ' Ανάπλι· 9 μέρες⁴² το πολεμάνε απο στεριά και θάλασσα και δέ θα το 'παιρναν ποτέ, άν είχε καλύτερη διοίκηση και δέν έμπαινε στη μέση προδοσία. Όμως

---

38. Για επταήμερη πολιορκία δέν κάνει λόγο καμιά απο τις τέσσαρες άλλες πηγές. Ο Bgue αναφέρει ότι η πολιορκία κράτησε 9 ημέρες απο τις 12 ως τις 20 Ιούλη (βλ. B. Bgue, ό.π., σ. 24, 29), ο Διοικητής κι ο Μ. Ιωάννου απο την 1 μέχρι τις 9 Ιούλη (C o n s t. D i i c h i t i, ό.π., σ. 169 - 178 § 86 - 95. Μά ν θ ο υ Ί ω ά ν ν ο υ, ό.π., στ. 400, 631 - 632)· τέλος ο Κατσαίτης αρχίζει την πολιορκία απο τις 28 Ιούνη κι έτσι ως τις 9 Ιούλη γίνονται 12 ημέρες (Π. Κατσαίτη, ό.π., στ. 43 - 185).

39. Ο Σάλλας είναι ο Γάλλος συνταγματάρχης και μηχανικός La Salle, που με την προδοσία - του έγινε αφορμή να πέσει τ' Ανάπλι στα χέρια των Τούρκων. Βλ. Π. Κατσαίτη, ό.π., στ. 849 - 905. Μά ν θ ο υ Ί ω ά ν ν ο υ, ό.π., στ. 404 - 406, 485 - 542. Ο Διοικητής κάνει λόγο γι' αυτόν δίχως όμως ν' αναφέρει τ' όνομά - του (βλ. C o n s t. D i i c h i t i, ό.π., σ. 167 § 84), ενώ ό Bgue τον αγνοεί εντελώς. Άγνωστα απο όλες τις άλλες πηγές είναι τα ονόματα του Τρίκη και Καπέλο.

40. Ο Μάκολας μιλάει για 25.000 στηριζόμενος σε δικούς - του υπολογισμούς· «... κάμνω κόντον να ήτον μεσα ως 25 χιλιάδαις ψυχαίς απο καθε γενός...» (βλ. έγγρ. 13, στ. 18). Οι άλλες πηγές δίνουν διαφορετικούς αριθμούς για τους υπερασπιστές τ' Αναπλιού· βλ. Μιχ. Β. Σακελλαρίου, ό.π., σ. 230, σημ. 5. Ο Bgue μόνο λέει πως οι σκλάβοι που πιάστηκαν ήταν περίπου 25.000 (βλ. B. Bgue, ό.π., σ. 30). Ο Κατσαίτης αναφέρει πως 900 οικογένειες κατοικούσαν μέσα στην πόλη (βλ. Π. Κατσαίτη, ό.π., στ. 33 - 40).

41. Βλ. έγγρ. 14.

42. Βλ. σημ. 38.

οι αρχηγοί της φρουράς του Παλαμηδιού καρφώσανε τα κανόνια τριών καστελιών⁴³ και για 24 ολόκληρες ώρες οι υπερασπιστές-του δέν ήταν σε θέση να ρίξουν ούτε μιά βολή. Τότε ήταν που βρήκαν ευκαιρία οι εχθροί, έκαμαν γιουρούσι και σε μιά ώρα πήραν τ' Ανάπλι ολόκληρο δίχως καμιά αντίσταση. Όσοι ξεφύγαν του σπαθιού την κόψη, πιάστηκαν άλλους μαρκάρησαν για Σμύρνη, Πόλη, Χιό και Μπαρμπαριά και περίπου 6.000 γυναικόπαιδα πήραν μαζί-τους, όταν η τούρκικη στρατιά κίνησε για να καταλάβει τη Μεθώνη και τ' άλλα κάστρα. Ανάμεσα σ' αυτούς τους σκλάβους ήτανε κι ο Ψαρός κι έμεινε στα χέρια-τους 22 ημέρες⁴⁴. Φτάνοντας όμως στη Μεθώνη κατάφερε να ξεφύγει πέφτοντας στη θάλασσα· οι Βενετοί, που τον ψάρεψαν απο το κάστρο, τον πήγανε στο διοικητή-τους το Βιτσέντσο Πάστα⁴⁵ κι αυτός τον παράδωσε στη βενετσιάνικη Αρμάδα. Στη Ζάκυνθο ο Ανάργος εγκατάλειψε τους Βενετούς κι έμεινε στο νησί στερημένος κι απο τα πιά αναγκαία για να ζήσει. Παρακαλεί λοιπόν μ' αυτό-του το γράμμα το Μέλο να μεσολαβήσει σ' ένα παλιό χρεώστη-του εκεί στη Βενετία, για να του επιστρέψει κάποια δανεικά. Η δεύτερη εκδούλευση, που του ζητάει, είναι να φροντίσει ο Μέλος, ώστε στις ελεημοσύνες της εκκλησίας του Αγίου Γεωργίου Βενετίας, ανάμεσα στους 12 σκλάβους που λεφτερώνουν κάθε χρόνο, να συμπεριληφτούν και τα ονόματα της μητέρας και του αδερφού-του⁴⁶. Πέντε ημέρες έπειτα απο την αποστολή αυτού του γράμματος ο Ψαρός στέλνει κι άλλο, σχεδόν όμοιο⁴⁷. Στο δεύτερο γράμμα

43. Για το κάρφωμα των κανονιών βλ. και Μά ν θ. Ί ω ά ν ν ο υ, ό.π., στ. 495 - 520. Π. Κα τ σ α ί τ η, ό.π., στ. 125 - 138. C o n s t. D i i c h i t i, ό.π., σ. 172. Ο B r u e, δίχως να μιλάει για καθήλωση κανονιών, επισημαίνει την αισθητή μείωση των πυροβολισμών απο το Παλαμήδι την ίδια μέρα που οι άλλοι τοποθετούν την αχρήστευσή- τους (βλ. Β. Β r u e, ό.π., σ. 29 - 30). Απο του λαού τ' αναθεμάτισμα για την προδοσία του Σάλλα μας σώθηκε το δίστιχο :

*Ανάθεμα του Σάλλα
που βούλωσε τα τόπια.*

Βλ. Δ η μ. Κα μ π ο ύ ρ ο γ λ ο υ, Μνημεία τής Ιστορίας τών 'Αθηναίων, τ. 3, 'Αθήνα 1892, σ. 17 - 18. Μ ι χ. Γ. Λ α μ π ρ υ ν ί δ ο υ, ό.π., σ. 154 - 155. Ο σωρός του αναθέματος (αλώνι Σάλλα) υπήρχε — κατά προφορικές πληροφορίες — μέχρι το 1859 στο οικόπεδο που σήμερα είναι το σπίτι τ' Αναπλιώτη Ευάγγ. Μιχελάκη, στην πλατεία του Αγίου Νικολάου.

44. Βλ. έγγρ. 15, στ. 8 - 14.

45. Ο Vincenzo Pasta ήταν έκτακτος Προβλεπτής στο Μοριά· για τη δράση- του βλ. Μ ι χ. Β. Σ α κ ε λ λ α ρ ί ο υ, ό.π., σ. 236 - 237, όπου και οι παραπομπές στις πηγές.

46. Στο θέμα των σκλάβων και της εξαγοράς - τους επανέρχομαι πιο κάτω σ. 113 - 114.

47. Βλ. έγγρ. 15. Επειδή κανένα καινούριο αίτημα δέν προκύπτει, πιστεύω πως γράφτηκε απο φόβο μήπως το πρώτο δέν έφτανε στον προορισμό - του ή για να επιτείνει τη σημασία του προηγούμενου και να πιέσει το Μέλο να μήν αδια-

η εξήγηση που δίνει για την πτώση τ' Αναπλιού είναι πιο καθαρή. Αντίθετα με το Μάκολα, που μιλάει για θεία δίκη, αποδίνει το πάρσιμο του κάστρου σε προδοσία και κάνει λόγο ξεκάθαρα για ανικανότητα των διοικητών «...Μὲ πόλῃν ἀγνοσίαν τόν κουμανταντηδό μας καὶ μὲ πολὰ τραδιμέντα ἐπίρην τὸ κάστρο...»⁴⁸. Αυτές είναι οι ειδήσεις που αντλούμε απο τα έγγραφέ-μας για τ' Αναπλιού το πάρσιμο⁴⁹.

Απο δώ και πέρα οι μαρτυρίες-μας είναι κυρίως για τους αιχμάλωτους. Πρώτη φροντίδα όλων μετά το κακό η ανεύρεση και εξαγορά των σκλάβων. Πέρα απο την ιδιωτική πρωτοβουλία, η Εκκλησία είχε, απο τους πρώτους βυζαντινούς αιώνες, οργανωμένους θεσμούς στον τομέα αυτό. Έτσι, παράλληλα με την ευχή «ὕπερ ἀναρρύσεως τῶν αἰχμαλώτων», κύριο μέλημά-της υπήρξε η ανακούφιση και μάλιστα η απελευθέρωσή-τους. Η φροντίδα για τους σκλάβους ήταν μεγάλη στη χριστιανική κοινωνία, επειδή υπήρχε η δυνατότητα, ἀν βρίσκονταν τα χρήματα, να πληρώνει κανείς και να τους εξαγοράζει⁵⁰. Απο τους Πατέρες της Εκκλησίας μέχρι τους κληρικούς της Τουρκοκρατίας αδιάκοπες είναι οι εκκλήσεις για συνεισφορές των πιστών για τις εξαγορές· με προτροπή της Εκκλησίας δημιουργήθηκε η συνήθεια ν' αφήνουν στις διαθήκες-τους ειδικό ποσό για την απελευθέρωση σκλαβωμένων. Στα βιβλία της Ελληνικής Αδελφότητας Βενετίας βρίσκουμε απόφαση εξαγοράς εφάπαξ 12 αιχμαλώτων, ανάμεσα στους οποίους είναι και μερικά γωνστά-μας απο τα έγγραφα πρόσωπα : ο Αλέξης Βερίσης, ο Νικολός Μπαλτατζής και ο Κυριάκος Ψαρός⁵¹. Υπάρχουν περιπτώσεις

φορήσει για τις χάρες που του ζητούσε. Η τεχνική όμως και των δυό γραφών, ο τρόπος που αρχίζουν, συνηγορεί περισσότερο προς την πρώτη υπόθεση· βλ. έγγρ. 14, στ. 3 - 6, πρβλ. και έγγρ. 15, στ. 3 - 6.

48. Βλ. έγγρ. 15, στ. 7 - 8.

49. Ενδεικτικό της εντύπωσης που προκάλεσε το γεγονός είναι και οι θύμησης σε διάφορα βιβλία της εποχής, όπως αυτή : "Έτους 1715 ἐπῆραν οἱ Τούρκοι τόν Μορέαν καὶ τα ὄσα κακά ἔκαμαν εἰς τήν Κόνθηρον καὶ εἰς τὸ Ἀνάπλι τίς ἤμπορεῖ νά τά γράψῃ ; Βλ. Σ π υ ρ . Π . Λ ά μ π ρ ο υ , «Ένθυμήσεων ἤτοι χρονικῶν σημειωμάτων συλλογή πρώτη». *Νέος Ἑλληνομνήμων* 7 (1910). 212 - 213, όπου και άλλες ενθυμήσεις για του Μοριά την κατάληψη.

50. Βλ. Ἄ . Ἄ . Π α π α δ ο π ο ὐ λ ο υ , «Οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τοῦς Τούρκους». *Ἐπετ. Ἐταιρ. Βυζ. Σπουδῶν* (καὶ στή συνέχεια ΕΕΒΣ) 2 (1925) 86.

51. Βλ. έγγρ. 27. Τη διαδικασία για να διεκδικήσει κάποιος την ελεημοσύνη απο τον Ἅγιο - Γεώργιο μας τη δείχνει το έγγραφο 23 : Χρειάζεται ένα πιστοποιητικό με το όνομα του σκλάβου, του τόπου που βρίσκεται τη στιγμή της αίτησης και με τις υπογραφές του επίσκοπου ή των προεστών ή ακόμα καλύτερα πρώην κατοίκων τ' Αναπλιού, που να βεβαιώνουν πως πράγματι ο τάδε σκλαβώθηκε σ' εκείνη την περίπτωση. Ένα τέτοιο πιστοποιητικό, άγνωστο όμως για πιο σκοπό καμωμένο, είναι κι αυτό που ο Μητροπολίτης τ' Αναπλιού Αμβρόσιος κά-

που επεμβαίνει κι ο ίδιος ο Πατριάρχης κάνοντας έκκληση με γράμμα πατριαρχικό σ' όλα τα φιλανθρωπικά ιδρύματα, σ' οργανισμούς κι ελεύθερους επαγγελματίες, σε λαϊκούς και κληρικούς, για να συγκεντρωθεί το ποσό που χρειάζεται να εξαγοραστούν κάποιοι σκλάβοι⁵². Στη συγκεκριμένη περίπτωση το πατριαρχικό γράμμα απολύεται για την οικογένεια Κάσδαγλη, που τελικά λεφτερώνονται όλα-της τα μέλη⁵³. Μιά άλλη προσφυγή στις ελεημοσύνες του Αγίου Γεωργίου Βενετίας είναι κι αυτή της Κασάντρας Θωμά, που έχει ανάγκη απο 100 φλωριά προίκα για να μπορέσει να παντρευτεί, επειδή ήταν κι αυτή ανάμεσα στους σκλάβους τ' Αναπλιού⁵⁴. Το έγγραφο είναι ενδιαφέρον και σε τούτο ακόμα· μας δίνει μερικά ονόματα κληρικών και λαϊκών Αναπλιωτών, που αμέσως ύστερα απο την πτώση κατάφυγαν ή το πιθανότερο μεταφέρθηκαν σα σκλάβοι στη Σμύρνη. Απο την πλευρά της Πολιτείας, η βενετική εξουσία ίδρυσε στα 1560 στη Ζάκυνθο ειδικό «Ταμείο» εξαγοράς αιχμαλώτων⁵⁵.

Ο Γ. Μέλος, ανήσυχος για την τύχη των δυό αδερφιών-του, απευθύνεται σε συγγενείς, φίλους και γνωστούς ζητώντας να μάθει ειδήσεις-τους. Στις αρχές Αυγούστου φεύγει ο Ιωάν. Γλυκής για την Κωνσταντινούπολη και τη Σμύρνη κι ο Μέλος τον επιφορτίζει να κυτάξει να πληροφορηθεί γι' αυτούς⁵⁶. Παράλληλα δέν ξεχνάει ν' αναφερθεί στο θέμα αυτό και σε κάθε γράμμα που στέλνει για εμπρικό-τους ζητήματα στους: Μπερν. Μάκολα, Δημ. Καπετανάκη, Φοσκάρδη και Βενεάντο και σ' άλλους συνεργάτες-του⁵⁷. Ο πρώτος που τον πληροφορεί για τ' αδέρφια-του είναι ο Αν. Ψαρός⁵⁸. Απο τότε και μέχρι το τέλος του Σεπτέμβρη βροχή έρχονται στη Βενετία τα νέα, τόσο αντιφατικά όμως μεταξύ-τους, όχι μόνο για τα δυό αυτά πρόσωπα, αλλά και για αρκετούς άλλους⁵⁹. Στις 27 Σεπτέμβρη

νει στα 1716 ενώ είναι αιχμάλωτος στην Πόλη. Βλ. Λεων. Χ. Ζώη, «Ο Μητροπολίτης Ναυπλίου Άμβρόσιος αιχμάλωτος τό 1716». *Εκκλησιαστική Άλήθεια* 31 (1911) 205. Για τον Άμβρόσιο βλέπε και Π. Κατσαίτη, ό.π., σ. 324.

52. Βλ. έγγρ. 28 με ημερομηνία 7 Μάρτη 1716.

53. Για την οικογένεια Κάσδαγλη βλέπε έγγρ. σημ. 72. Το έγγρ. 30 είναι το επιτροπικό που ο Κάσδαγλης κάνει στο Γ. Μέλο για να μπορεί να καταφύγει σε διάφορες φιλανθρωπικές οργανώσεις και να μαζέψει το ποσό της εξαγοράς του ίδιου και των δικών - του.

54. Βλ. έγγρ. 31, όπου και πληροφορίες για τα πρόσωπα.

55. Βλ. Λεων. Χ. Ζώη, Ταμείον εξαγοράς αιχμαλώτων, *ΕΕΒΣ* 5 (1928) 342 - 347.

56. Βλ. έγγρ. 12.

57. Βλ. Ε.Ι.Β. — *Παλ. Αρχ.*, Reg. 183, φ. 42v - 43r .

58. Βλ. έγγρ. 14, στ. 37 - 42.

59. Τις ειδήσεις για τ' αδέρφια του Μέλου βλέπε στα έγγραφα : 14, στ. 37 -

ο Σταμάτης Γάσπαρης απο τη Σμύρνη γράφει στο Μέλο σίγουρες πιά ειδήσεις. Ο Μιχάλης είναι σκλάβος στην τούρκικη Αρμάδα και περιμένουν να φτάσει στη Σμύρνη για να φροντίσουν την εξαγορά-του⁶⁰. Το Νικολό το σκότωσε ο Τούρκος που τον είχε πιάσει σκλάβο⁶¹. Εδώ θα είχαμε να παρατηρήσουμε το εξής: απο την αρχή, ενώ όλα τα νέα συμφωνούν για το Μιχάλη, για το Νικολό υπάρχει μεγάλη σύγχυση. Ο πρώτος στάλθηκε σκλάβος στην Αρμάδα· ο δεύτερος προσωπικός αιχμάλωτος κάποιου Τούρκου. 'Αν δέ δεχτούμε αβασάνιστα την περίπτωση απλής σύμπτωσης σ' όλο αυτό το μπέρδεμα, θα μπορούσαμε να υποθέσουμε πως, ίσως για τους σκλάβους που ήταν στην υπηρεσία του κράτους, έγινε κάτι σαν απογραφή κι έτσι ήταν εύκολο να πληροφορηθεί κανείς γι' αυτούς, ενώ για όλο το άλλο πλήθος των «προσωπικών» σκλάβων φυσικό ήταν να μπερδεύονται ή και να χάνονται συχνά τα ίχνη-τους.

Στο μεταξύ οι Τούρκοι στο Μοριά συνεχίζουν και ολοκληρώνουν την κατάκτηση. Το μοναδικό κάστρο που ακόμα απομένει, άν και αποκλεισμένο, είναι η Μονεμβυσιά⁶² στις 7 του Σεπτέμβρη παραδίνεται κι αυτή στους Τούρκους. 'Υστερα απο την υποταγή-της, οι Βενετοί κάτοικοι, που βρέθηκαν μέσα στο κάστρο, αφέθηκαν λήφτεροι· τους 'Ελληνες, μαζί με τις οικογένειες και τα πράγματά-τους χωρίς να τους βλάψουν τους μπαρκάρησαν για την Πόλη⁶³.

42· 15, στ. 37 - 40· 16, στ. 5 - 7· 17, στ. 7 - 9· 18, στ. 2 - 10· 19, στ. 4 - 11· 20, στ. 5 - 11· 21, στ. 5 - 12· 22, στ. 2 - 6· 24, στ. 2 - 7· 30, στ. 7 - 23. Για τον Ταρωνίτη βλ. έγγρ. 15, στ. 40 - 41 και έγγρ. 17, στ. 9 - 10· για το Βενετάντο βλ. έγγρ. 15, στ. 41 - 42 και 17, στ. 10 - 11· για το Ν. Μπαλιατζή στα 14, στ. 39 - 42 και 30, στ. 7 - 22· για τον Περδικάρη στα 17, στ. 5 - 7· 19, στ. 19· 21, στ. 16 - 18· για τον Κάσδαγλη βλ. τα έγγρ. 28 και 29· για το Ν. Βαρλάμο το 30, στ. 8 - 26· για το Γιάκωβο Καλογερά το έγγρ. 30· για το Μ. Μισαραλιώτη το έγγρ. 32· ένα σημαντικό αριθμό ονομάτων μας δίνουν και τα έγγρ. 27, στ. 22 - 59· και 31.

60. Βλ. έγγρ. 21. Στο τέλος του Νοέμβρη του 1715 ο Μ. Μέλος είναι λεπτωμένος πιά και βρίσκεται στο Λιβόρνο, όπου του γράφει ο αδερφός - του (βλ. E.I.B. — *Παλ. Αρχ.*, Reg. 183, φ. 46r).

61. Βλ. έγγρ. 21, στ. 5 - 12. Χαρακτηριστικό της συμπεριφοράς των Τούρκων απέναντι στους σκλάβους είναι και η περίπτωση της Μουσμουρήχης· « . . . Τη Σμουσμουρήχη την εχή χρήστιμος και την εχι δημα ρηάληα 25· και ανίσος και εγό της στήλο τα φλορήα δεκά, ύπου μου γραφης, εκινός οπου την εχι τα κρατή, ως καθός έχουνε σινίθια έδό ής την Τιαρτζηι, και ο σκλαβός εδικός μου και τό μαλη του εδικο μου· και αν τα στίλο, εκίνη δεν ξελειφθαιρόνετε με ταύτα, μονέ θελουné να πάνε ανέμος του ανέμου . . . »· το γράμμα στέλνει ο Μ. Μέλος απο τη Σμύρνη στο Γ. Μέλο και είναι αχρονολόγητο (βλ. E.I.B. — *Παλ. Αρχ.*, busta 146, φ. 154v).

62. Βλ. έγγρ. 16, στ. 8 - 9.

63. Οι μέχρι τώρα γνωστές πηγές μιλούσαν για αιχμαλωσία όλης της φρουράς· βλ. Μιχ. Β. Σακελλαρίου, ό.π., σ. 239 - 40, όπου και οι παραπομπές.

Το χάσιμο του Μοριά έχει πιά αρχίσει να γίνεται απ' όλους συνείδηση με την ορμή μάλιστα που ο εχθρός έχει πάρει, γεννιούνται ήδη οι φόβοι για επεχτατικές-του διαθέσεις και πέρα απο την Πελοπόννησο⁶⁴. Ο χειμώνας όμως πλησιάζει κι οι Τούρκοι είναι αρκετά εξαντλημένοι· υπάρχει λοιπόν η ελπίδα μέχρι την ερχόμενη άνοιξη, που αρχίζει η πολεμική περίοδος, να γίνει ειρήνη κι έτσι να ησυχάσει ο κόσμος. Σε μιά συμμαχία μεταξύ Βενετίας - Αυστρίας - Ρωσίας - Πολωνίας ελπίζουν κι αυτοί που, φεύγοντας απο το Μοριά, πέρασαν στα Εφτάνησα· έτσι, αναβάλλουν τον ξεριζωμό-τους κι απο τον τόπο εκείνο και την καταφυγή-τους στη Βενετία. Αλλά και οι Έλληνες της παροικίας ανησυχούν το ίδιο σοβαρά για την εξέλιξη των πραγμάτων στην Ελλάδα και δέν ξανοίγονται σε κανενός είδους επιχειρήσεις περιμένοντας μιά σωτήρια συνθήκη με τους Τούρκους, που όμως δέ φαίνεται και πολύ κοντινή⁶⁵. Απο την άλλη μεριά, οι Εφτανησιώτες, κινημένοι απο τους ίδιους φόβους, συνεχίζουν να στέλνουν τις οικογένειές-τους στη Βενετία⁶⁶. Υπάρχουν βάσιμες υποψίες πως η τουρκική Αρμάδα, αφού στο μεταξύ ξεκουράστηκε και ανασυγκροτήθηκε ,ετοιμάζεται να κατέβει στην Αδριατική μαζί με τα κουρσάρικα καράβια⁶⁷. Μπροστά στον καινούριο αυτό κίνδυνο, νέο κύμα μετακίνησης πληθυσμών αρχίζει· όσοι παλιοί μετανάστες στο Μοριά ύστερα απο την κατάληψή-του πέρασαν στα Εφτάνησα, τώρα παίρνουν το δρόμο για τη Βενετία. Αντίθετα, οι ξεριζωμένοι Μοραίτες, απο το να υποστούν για δεύτερη φορά τα δεινά ενός πολέμου, προτιμούν να ξαναγυρίσουν στον τόπο-τους, που, όντας ήδη κάτω απο τον τουρκικό ζυγό, δέ διατρέχει πιά κανένα κίνδυνο. Ήδη στο Μοριά

64. Ύστερα απο του Μοριά την απώλεια οι Βενετοί περιορίστηκαν μόνο στις κτήσεις - τους στα Ιόνια νησιά· για τις περιοχές αυτές ανησυχούν τώρα οι Έλληνες και τα γεγονότα που ακολουθούν δικαιώνουν τους φόβους - τους. Για τις στρατιωτικές επιχειρήσεις των Τούρκων ύστερα απο την κατάληψη της Πελοποννήσου βλ. 'Α π. Ε. Β α κ α λ ό π ο υ λ ο υ, ό.π., σ. 83 - 86.

65. Στις 9 Οχτώβρη 1715 ο Γ. Μέλος γράφει στο Μπερν. Μάκολα στην Κέρκυρα· « . . . Δια τον γαμπρο μας τον Μπερουλι, οπου μου γραφεις, απ' οτι γλεπο εινε ει γνομι του, α γενι αγαπι ετουτον το χιμονα με τους Τουρκους, ερχετε χωρις αλο να στεφανοθι αυτου τιν ανιξι, αλεος το εχο δυσκολον να εβγι απο εδο δια τους πολεμους, διατι φοβατε τα περικουλα . . . » (Ε.Ι.Β. - Παλ. Αρχ., Reg. 183, φ. 44r). Σε απάντησή - του ο Μάκολας στις 26 του ίδιου μήνα γράφει· « . . . Δια τόν αυθέντην γαμπρον μας, όπου μου φανερονν τήν γνώμην του, λογιαζο θελομεν ελθη άλλοι αύτου, διει γλέπομεν όπου φοβώνται και οι Κορφιατες και στελνουν ταις φαμελιαις των· και ως ή χρύα, θέλομεν κυβερνηθη . . . » (Ε.Ι.Β. - Παλ. Αρχ., busta 147, φ. 17r). Τέλος Γενάρη του 1716 η οικογένεια του Μάκολα έχει φτάσει στη Βενετία κι ο Γ. Μέλος παρακαλείται να φροντίσει μαζί με τον Περούλη να τους τακτοποιήσει· (βλ. Ε.Ι.Β. - Παλ. Αρχ., busta 147, φ. 22r).

66. Βλ. σημ. 65 και έγγρ, 25, στ. 6 - 9.

67. Βλ. έγγρ. 25, στ. 4 - 6.

οι γεωργικές καλλιέργειες και το εμπόριο αρχίζουν να ξαναζωντανεύουν, μολονότι οι Τούρκοι απαγορεύουν ακόμη τις εξαγωγές προς τις χώρες της Ευρώπης⁶⁸. Αρχές του 1716 κι ενώ η επικοινωνία με τη Βενετία διεξάγεται δύσκολα — σχεδόν έχει κοπεί — οι φήμες θέλουν περίπου σίγουρη τη συνθήκη μεταξύ Καρόλου ΣΤ' και Βενετών⁶⁹.

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν και οι πληροφορίες, που έμμεσα αντλούμε για τη διοίκηση των Τούρκων στις κατεχόμενες περιοχές. Συγκεκριμένα στην Αθήνα, η τούρκικη δεσποτεία φαίνεται να είναι καταπιεστική και οι κάτοικοι ζητάνε ευκαιρία να φύγουν απο κεί μέσα: «... να κάμης το ψυχέικο να τυράξης εϋτου μεσα, αν ηνε κανένα ήνπιεγο, να μου γράψης να σικόθο να έλθο — να σιχόρεθν ι κιρα μου — ότι εδο ής την Τούρκηα δεν ήμπορο να κάμο...», γράφει ο Μιχ. Μισαραλιώτης στο Γ. Μέλο⁷⁰. Στην Πελοπόννησο, όμως, λίγα χρόνια αργότερα, γύρω στα 1720, τα πράγματα φαίνονται να έχουν πιά ησυχάσει και οι άνθρωποι αισθάνονται αρκετή σιγουριά για να μπορούν να ξαναρχίσουν το εμπόριο με τη Βενετία. Έπαψε και η απαγόρευση εξαγωγής προϊόντων⁷¹, όπως προκύπτει κι απο το γράμμα που ο Ράλλης Νοταράς στέλνει στο Γ. Μέλο⁷². Σημειώνεται επίσης μιά κάμψη των τιμών εκποίησης της γής: «...εδο τορα ης τον Μορεα βρησκης μουλκια να αγοραση να δυσης φλορια 100 ν' αξηζουν χηληα...»⁷³. Την υποτίμηση αυτή της γής, αποτέλεσμα της εγκατάλειψής-της, εκμεταλλεύτηκαν οι Τούρκοι για να προσελκύσουν εργατικά χέρια, νέους έποικους στο Μοριά, που θα επιδίδονταν στην αγροκαλλιέργεια, σημαντική οπωσδήποτε

68. Βλ. έγγρ. 26, στ. 2 - 4. Αλλά και τη διαφυγή έμψυχου υλικού απαγορεύουν οι Τούρκοι για να μήν ερημώσει η χώρα: στις 28 Ιούνη του 1716 ο Χρήστος Λελέκος γράφει απο τη Χίο στον Περούλη στη Βενετία: «... εγώ ήθελα νά τήν έπάρω εις τήν Χίον, μόνον είναι όρδινηά απο τόν μπασά του 'Αναπλίου δια να μήν εύγη κανής απο τόν Μορεά νά πάη άλλού και μάλιστα όπου, αν ήθελα να πιάσω ταρτάνα απόστα, το ολιγότερο δέν το έστρεγε με ριάληα 100...» (A.S.V. — *Grande Fraterna*..., ό.π., busta 11, s.n.).

69. Ο Μπερν. Μάκολας γράφει απο την Κέρκυρα στο Γ. Μέλο: «... Τής έγγραφα μέ διαφοραίς μου και ή τυχή θέλυ ότι νά μήν έρχονται από αυτου μπαστημένα νά λάβομεν γραφαίς σας [...] και εγώ, αν θέλυ ό Θεός, όγλίγορα θελώ έλθη νά σās απολαύσω, διτι άλλοι μισεύουν και ό Θεός ό άγιος νά δώση νά κάμη βιτοριαν ή 'Αρμαδα του πρεγγγιπέ μας τήν έρχόμενην καμπάνιαν, άλλέως τό σκηλί δέν μεταβάλλυ τήν όρμήν του. Μās βεβαιωνουν άλλοι δια τήν λεγαν μέ τόν ήμπερατόραν και άμποτες νά είναι άλειθηνόν...» (E.I.B. — Παλ. Αρχ., busta 147, φ. 21^ε).

70. Βλ. έγγρ. 32, στ. 28 - 30.

71. Βλ. έγγρ. 26, στ. 2 - 4 και σημ. 68.

72. Βλ. έγγρ. 33. Ήδη όμως το 1718 έχει υπογραφεί η συνθήκη του Πασάροβιτς.

73. Το γράμμα το στέλνει στις 30 Δεκέμβρη 1720 ο Μ. Μέλος απο τα Τρίκαλα Κορινθίας στο Γ. Μέλο (E.I.B. — Παλ. Αρχ., busta 146, φ. 241^ν).

πηγή πλουτισμού στους χρόνους εκείνους. Ειδικά το Άργος, που ο κάμπος-του είναι απο τους πιό εύφορους του Μοριά, ευνοήθηκε με περισσότερα προνόμια: «... Το Άργος το εχοννε αφηρομενο στο βακουφι του Αναπληου και δεν εχη κανενα στραπατζο απο κανην, ουτε απο πασια ουτε απο κανήν' και η κατηκι του δεν πλερονουν αλο παρα το χαράκι, τήν σπετζα και την δεκατνα, αν καμι, και αλο όχη, διατη στεκουντε η χοτζάδες τον σμαηδιον του Αναπλήου και τούς μαντηνίρουν...»⁷⁴. Με τις ειδήσεις αυτές του 1720 κλείνει ο κύκλος των μαρτυριών-μας για την πτώση τ' Αναπλιού και τους χρόνους που την ετοίμασαν. Τα πέντε χρόνια σκλαβιάς, που πέρασαν, άρχισαν να φέρνουν κάποια ισορροπία στον καταχτημένο Μοριά.

Τα κείμενα, που δημοσιεύονται εδώ, δέ δίνουν φυσικά όλα όσα απαιτεί η γνώση-μας για το ιστορικό γεγονός, που γύρω-του περιστρέφονται. Μαρτυρίες καθώς είναι, μας επιτρέπουν να δούμε μερικές λεπτομέρειες, να φτάσουμε κοντά στις συνειδήσεις των ανθρώπων. Η κατάληψη του Μοριά απο τους Τούρκους οφείλεται κατά κύριο λόγο — σύμφωνα με τους επιστολογράφους — στην κακή διοίκηση των Βενετών. Ιδιαίτερα για τ' Ανάπλι αναφέρεται και το ενδεχόμενο της καθαρής προδοσίας, πιό πολύ σαφήμη στα κειμένα-μας κι όχι με τη βαρύτητα που του δίνουν ο Μάνθος Ιωάννου και ο Κατσαίτης, αλλά πάντα σε συνδυασμό με την ανικανότητα των διοικητών της φρουράς. Οι δυό ποιητές βρίσκουν να ταιριάζει καλύτερα στην έκφρασή-τους η προδοσία και την εκμεταλλεύονται κατάλληλα. Ο απλός στρατιώτης των κειμένων-μας, που πέρασε μέσα απο τα γεγονότα και που γράφοντας εδώ δέν κάνει τέχνη ούτε άλλες σκοπιμότητες υπηρετεί, ώστε να αλλοιώσει τα συμβεβηκότα, δέν έχει αμφιβολίες: αιτία της πτώσης είναι η «αγνωσία των κουμαντάντηδών-μας». Αλλά η Βενετία είχε συμφέρον ν' αδιαφορήσει ή να παραμελήσει το διοικητικό-της σύστημα, με κίνδυνο να αποβεί αυτό σε βάρος-της; Καμιά αντίρρηση, πως, όταν έχει κανείς κάτι, δέν το πετάει, παρά μόνο, άν του είναι παθητικό ή δέν έχει τη δύναμη να το κρατήσει και η Βενετία του 18ου αιώνα οπωσδήποτε δέν είχε τη δύναμη αυτή. Η παρακμή-της έχει αρχίσει χρόνια πριν κι απο το περήφανο λιοντάρι του Αγίου Μάρκου, τώρα έχει απομείνει μονάχα ο σκελετός.

Πέρα όμως απο τις προτάσεις — προδοσία, ανικανότητα ή και τα δυό — για την ερμηνεία της πτώσης υπάρχει το πρόβλημα: κάτω απο ποιούς όρους και διαθέσεις οι Έλληνες άλλαξαν δυνάστη. Έγινε πιό πάνω λόγος για τη δυσφορία των κατοίκων, γέννημα της κακής βενετικής διοίκησης, και την απροθυμία-τους να αντιταχτούν στους Τούρκους. Όσοι μιλάνε και δέχονται ανεπιφύλαχτα και χωρίς διακρίσεις την εχθρική τοποθέτηση των Ελλήνων απέναντι στους Βενετούς, στηρίζονται βασικά στα γραφτά

74. Βλ. σημ. 73.

του περιηγητή Α. Motray⁷⁵. Πέρα όμως απο το ότι οι πληροφορίες ενός περιηγητή πρέπει πάντα να αντιμετωπίζονται με επιφυλαχτικότητα, εδώ απηχούν εκτιμήσεις-του για μερικές μόνο περιοχές του Μοριά (Μονεμβασιά, Μεθώνη, Κορώνη, Πύλο). Ισχυρή βέβαια είναι η αντίδραση των Μανιατών και η αντιπάθεια για τη βενετική διοίκηση με παράλληλη προτίμηση στο τούρκικο σύστημα υποτέλειας.

Απο τις μαρτυρίες των κειμένων γίνεται αναμφισβήτητη η σύναψη μικρών εσωτερικών δανείων απο το Βενετό διοικητή, τουλάχιστο μέσα στ' Ανάπλι. Τούτο σημαίνει συμπαραστάση στους Βενετούς. Έτσι, η στάση των Ελλήνων σ' αυτό το τουρκοβενετικό πόλεμο γίνεται σημείο αντιλεγόμενου, που η εξήγησή-του θα μπορούσε ίσως να βρεθεί με την ανάλυση των κοινωνικών δομών του κυρίαρχου βενετικού κράτους, το οποίο δημιουργούσε διαφορετικές σχέσεις εξάρτησης ανάλογα με τις οικονομικές δυνατότητες των υποτελών. Τ' Ανάπλι, σαν έδρα της διοίκησης, υπήρξε πάντα το χαϊδεμένο παιδί, η ευνοημένη πολιτεία της Δημοκρατίας στην Πελοπόννησο. Όσο κι άν η επαρχία κακοπάθαινε και δυστυχούσε, η πρωτεύουσα βρισκόταν πάντα σε ξεχωριστή, προνομιούχα θέση. Εξαιτίας του γεγονότος αυτού είχε διαμορφωθεί εκεί μιά κοινωνία αλιώτικη απ' όλου του άλλου Μοριά, μιά κοινωνία που στο σύνολό-της δέν έβλεπε με κακό μάτι τους Βενετούς, επειδή τα συμφέροντά-της απορρέαν και εξαρτιόνταν απ' αυτή την κυρίαρχη τάξη. Αλλά και μέσα στην ίδια αυτή πόλη βρίσκουμε διαπλασμένη και συνειδητοποιημένη μιά «αστική» τάξη εμπορευομένων, που θα πρέπει να υπερτερεί απο τους αγρότες. Η τάξη αυτή, δημιούργημα της Βενετοκρατίας, έχει ανάγκη τους Βενετούς με το διαμετακομιστικό-τους εμπόριο για να επιζήσει και να αναπτυχθεί, ενώ στην τουρκική δεσποτεία διαβλέπει το πνίξιμό-της και την επάνοδο του αγροτικού οικονομικού συστήματος, που εκτός απο τους ξένους θα ενισχύσει και τις ντόπιες «φεουδαρχικές» οικογένειες κυρίως της Μάνης. Οι φόβοι λοιπόν των εμπόρων μπροστά στον κίνδυνο που τους απειλεί είναι εντονότεροι απο των αγροτών, γι' αυτό και σπεύδουν με πραγματική προθυμία να βοηθήσουν υλικά και ηθικά τον αγώνα των Βενετών. Δέν είναι άλλωστε τυχαίο το ότι μόνο τ' Ανάπλι, απ' όλες τις πόλεις του Μοριά, πρόβαλε σθεναρή αντίσταση, έδωσε απελπισμένο αγώνα ζωής και δέχτηκε με αληθινή συντριβή το μοιραίο.

Κοντά στις πραγματιστικές εξηγήσεις των γεγονότων έρχεται και το μοτίβο της λαϊκής πίστης, «θέλημα Θεού», να ερμηνεύσει τα πράγματα: όλα έγιναν για τις «αμαρτίες-τους», απο την οργή του Θεού ή απο θεία Οικονομία. Αποπάνω-τους στέκεται ένας Θεός προστάτης, «να βάλει το

---

75. Βλ. Α. Μ ο τ ρ α y, Voyages du Sr. A. de la Motray en Europe, Asie, et Afrique, Χάγη 1727, vol. II, p. 462.

χέρι-του», τιμωρός, «να τυφλώσει τους Τούρκους», θυμωμένος «για τις αμαρτίες-μας».

Η προσφυγιά και η αιχμαλωσία είναι τα μεγάλα κακά, που οι αποχρώσεις-τους περνούν σε όλα τα κείμενα. Παρ' όλα αυτά, «κοντά εις την δυστυχίαν της αμάχης», οι άνθρωποι δέν μπορούν να ξεφύγουν απο τα προσωπικά και οικογενειακά-τους προβλήματα, μάλιστα τώρα που οι κακές εξωτερικές συνθήκες δυσκολεύουν τα πράγματα. Χαρακτηριστικό της ψυχολογίας ενός λαού — και θα μπορούσε να οδηγήσει σε κοινωνικά συμπεράσματα — είναι ο τρόπος που αντιμετωπίζει τη ζωή, την ευτυχία-του, ο άνθρωπος σε δύσκολες στιγμές γενικότερου συνόλου. Μέσα στη λαίλαπα του πολέμου ο Μπερν. Μάκολας αγωνιά περισσότερο για τον εξαιτίας των κακών συνθηκών διαρκώς αναβαλλόμενο γάμο της κόρης-του Τρισεύγενης. Άλλοι πολεμάνε, σκλαβώνονται ή σκοτώνονται κι η νεαρή Μακολοπούλα μνείται στους «φράγκικους» τρόπους ζωής για να γίνει αντάξια του γαμπρού⁷⁶. Πάνω απο κάθε πόλεμο υπάρχει η ζωή· οι άνθρωποι δέν αρνούνται το δικαίωμα να ζήσουν, δέν παραβλέπουν την προσωπική-τους ευτυχία παρασυρμένοι απο τη γενική κοινή δυστυχία· κι ενώ ακολουθούν την πορεία του συνόλου στα ευρύτερα ιστορικά γεγονότα, παράλληλα καθένας διαγράφει τη δική-του ατομική τροχιά.

Βενετία.

Ευτυχία Δ. Λιάτα.

76. Ο γαμπρός είναι κάποιος απο τους Περούληδες της Βενετίας. Τα έγγραφα με τις ειδήσεις του προξενιού υπάρχουν στο Ε.Ι.Β.—*Παλ. Αρχ.*, busta 147, φ. 1r - 24r Reg. 183, φ. 47v .

Ε Γ Γ Ρ Α Φ Α *

1

Γράφει ο Νικόλως Μέλος (Ανάπλι) στους κληρονόμους του Αντρέα Κοθώνη (Βενετία).

10 Μάη 1712.

Αντίγραφο (E.I.B.—Παλ. Αρχ., busta 147, φ. 66r).

Κόπια τῆς γραφίς, ὅπου στέλνι ὁ ἀδελφος μου [ὁ σιὸρ Νικόλως Μέλος]¹ τον κληρονόμον τοῦ σιὸρ Ἀνδρέα Κοθόνι². [...] Ἐγὼ εἶχα ἔτιμον τὸν ντεσμὸν μου νὰν τοῦς τοναι στίλο, ἀμὶ μὲ τὸ νὰ μὰς γράφουναι πὸς ἔγναι ἀγάποι εἰ Τούρτζι μὲ τοῦς Μοσκόβους καὶ μὰς γράφαναί εἰ ἀφεντά-
5 δες μας εἰ Σάριδαις³— πὸς εἶναι σοσπέτο διὰ τὸ ρένιο — ἀποῦ ὁ Θεὸς νὰ τοῦς τιφλόσι — ἐγὼ χάνο, ἀν ἐρθι τίποτις εἰς τὸ ρένιο, δουκῶτα 1.000 (sic) δέκα χιλιάδες καὶ ὁ Θεὸς νὰ βάλι τὸ χαίρι του. Ἐτζι παρευθὴς ἀποφασίσαμε ὅτι νάλθι ὁ ἀδελφός μου ὁ σιὸρ Γεωργάκης νὰ σταματισι αὐτοῦ εἰς σε μία κάμαρα⁴ [...]

2

Γράφει ο Ν. Μέλος (Ανάπλι) στους αδελφούς Σάρου (Βενετία).

10 Μάη 1712.

Αντίγραφο (E.I.B.—Παλ. Αρχ., busta 147, φ. 65r-v).

φ.65r [...] Καὶ διὰ τὰ φόβια τοῦ ρένιου εἶναι μεγάλαις εἰπόψιας καὶ ὁ Θεὸς νὰ βάλει το χαίρι του· καὶ ἀποφασίσαμε ὅτι νὰ ἔλθι ὁ ἀδελφός μας ὁ σιὸρ Γεωργάκης νὰ σταματίσι ἐντοῦ μέσα· καὶ ἐντούτος εἶναι ἀσθενὴς ἄνθρωπος καὶ ἔχει γνόμι νὰ πιῶσι μία κάμαρα νὰ σταματίσι καὶ θέλο τοῦ παραδόσι ὅλα τὰ μετᾶξια μου/ [...]. Σῶς λέγο νὰ εἰξεύρεται — καὶ εἰς αὐτο πέρον
φ.65v 5 συμπάθιο — ὅτι νὰ μὴν δόσετε το δικό σας εἰς το ρενιο μαγάρι τοῦ ἀδελφού σας, ὅτι ὁ κερὸς δὲν τὰ καλεὶ καὶ τινάξεται διὰ τὸν Θεὸν νὰ μὴ χάσεται καὶ θέλο τὸ λάβι μεγάλι πίκρα [...].

3

Γράφει ο Γεωργάκης Μέλος (Βενετία) στο Ν. Μέλο (Ανάπλι).

5 Γενάρη 1715.

Αντίγραφο (E.I.B.—Παλ. Αρχ., Reg. 183, φ. 32v).

15

Κόπια διὰ Ἀνάπλη τοῦ ἀδελφού μου σιὸρ Νικολοῦ Μέλου, 1714 Γεναρίον 5, Βαινετία.

* Τα ἔγγραφα ἐκδίδονται με διόρθωση στη στίξη καὶ στα κεφαλαία· οἱ ἐλάχιστες βραχυγρυχιές ἀναλύθηκαν σιωπηρά.

Ηγαπημένε μου ἀδελφαί σιὸρ Νικολὸ Μέλο τὴν ἀθθεντία σου ἀκριβὸς
 χαιρέτο, τὸν Μιχάλη⁵ τὸ ὄμιον ποιῶ. Ἡ παρὸν μοῦ εἶναι διὰ νὰ σὰς δόσο
 5 εἶδισην, πὸς ἡ νοτήκιες, ὁποῦ ἔχομαι ἐδὸ, φαίνονται πὸς εἶναι πολέμι, δια-
 τὴ τὸν ἡμπάσάδδρο⁶ τὸν εσεκουεστάρισαν· καὶ εἰς τοῦτο γράφο τοῦ σιὸρ
 Φοσκάροη⁷ καὶ Βαινετάντου,¹⁸ πὸς τὰ ὅσα μετάξια ἔχη στὰ χαιρία του,
 τόσο ἐδικα σου ὡσάν καὶ ἐδικά μου, νὰ εἴθελε τὰ φορτόση σὲ πρότο μπαστη-
 μέντο σήγουραρισμένα ἀπὸ δουκάται 400 τὸ πάσα κολέτο, διάτῃ ἔχο πη-
 10 σμενα στὴν Κάλε τῆς Σηγουριτας⁹ δουκάτα 5.500· καὶ ἀνίσος καὶ εὐρε-
 θούναι εἰς τὸ παρὸν διὸ καὶ τρία μπαστημέντα ναν τὰ ρεπαρτήρι. Καὶ ὡς
 τόσο τῆς λέγο νὰ εἴθελες μαζόξης τὸ ἐδικόν σου, νὰ μὴν τὸ σκορπήσης, διά-
 τῃ δὲν εἶναι καιρός· τὸ ὄμιο θέλης εἰπῆς καὶ τοῦ Μιχάλη νὰ κάμι τὸ ὄμιο.
 Εἰς τὴν «Σάντα Ρόζα» σοῦ εἶχα πιασμένη σηγουριτα δουκάτα 2.000, καθὸς
 15 σὲ εἶχα ἀβιζαρισμένον, εἰς τὴν Κάλε τῆς Σηγουριτας καὶ εἰς τὴν «Ντολφί-
 να Βαίνετα» δουκάτα 1000. Τῆς εἶχα γραμένο προτήτερα πὸς τῆς πιάνο
 ἀπάνο μου σηγουριτα δουκάτα 1000 σὲ πάσα καράβη καὶ σὲ μαρτζελιάνα¹⁰
 δουκάτα 500· τόρα σου σηκόνο ἀπὸ τὴν σήμερον αὐτὴν τὴν ὀρδινίαν, νὰ μὴν
 ἡμπορῆς νὰ φορτόσης εἰς τὴν αὐτὴν σηγουριτα. Ἐγὼ εὐρίσκομαι σὲ μεγά-
 20 λην πίκρα μὲ ἐτούτες τῆς νοβητες· καὶ ὁ Θεὸς νὰ μὰς εὐσπλαχνηστή νὰ μὴν
 λάβομαι καμίαν ἐξιμίαν καὶ εὐχαριστήα νὰ ἔχη ὁ Κύριος ὁποῦ δὲν εἴσασται
 κανένας πανδρεμένος ἕως τὴν ὄραν.

4

Γράφει ο Γ. Μέλος (Βενετία) στο Ν. Μέλο (Ανάπλι).

10 Γενάρη 1715.

Αντίγραφο (E.I.B—Παλ. Αρχ., Reg. 183, φ. 32^v).

Κόπια διὰ τὸ Ἀνάπλι τοῦ ἀδελφοῦ μου σιὸρ Νικολοῦ Μέλου. 1714,
 Γεναρίου 10, Βαινετία.

Ηγαπημένε μου ἀδελφαί σιὸρ Νικολὸ Μελο, τὴν ἀθθεντία σου ἀκρι-
 βὸς χαιρέτο, τὸν Μιχάλη τὸ ὄμιον ποιῶ· Τῆς δίνο εἶδισην νὰ εἰξέβρι, πὸς
 5 ὁ σιὸρ Λεονάρδος Καπετανάκις¹¹ καὶ σιὸρ Ἰωάννης Μάκολας¹² ἐγράφαναι
 στὴν Ἀλιγούρα¹³ διὰ νὰ ναυλόσουν ἓνα καράβη ἐγκλέξικο διὰ τὴν Πά-
 τρα· καὶ ἐτζη γράφο τοῦ Μαντέλου¹⁴ πὸς, ἀνίσος καὶ ἔχη μετάξια ἐδικα
 μας, νὰ εἴθελε τὰ φορτόση εἰς τὸ παρὸν καράβη χορῆς καμία ὀρδινία σας
 τόσο ἐδικά μου ὡσάν καὶ ἐδικά σας [...]. Ἀνίσος καὶ ἔχης μετάξια εὐτοῦ
 10 καὶ σοῦ φαίνεται εὐλογο διὰ ναν τα φέρις στὴν Πάτρα νὰν τὰ φορτόσης εἰς
 τὸ αὐτὸ καράβη, εἰδὲ καὶ δὲν σοῦ φανηστή εὐλογο, θέλης κάμις ἐκίνο ὁποῦ
 γνωρίσης, διάτῃ καλύτερα βλέπονν εὐτοῦ τὰ μάτια τὰ εδικα σου πὰρὰ ἐδὸ
 τὰ ἐδικά μου· καὶ ἂν κάμης ρέσολουτζιὸν νὰν τὰ φέρης στὴν Πάτρα, θέλης
 ἔρθῃ ἀπὸ τὴν Τροπολιτζας τὴν στράτα [...].

5

Γράφει ο Μιχάλης Μέλος (Ανάπλι) στο Γ. Μέλο (Βενετία).

2 Φλεβάρη 1715.

Αντίγραφο (E.I.B—Παλ. Αρχ., busta 147, φ. 339r).

[...] Εγώ ός καθος τίς επροέγραφα ήχα γνομύ να καμò μεταξοί, αμύ με τò νά ήρθανε ανακατόματα έδο είς το ρενίο, όπου ή αφεντιά σας τα ηξευρετέ, ειχα παρμένα άσπρά με τò διάφορò και, καθòς αγριτζιθίκανε, μου τὰ εγίρεψανε και τούς τὰ έδόσα και δια ταυτòς έλήψά απο τò μεταξή [...]

5 Έδ' οξò έχομε πόλλά ανακατόματα τζαι ó θεòς άς βανι τò χαιρι του. Ταυτὰ óλλοι ήρθανέ απο τής αμαρτιές μου, διατι όλπιζα τζαι εγò, αν ιτανέ ήριγι, να πάο τής ονπρòς τοςò απο τα μούλτζα όσάν και απο τò νεγòτζιο [...].

6

Γράφει ο Ν. Μέλος (Ανάπλι) στο Γ. Μέλο (Βενετία).

2 Φλεβάρη 1715.

Αντίγραφο (E.I.B—Παλ. Αρχ., busta 147, φ. 337r).

15

1714 Φλέβαριου 2, τού άδελφου μου τού σιδò Γιώργακν Άντονιου Μέλου.

Μαι βνας γράφο· ετουτην τιν óρα ελάβα τής τιμόες της απο την Ζακήρθο, γράμενη ει μια Γεναριου 5 και ει αλη Γεναρίου 10 και ειδα εις τα 5 οσα μου γραφης και μου σηκόνης τιν όρδινηα δια την σίγουρητα· αμύ εγο δεν αίχο αλό πράμα νά φορτοσο πληά, ός θελης ειδηναι, όπου τής γραφο ξέκαθερα. Εγò γράφη της δεν αίλαβα, δια να μου γράφης πòς μου ηχές σίγουρητα εις το κάραβη «Ντούλφια Βεναίτα», μοναί τορα μου το γράφης. Ομòς θελης ειδινάι πòς εφορτοσα είσε ολα τα καράβη· ολά σικονοντας τò 10 βράδι και εινα και οξο τὰ καράβηα της Αρμαδας, τα δικα μας,¹⁵ νά τα κούμπανιάρουναι ός τιν Ζακηνθο και ας ιναι εις εινδισιν της και κυβέρνηθου εις καθε πράμα μαι την ίδισι αποδ της γράφο. Εντούτην την óρα εινα νά παγι ó απεξοδρόμος εις την Ζακηνθο και λάβαι τήν μπαρόν δια κυβέρνησιν τις. Θελής μου πιασιναι σιγουρήτα εις το μαλαμα και ασιμι μου δια 15 τα 1500 χήλια πεντακόσια εις τα κάραβηα όπου νόμιναρο, όπου ταχο άπανο φόρτομενα δουκάτα χήλια πεντακοσια. Τής γράφης της ελάβα Φλεβαριου 2, στο παλεο¹⁶.

Εχò πραμά εις το άργυστηρη τò λιγοτερο μαι ετζηνο όπου μου στηλες δουκάτα 3.800, αμύ σολδη δέν πιάνο άπ' οντες αγρήκυσamai ετούτα 20 τὰ λογια· εχò και σε ηκαμπια, μου θελονναι όξο και εδο εις το Άνάπλη ξεχòρηστα επύρα φλόρηα 120 εκατον ικοσι δια λογαριασμòν Ραλη Νοταρα¹⁷ μαι λετερου και πλήροσε τα· είναι μαιταξια έδικα μου, ός θελης το ήδινε

λήτρες ψηλες ¹⁸ ναίτο 2.700, διὸ χηλιαδες εὐτακοσιους. Ο,τη μπορο νὰ καμο ο,τη μαζόξω, θελο τὸ στηλι μεσα χόρις ἄλο καὶ απο 'κν εχόμαι να ἴδουμαι 25 τη ἀρχηναίμαὶ παλή. Εγὼ ἐπιγενὰ πολὰ καλα καὶ δοξασι ο θεος. Λάβε τιναὶ απο τον σιὸρ Σαδια.

7

Γράφει ο Ν. Μέλος (Ανάπλι) στο Γ. Μέλο (Βενετία).

2 Φλεβάρη 1715.

Αντίγραφο (Ε.Ι.Β.—Παλ. Αρχ., busta 147, φ. 332 r-v).

Ειγαπημένε μας ἀδελφὲ σιὸρ σιὸρ Γεωργάκη Αντωνίου Μέλου ²³ προσκηνώ· ὁ Μιχάλης ²² τὸ ὁμύω ποιεῖ.

Εγὼ βλέποντας τὰ πράγματα, ὁποῦ ὁ κόσμος ὅλος ἐδῶ ανακατεύτη, ἠθελίσα διὰ νὰ στίλω ἀπὸ τὸ πράγμα τοῦ ὀσπιτίου μου: Λάβαι μὲ τὸν σιὸρ 5 Ἀδριανῶ Θεοτόκη, ὁποῦ ἔρχεται μὲ τὸ καράβη «Ντολφίν» καπετὰν Γγιουῦστο Μπενουσι, δύο πιάτα λαοτζάδα μὲ καλέμοι, πεζάρουναι ὀγγές ²³ 41· ἀκόμι πιάτο τῆς Ἀγοῦστας, πεζάρη ὀγγές 30.

Λάβε μὲ τὸν σιὸρ Χαγγή Ἀναστάσι Ντεντρίζη μὲ τὸ αὐτὸ καράβη φορκέραις δύο κουμπάνιους, πεζάρουναι ὀγγές 70.

10 Λάβε μὲ τὸ αὐτὸ καράβη μὲ τὸν σιὸρ Ἀγγελάκη τοῦ Ἀγάπιου, τοῦ σιὸρ Ταρονίτη ²¹ τὸ ἀνίψη, σοτοκοῦπες ζευγάρη ἕνα, πεζάρουναι ὀγγές 42· ἕτεραις σοτοκοῦπες ζευγάρη ἕνα, πεζάρουναι ὀγγές 51.

Λάβε ἀπὸ τὸν καπετάνιο Χριστόφορο Βισκοβίκι τὸ καράβη «Σὰν Νικολῶ» μὲ πόλτζα ντε κάργου αρχῆς: Σαλιέρα μία μεγάλη, ζιγίζη ὀγγές 15 45· καντίλη ἕνα, ζιγίζη ὀγγές 26· λεγένη διὰ μπαρμπέρισμα, ὀγγές 38· κανὴ ἀσιμένιο ἕνα, ζιγίζη ὀγγές 32· κουρταλιέρα μία, ζιγίζη ὀγγές 75.

Λάβε μὲ τὸ καράβη «Κοστάντζα τριονφάντε» καπετὰν Ὀλιβιέρ Ντόσσυ μὲ πόλτζα ντε κάργου· Μαστραπάδες δύο, πεζάρουναι ὀγγές 28· καντιλιέ- 20 ρια δύο, ὀγγές 28· καντιλιέρη μονὸ ἕνα, σαλιέρα μικρὴ μία, ὀγγές 12· μακα- δόρος μὲ ψαλίδη, ὀγγές 16· πιάτο χρυσῶ τῆς Ἀγοῦστας, ὀγγές 30./

φ.332^v Λάβε μὲ τὸ καράβη «Ντοῦε σάντες», καπετὰν Φανκέσκω Ντιλοῦκα καὶ πόλτζα ντε κάργου αρχῆς: Καδένα μικρὴ μία μὲ ἀλτάρη τὴν Ἀνάστα- 25 σην, τὸ ἐγκόλπιο μὲ ρουμπήνια ἔξη μὲ ζαφύρη ἕνα καὶ ἕνα μαργαριτάρη χοντρῶ ἀπὸ κάτω καὶ μὲ ἄλα τέσερα μαργαριτάρια λιανά, στρογγιλὰ, μὲ 30 κομάτια δεκατρία καὶ κορδόνι τὴν μία μερία καὶ τὴν ἄλλην μαλαματένιο, χοντρό, δια τὸν λεμῶ· ζιγίζη ὄλη ἢ καδένα δράμια σαράντα δύο (42)· ἕτε- ρη καδένα μὲ ἕνανε αὐτὸ ἔχει μαργαριτάρια χοντρά εὐτὰ (7) καὶ λιανὰ δέκα καὶ ἀπὸ κάτω μία πέτρα μὲ τὸ ἐγκόλπιόν της — καλὴ γρανάτα — καὶ δνὸ κόμπους μαργαριταρένιους τὴν μία μερία καὶ τὴν ἄλλην· εἶναι ἢ αὐτὴ καδέ- 30 να κομάτια δέκα ἔξη χόρις τὸν αὐτόν· πεζάρη δράμια ἐνδομίρτα εὐτὰ (77).

Ταύτα λάβε τα καὶ βάλτα ὅλα καὶ ἄς στέκονται ἕως ἄλλην μου ὀρδηγία. Εἶναι
ὅλα τὰ ἀσίμια βουλομένα μὲ βολίμη μὲ τὴν βούλα Νικολὸ Μέλο, ὃς θέ-
λεις τὴν ἡδεῖς εἰς τὸ χρισάφη εἰς τὴν πόλτζα ντὲ κάργου, ὁποῦ τὸ σημαδέ-
βω μὲ κακρὴ κόκωνω. *Ἐπαρε ἕνα φορκαίρη διὰ λόγου μου καὶ βαλε μοῦ
35 τα μέσα ὅλον τὸ πράγμα μου. *Ἐγὼ ἔχο ἀκόμη πολλὴ πράγμα, ἀμὰ εἶναι ἀλα-
φρὸ καὶ πάλιν, ἅπος εἰδῶ τὸν καιρόν, θέλο κάμη. *Ἐν σοῦ καταυτάσου ἡ γρα-
φή μου, πιάσε μου σιγουριτὰ εἰς τὸ ἀσίμη καὶ μαλαμά μου εἰς ὅλα δουκά-
τα χίλια πεντακόσια no. 1500.

15

1714 Φλεβαρίου 2, Ἀνάπλη.

40 Εἰγαπιμαινος τις αδελφος καὶ δουλος,
Νικολὸς Μέλος.

8

Γράφει ο Γ. Μέλος στον Παντελή Λιγνὸ (Ραχίτι Αἰγύπτου).

16 Φλεβάρη 1715.

Αντίγραφο (E.I.B—Παλ. Αρχ., Reg. 183, φ. 34^v).

5 15

Μπαντέλι Λιγνος²¹ εἰς τὸ Ραχίτι,²² Φλεβαρίου 16, 1714.

[...] Ὅσον δια τι σιντροφια, ὁπου ὀριζις δια να καμομε, εμειλισα του
σιορ Λεοναρδου Καπεταναιτζι καὶ ετουτο τις λεγο αδελφε· Πος ο και-
ρος δε δινι χειρι για τιν ορα, ος καπος τονε γλεπισ, που εινε σιχισμενος καὶ
5 δεν ιμπορι να καταπιαστι κανις για κανενα μοδο[...]. Ακομει τις λεγο
πος εμειλισα πιο παρα μεια φορα του σιορ Σιμου Μαρουτζι²³ και με το
σιορ Σπίρο, ο οπιος τις γραφι, πως δια τιν ορα δεν ιμπορουν να πεχεριστου-
σι δια τι σιτροφια, ὁπου μειλισερε, με τι σιχισες τον μπολεμον και, ος κα-
πος θελουν ειδι τον καιρον, θελου αποκριθί [...].

9

Γράφει ο Μπερνάρδος Μάκολας (Πάτρα) στο Γ. Μέλο (Βενετία).

26 Φλεβάρη 1715.

Πρωτότυπο (E.I.B—Παλ. Αρχ., busta 147, φ. 5 r-v).

Ἐντιμωτατε καὶ ευγενέστατε ἀθθεντι μπάρμπα, ακριβῶς τὴν χαιρετώ.
Μὲ τὴν πυρούσαν εἶμαι νὰ τῆς δωσο εἶδησιν πὼς ἔλαβα δυὸ της γρα-
φαῖς, ἡ μια περ βνας Αἰθβόρνου γραμμένη εἰς τας Γεναρίου καὶ ἡ ἄλλη εἰς
τὰς 22 τοῦ αὐτοῦ, διὰ τὴν ὁποῖαν ἐχάρην κατα πολλὰ τὴν ὑγείαν της· ὁ-
5 μοίως ἔλαβα καὶ τὴν ρητζαίτα διὰ τὴν γόταν καὶ τῆς μενῶ ὑπόχρεος εἰς τὴν
ἐπιμέλειαν καὶ ἐννοῖαν ὁπου ἔχει εἰς ἐμένα· ὅμως μοῦ κακοφαινεται ὁπου
δὲν ευρίσκω εἰς τῆς σπετζαρίαις ὅσα χρυάζονται καὶ νὰ ὦναι καὶ καλὰ καὶ

θελῶ γραφῆ εἰς τοὺς Κορφοὺς,²⁴ ἴσως ευρεθοῦν. Ἡμεῖς δια τὴν ἀμάχη τυ-
 χέει νὰ μετοικήσομεν, ὅτι ἐδὼ εἶναι τόπος ἀνοικτός καὶ τὸ Νεὸν Καστρον,²⁵
 10 ὁποῦ ρῶτισα, δὲν ἔχει τόπο οὔτε σπητια δια φαμελίαις· καὶ ἔτη τράζω με
 τὸ παρὸν καράβι τὸ ἐγκλέζικον ἠμπυροκαρομεν ταῖς φαμελίαις δια τοὺς Κορ-
 φοὺς καὶ εἰς τὴν σπητροφιαν τον μισεῦει καὶ ὁ σιὸρ Καπετανάκης καὶ ἡμεῖς
 στεκομεν ἐδὼ νὰ εἰδοῦμεν τὸ τέλος καὶ ὁ Θεὸς βοηθός. Κοντὰ εἰς τὴν δυ-
 στιχίαν τῆς ἀμάχης ἔχομεν καὶ τὴν πικραν ὁποῦ δὲν ἦλθεν ὁ ἀθέντης ὁ
 15 γαμβρός μας μὲ τὸν ἄρχοντα Γυλίμουντο, νὰ διο νὰ ἤθελε τελειώσει ὁ γά-
 μος καὶ νὰ σηνομηλησομεν κάθε κυβέρνησιν καὶ ὑπομονή· Τωρὰ ἐπιδὴ καὶ
 συμωναμεν κοντιτερα, ἤγουν εἰς τοὺς Κορφοὺς, αγαπούσαμεν νὰ μῶς κον-
 φ.5ν σολάρη χωρὶς νὰ χασῆ καιρόν, νὰ ἐρῆη ἐκεῖ νὰ τελειωσομεν καὶ νὰ γιρῆση
 ἀντοῦ εἰς το σπιτι του/, ὅτι τὸν Μορεὰν φοβοῦμαι τὸν χάνομεν, ὅτι, ὡς
 20 λέγουν, ὁ ἐχθρὸς ἔρχεται με δῖναμαις μεγάλαις διὰ θαλάσσης καὶ ξηρὸς
 καὶ ἀμποτες ὁ Θεὸς νὰ ἤθελεν μῶς ευσπλαχισθῆ νὰ κάμη βιτόριαν ὁ πρίνγ-
 γιπες²⁶ μας εἰς τὴν θαλασσαν καὶ ὁ ἠμπερατορὸς²⁷ εἰς τὴν στεριάν, ἀμὴ
 φοβοῦμαι δια τὰς ἀμαρτίας μας καὶ δὲν θελόμεν λαβεῖ ἐτούτην τὴν εὐτυχίαν
 καὶ ἄς εἶναι δοξασμενὸν τὸ ὄνομα του. Ὡστόσοσον ἢ ἀθθεντεια σου μὲ εὔ-
 25 μορφον τρόπον σηνομηλησε μὲ τὸν ἀθέντην τὸν γαμβρον μας καὶ ἀναγκα-
 σέ τον νὰ μὴν βάνη διορίαν καὶ γράφε μου, ἀνκαλὰ τοῦ τὸ γραφω κι ἐγώ.
 καὶ δια τὰ φορεματα τα φράγγικα θελεῖ τὰ βάνει τώρα εἰς τοὺς Κορφοὺς
 καὶ ἔμαθεν καὶ γραμματα φράγγικα ἀρκετὰ καὶ εἰς ἄλλα ἔγινεν ὡς ἐπρο-
 σταξεν, μόνον ὁ Θεὸς νὰ δωσῆ ὑγείαν εἰς τιμες σου καὶ καθὲ ευτυχίαν.
 30 Ταῦτα· καὶ ἄς ἔχω συχνὰ γραμμα της καὶ καθε νεόν· καὶ ἰγεία της.

15

Πατρα, 26 Φλεβαρίου, 1714 S.V.

"Ολοι οἱ ἐδικοὶ τὴν ρηβερίουν.

Δουλος της ευλαβῆς καὶ υπόχρεος,

Μπερνάρδος Μακολας.²⁸

10

Γράφει ἡ Κάρια Μάκολα (Κέρκυρα) στο Γ. Μέλο (Βενετία).

7 Μάη 1715

Πρωτότυπο (E.I.B—Παλ. Αρχ., busta 147, φ. 8αγ).

Τιμωτατε αφεντι μπαρμπα, προσωκινω σαι, ομωσ και κηρα μου και
 τα πεδια ολα.

Με τη μπαρων δε λειπω ναν τις φανερωσω, πως ελαβα τιν τιμιαν τις
 εις τις 15 τ' απερασμένου επι χηρας του σιου Διμιτρι Καπετανάκι,²⁹ απω
 5 τιν ωπηαν εχασην κατα πρωτο δια τη καλην τις υγιαν και το δευτεριον της
 ευχαριστω εις τις παριγωριες, οπου προσφερηης εις αιμας. Λια τον εξωρη-

- σμου μας όμως το βαρως τις πηκρας μας ηνε πωλη και αρηφνητο· εμεις, γι-
νεκαις αμαθες, να εβρησκομαστε ησαι ξενω τοπω δηχως κανεναν αντρα και
μαλιστα οπου η αντρες εβρησκοτε ης το περηκουλως, ος φρωνημος θελης
10 γνωρησος τη καρδια εχωμε και σαι τη εβρησκομαστε. Δεν εχω αλη παρι-
γωρηα, μονην τη πρεσβηα τις υπεραγιας Θεοτόκου και παντα τον αγιον
και Θεοῦ υκονωμια ελαχαι εδω ο αφεντις ο συμπεθερωσ μου, ο σιῶρ κοντε
Περουλης,³⁰ και εχω κανε τουτη τι παριγωρηα και ο σιῶρ Διμητρις Καπε-
τανακης και εχω λογι ανεσσ απο τι καλη τονε συτρωφια. Αναμεσα ησαι
15 ολες της πικρες εχω ακομι και τουτι μεγαληταιρη, οπου εκ στοματος μου
δεσπωτι Ζαχαιου εμαθα, πως το πεδι ο Γιανακις εβρησκαите αχαμνωσ και
κακοκαρδισμενος κατα πωλα. Δια τουτο, σαι περηκαλω, μι ληψης να μου
φανερωσσης τι παραληψη και ναν τονε παριγωρηα με καθε τρωπω, οπου
υπωρησ· δεν ηνε χρια ναν τις γραφω οντας βεβεα εις τη καθαραν της αγαπη.
20 Μιν εχωτας αλω δια την ωρω μενω εις τα πρωσταγματα της ακαρτερωτας
το τιμιων τις γραμα.

Κορφους, 7 Μαΐου 1715.

Δουλη της υγαπημενι και ανιφια της, Καρια³¹ του Μπενάρδου Μακολα.

<Υστερόγραφο : >

- 25 Σου σηντρωφεβω μια γραφη τις αρχητισας της Πριουλας,³² οπου εστα-
θη εις τι Πατρα ρετορα και σαι περικαλω να της τη δωσος συγουρα και,
αν ηνε μοδωσ, δος τινε του πεδιου το Γιανακι να τις την επαϊ.

11

Γράφει ο Χρήστος Λελέκος (Ανάπλι) στο Δημήτρη Περούλη (Βενετία).

28 Μάη 1715.

Πρωτότυπο (A.S.V.—Grande Fraterna di S. Antonin, Archivio privato Peruli,
busta 11, fasc. 8, φ. 55 r-v).

Ἡγαπημένε μου ἀθέντι, τὴν ἀθέντιά σου δουλικὸς τὴν χαιρετῶ· ἡ
κυράδες μου το δμοιον πιούν.

- Με το να μὴν ἔχω κερὸν δεν τῆς γράφω εις μάρκος μόνον τῆς δίδο της
ἡδισην πὸς ἔλαβα δύο τις γραφές, εις τές ὀπιές μου ἔγραφε δια νὰ ἠθέλα-
5 με ἔρθη. Ἐγὼ δεν ἠξεῦρω με τὴ νὰ ἠθέλαμε ἔρθη καὶ ἡ ἀφορμὴ εἶναι ἀπο
τὴν ἀθέντιά σας, διατί, ἀν μὰς ἐγράφηταν παρα μπρός, ὅπου ἦταν τα κα-
ράβια ἐπά, ἦταν τορα αὐτοῦ· τόρα ὄχει ἄλο μόνον ὁ Θεὸς να μὰς φιλάξη.
Ἐδὸ ἐμάθαμεν, πὸς χορης ἄλο νὰ ἔκαμε τὴν λέγα ὁ ηπορατόρος με τὸν
βενετζάνο καὶ πὸς να τοῦ ἐτομάρισε τὴν ἀμάχη του Τούρκου καὶ μπορὴ ὁ
10 Θεὸς εἶναι κακὸ τῆς κεφαλῆς καὶ χαλασμός του Τούρκου. Τές ἀπερασμέ-
νες ἀποφάσισαν ἀθέντης μου ὁ σιῶρ Βενετάντος καὶ ἀθέντης μου ὁ σιῶρ
Μαβρογιάννης καὶ ὁ σιῶρ Μουντηάνος καὶ ὁ σιῶρ Νηκολέτος Σιρίγος³³ δια

να στίλουν τες γινέκαις εις τὴν Μονοβασίᾳ καὶ πάλιν ἵστερα ἐμετανοῖσαν·
 τόρα πάλιν ἀποφασίσαν δια να τες στίλουν τῆς στεριάς εις τὴν Μπάτρα,
 15 δια να περάσουν δι' αὐτοῦ καὶ να πιάσουν καὶ εἰσε ταρτάνα,³⁴ δια να βάλου-
 με το πράγμα καὶ στάση καὶ ὅ,τι ἄλο ἦταν χρία, δια να το φέρη αὐτοῦ· με
 ἔστιλαν καὶ ἐμένα εις τὸν κουμπάρο τὸν Μπάλη, ὁ ὁποῖος λίπη ὄξο, ὁποῦ τὸν
 ἔχη αὐθέντης ὁ γενεράλης καὶ τον ἀκαρτεροῦν ὄραν τὴν ὄραν· μόνον ἐγὼ
 ἐπίγα εις τὰ πεδιά του δια να μᾶς κάμουν 40 νομάτους, καλοῦς, να τοὺς
 φ.55^v 20 παρόμε/ κοντά μας ος τὴν Μπάτρα· ἔτζη μου επεσκεθεῖκαν να τὰ ἔβρουν
 τόρα πολλὴν ἀπομίαν και η χάρη τῆς κυρίας Θεοτόκου να εἶναι δια καλό
 μας. Δια τὴν ὄραν δὲν εκατέβικε ἀσκέρη ἄλο παρὰ ἐκεῖνο ὅπου ἦταν ἀπο
 αρχῆς καὶ πλίτερος φόβος τοὺς δέρονω ἀπο ἐμᾶς [...]. Παραμικρὸς δοῦλος
 Χρῖστος Δελλέκος.³⁵

12

Θύμηση του Γ. Μέλου στον Ιωάννη Γλυκὴ (Βενετία).

3 Αυγούστου 1715.

Αντίγραφο (E.I.B—Παλ. Αρχ., Reg. 183, φ. 42^v).

Θιμισι τις κανο, κηρ Ἰωάννη Γλικυ,³⁶ καλο τις κατεβοδιο εις τι Πολι
 καὶ Σμιονι θελι ροτιξι απο τους σκλαβους, οπου εβρισκοντε απο το Αναπλι,
 για τα αδελφια μου Νικολαος καὶ Μιχαλις Μελος καὶ ανισος καὶ εβρε-
 θουν, οπου ει αφεντια σου δεν τους γνωριζι, ειδου με τι μπαρον τις δινο μια
 5 φιομα του Νικολου Μελου καὶ αλι φιομα του Μιχαλι Μελου καὶ εἰσε αὐτο
 δεν ιμορις να γελαστις, γιατι δεν τους γνωριζις καὶ θελις πιασχεισι εις
 την αγορα τους με πιασα λογεις επιμελια και εγο θελο ειμε χρευστις· και
 ας εινε με τι γνωμι τους ο,τι δοσις και ας εχο τιν ιδισι εις τα παντα. Μιν
 εχοντας αλο, μενο εις τα προσταγματα τις. Βενετια.

13

Γράφει ο Μπερν. Μάκολας (Κέρκυρα) στο Γ. Μέλο (Βενετία).

8 Αυγούστου 1715.

Πρωτότυπο (E.I.B—Παλ. Αρχ., busta 147, φ. 10^{r-v}).

Αυθέντη μπάρομπα, ακριβῶς τὴν χαιρετῶ.

Εἰς τὴν πρώτην τοῦ παρόντος με τὴν μαρητελιάνα τοῦ πατρὸν Τζόργ-
 γη Παλιμερη τῆς ἔγραφα καὶ τῆς ἀποκρίθην εἰς ταῖς γραφαῖς της. Τωρὰ
 πάλιν με τὸ να μισεύη τὸ παρὸν καράβι, ὁποῦ ἤφερον τὸν μπαῦλον ἐδῶ
 5 ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν, δὲν λειπω να τῆς φανερώσω τὴν μεγαλὴν δυ-
 στυχίαν τοῦ Ναυπλίου, ἐπειδὴ, ως λέγουν, ὁ ἐχθρὸς ὕστερον ἀπὸ ἡμερας
 ἐπτὰ, ὁποῦ τὸ ἐμπατίριζε ἀπὸ τὸ μέρος τοῦ Παλαμίδη³⁷ κοντίνονα ἡμέ-
 ραν καὶ νύκταν, ὄρμισεν με μεγαλὸν θυμόν, ὄλλον τὸ στρατευμα, καὶ ἰνπα-

τροναρισθη με σκαλαδαις τὸν Παλαμίδην καὶ εἰς τὸν ἴδιον καιρὸν ἄλλοι
 10 ἔμπικαν εἰς τὴν θάλασσαν ὡς εἰς τὸν λεμὸν καὶ πλέοντας ἄλλοι καὶ ἄλλοι
 με τα κατεργα καὶ καλιότες καὶ ἀνέβηκαν ἕνας ἀπάνω εἰς τὸν ἄλλον καὶ
 ἔμπηκαν μέσα εἰς τὸ κάστρον καὶ ἄνοιξαν ταῖς πόρταις καὶ ἔμπηκεν μέσα
 τὸ πλήθος. Λεγὸν νὰ ἔγινεν σασηναμέντον ἀπὸ τὸν κολονελον Σάλαν καὶ
 15 μαγγιόρον Τρικιν καὶ Κάπαιλον³⁸ καὶ ἔκαμαν μεγάλην ἔματοχυσίαν τὰ σκι-
 λιὰ εἰς τοὺς χριστιανούς καὶ πολλοὺς σκλάβους, ὅμως ἀκόμη δὲν ἐμάθαμεν
 ποιοὶ εἶναι ζωντανοί. *Ἐγγραφα ευθὺς ἐξω δια τοὺς ἐδικούς μας με πρε-
 μούραν καὶ ἔστειλλα καὶ ἄνθρωπον καὶ ὁ Θεὸς νὰ δώσῃ νὰ εἶναι ζωντανοί.
 Κάμνω κόπον νὰ ἦταν μεσα ὡς 25 χιλιάδαις ψυχαῖς ἀπο καθε γενός, μεγά-
 λον κακόν· καὶ αν ἔλθι στο νὰ χαθοῦν τόσοι χριστιανοί, βέβαια παραχώρη-
 20 σις Θεοῦ ἦτον, ὅτι κανένας φυσικὸς λογαριασμὸς δὲν ἦτον νὰ παρθῇ τέ-
 φ.10^v τοιον κάστρον/ εἰς ἑπτὰ ἡμεραις, ὅπου ἦτον δηνατωτερον ἀπὸ τὴν Κρή-
 την, ὅπου ἐβάσταξεν χρόνους 25 — δόξα τον Θεον — καὶ ἄς παρακαλοῦμεν
 νὰ παυση τὸν θυμὸν του. *Ἐγὼ ἐδρισκομαι ἐδὼ εἰς μεγαλην πασιὸν καὶ ἀδαι-
 μονίαν καὶ δια τούτην τὴν ἀνυποφερτον συμφορὰν καὶ διατὶ ὁ αὐθέντης ὁ
 25 γαμβρός μας παλιν γράφει πῶς δεν μισεύει παρα τὸν ἐρχόμενον μῆνα· καὶ
 τὴν παρακαλῶ νὰ τὸν ἀναγκάσῃ νὰ λάβομαι κἂν ἐτούτην τὴν παρηγορίαν
 νὰ ἔλθῃ ὅσον εἶμαι καὶ ἐγὼ γερός καὶ δὲν πέσω εἰς τὸ κρεβάτι ἀπὸ τὴν γώ-
 ταν, ὅπου ἐξύγωσεν ὁ χιμῶνας· καὶ δια τὰ φράγγικα φορέματα ἔγινεν ὡς
 ἐγράφετε καὶ ἄς ἔχω τιμὸν σας καὶ δια ὅσα ἐπρόγραφα· καὶ ὑγεία της.
 30 Κορφούς, 8 Αγουστου 1715 στὸ νέο.
 Λουλός της εὐλαβῆς καὶ υποχρεος,
 Μπεναρδος Μακολας.

14

Γράφει ο Ανάργος Ψαρὸς (Ζάκυνθος) στο Γ. Μέλο (Βενετία).

10 Αυγούστου 1715.

Πρωτότυπο (E.I.B—Παλ. Αρχ., busta 148, φ. 289r-v).

Διὰ τὴν Βαινετία τοῦ αὐθεντός μου σιὸρ Γεωργάκι *Αντωνίου Μέλο.
 1715 Αὐγούστου 10.

Ἐγγενὴ καὶ ἀκριβαί μου αὐθέντη σιὸρ Γεωργάκι *Αντωνίου Μέλο, τὴν
 αὐθεντήα σου δουλικὸς προσκινό. Μὲ ἄλες μου τῆς ἐφανέρονα εὐτηχῆες·
 5 τόρα με τὴν παρὸν τῆς δινὸ εἰδισιν, πὸς με τὸ νὰ ἦρθαι τῆς *Αγαρ τὸ γέ-
 νος³⁹ νὰ πολεμίση τοὺς χριστιανούς, ἦλθαι καὶ εἰς τὸ διστηχισμένο *Ανά-
 πλη διὰ νὰ τὸ πολεμισῃ. Καὶ πολεμόντας το εἰμέρες ἐνέα με πολὰ σάσινά-
 μέντά τὸν κούμαντάτιδό μας, ὅπου ἀπὸ τὰ πολὰ νὰ σὰς φανερόσο ἕνα· ἦγονν
 μὰς ἐκάρφωσαν τριὸν κάστελιὸν κανόνια εἰς τὸν Παλαμίδι,⁴⁰ ὅπου ἐσταθή-
 10 καμε 24 ὄρες χορῆς νὰ ρίξομε μίαν κανονιά. Κίβερονόντας το εἰ αὐθεντάδες

τήούτης λογής έκαμε ο έχθρος ένα μεγάλο ρισάλτο και έτούτη χορής νάν
 τοῦς έμποδίσουναι έπιραν εις μίαν ὄραν ὄλο τὸ 'Ανάπλη με τὸ σπαθί τους
 και ἄλους έκοφαν ἄλους έσκλάβοσαν, ἀπὸ τοῦς ὀπίους σκλάβους εἶμουν και
 έγο ένας. Κάθὸς μὰς έσκλάβοσαν και δὲν έγλίτοσαι ψιχή γενιμένη, εὐθής
 15 μὰς εὔγαλαν ὄξο εις τὸ ὄρδι τους ὄλους, μικροὺς και μεγάλους. Τορὰ ἔρ-
 χομαι νάν τῆς εἰπὸ πὸς ἄλους ἡμπαρκάρισαν και έστηλαν Σμίρνη, Πόλη
 και Χίο και ἄλους έπίραν κοντά τους και μὰς εἴφαιραν κόντά τους έος τὴν
 Μοθόνη,⁴¹ ὀποῦ έπίγαν νάν τὴν πολεμίσουν, με τοῦς ὀπίους εἶμουν και έγὸ
 ένας σκλάβος, ὀποῦ με έσιραν κόντά τους εις τὴν Μοθόνη. Και ἀριβάρων-
 20 τας έδὸ εις τὴν Μοθόνη τὴν δεῦτερην ἡμέραν έφουγα ἀπὸ τὸ ὄρδι με πολὰ
 βάσανα και έπεσα εις τὴν θαλασαν και έπίγα ἀπὸ κάτω εις τὸ κάστρο τῆς
 Μοθόνης και με εἰκονπεράρισαν και ἀπὸ τὴν Μοθόνη ὁ αὐθέντης ὁ Πά-
 στας⁴² με έπιραι με τὴν φακλούκα⁴³ του και με έπίγαι εις τὸν κάπετὰν
 Γενεράλε⁴⁴ και με εκουστουτουεἰρισαι και ἀριβάροντας εἰ 'Αρμάδα έδὸ εις
 25 τὴν Ζάκινθο διὰ νὰ κάμι νερο έπίρα θέλιμα και εὐγικα εις τὴν Ζάκινθο
 ἡστεριμένος ἀπὸ κάθε ἀνανγγέαν χρίαν. Τόρα ἔρχομαι νάν τηραι πουρικα-
 φ.289^v λέσο—νὰ σίχορεθουν/ ἡ γονέη σου—νὰ ἤθελες μὸ κάμις έτούτην τὴν
 ἔλειμοσίνην κατὰ τὴν έπιτροπικίν, ὀποῦ σοῦ ἔχο καμομένην, νὰ εἴθελες κά-
 μης κανένα σέκρέτο τοῦ σιὸρ 'Αλέξη Βαιρίση διὰ τὰ δονκάτα έκατο, ὀποῦ
 30 τοῦ έδουσα κατὰ τὴν λετεράν του, διάτῃ δὲν μὸ τὴν επλίροσαν διὰ νὰ ἡμπο-
 ρέσο και έγο νὰ κιβερνιθὸ και διὰ νὰ ἡμπορέσο νὰ ξέσκλαβόσο τὴν μανα
 μου και τὸν ἀδελφόν μου. 'Ακόμι ἀνίσος και ἡμπορέσης νὰ μὸ κάμις και
 δεῦτερο ψηχηκο διὰ μεσον φίλον, ὀποῦ ἔχης ἡξεύρο καλότατα εις τὸν "Αγιον
 Γεώργιον⁴⁵ έλευθερόνον 12 σκλάβους τὸν χρόνον και νὰ εἴθελες πασχί-
 35 σης, μπόρη νὰ μὸ γένη καμία κυβέρνισης διὰ τὸν ἀδελφόν μου και διὰ τὴν
 μιτέρα μου και θέλης ἔχης τὸν μιστὸν εις τὴν ὄσην ἔλειμοσίνην κάμις εις
 τοῦ λόγου μου. Διὰ τοῦς αὐθεντάδες μου, τοῦς έπιασαν και τοῦς διὸ σκλά-
 βους τὸν σιὸρ Μιχάλη τὸν έπούλισαν και τὸν ἡμπαρκάρισαν εις τὰ καρά-
 βια. 'Ο σιὸρ Νικολὸς⁴⁶ και ὁ Μπαλταζτής και ἄλος ένας έστάθικαν ντακόρ-
 40 δου με έναν Τούρκο νάν τοῦς ἀγοράση ὁ Τούρκος ἀπὸ τοῦς αὐθεντάδες τους
 και ἐκίνοι νάν τοῦ δόσουν ρεάλια 1.000 νάν τοῦς έλευθεροση και έτζη ἔξαγο-
 ράστηκαν και λογιάζο νὰ εὑρίσκεται εις τὸ 'Ανάπλι. "Οθεν, τὴν πουρικαλό,
 νὰ μὴν εἴθελες μὸ λύψης εις τὰ ὄσα σοῦ γράφο τόσο διὰ τὸν σιὸρ Βαιρίση
 ὄσαν και διὰ τὴν ἔλειμοσίνην τοῦ 'Αγιου Γεωργίου και θέλο γράψη και
 45 τοῦ σιὸρ 'Αλέξη Βαιρίση. 'Εγο δὲν εἴξεβρο τὴ στράτα ἔχο νὰ πιύσο και ὁ
 Θεὸς νὰ μὸ δόση καμίαν κιβέρνισην· έγο έδο εὑρίσκομαι χορὶς ποκάμισπ
 και σὲ περικαλὸ νὰ μὴν μὸ λήψης.

Μὴν ἔχοντας ἄλο μένο εις τα προσταγματά σου.

50 Ζάκινθο, 1715 Αὐγούστου 10 στὸ νέο.

Σκλάβος τῆς αὐθεντία σου παντοτινός,

'Ανάργος Ψαρὸς.⁴⁷

Γράφει ο Ανάργος Ψαρός (Ζάκυνθος) στο Γ. Μέλο (Βενετία).

15 Αυγούστου 1715.

Πρωτότυπο (E.I.B—Παλ. Αρχ., busta 148, φ. 291r-v).

Διὰ τὴν Βαινετίαν τοῦ ἀθθεντός μου σιῶρ Γεωργάκι Ἀντωνίου Μέλο. 1715 15, Ζάκιθο.

Ευγενὴ καὶ ακριβαί μου ἀθθέντη σιῶρ Γεωργακι Ἀντωνίου Μέλο, τὴν ἀθθεντία σου δουλικὸς προσκινό. Μὲ ἄλες μου τῆς ἔγραφα εὐτυχίαις· τόρα
5 με τὴν παρὸν ἔρχομαι νὰν τῆς φανεροσο τῆς διστηχίεις ὅπου μὰς ἐσινέβικαν, μὲ τὸ νὰ ἦλθαι τῆς Ἄγαρ το γενος νὰ πολεμίση τὸ Ἀνάπλη. Μὲ πόλῃν ἀγνόσιαν τὸν κουμανταντηδό μας καὶ μὲ πολὰ τραδιμέντα ἐπιραν τὸ Κά-
στρο⁴⁸ καὶ ἄλους μὲν ἐκοφαν καὶ ἄλους ἐσκλάβοσαν, ἀπὸ τοὺς ὀπίους σκλάβο-
βους ἡμουν καὶ ἐγο ἕνας δυστηχησμένος καὶ ἐκαμα σκλαβος 22 ἡμέρες.
10 Καὶ ἔρχαμενη εἰς τὸν κάμπου τῆς Μοθόνης μὲ τὸ ὄρδῃ διὰ νὰ πολεμίσο-
μαι τὴν Μοθόνη, μάζῃ καὶ ἄλη σκλαβη καὶ σκλάβες μικροὶ καὶ μεγάλη — ἔος
χιλιάδες 6 ἔσιοναν κοντά τους — καὶ τοὺς ἀπόδελιπους τοὺς ἡμπαρκαρι-
σαν εἰς τα καράβια, ἄλους διὰ τὴν Πόλην, ἄλους δια τὴν Σμίρνην, ἄλους διὰ
τὴν Χίον καὶ ἄλους διὰ τὴν Μπάρμπαριαν.⁴⁹ Καὶ ἀριβάροντας εἰς τὴν Μο-
15 θόνη τὴν δεῦτερον εἰμέραν τοὺς ἐφιγα καὶ μὲ ἔστηλε ὁ ἀθθέντης ὁ Πάστης
εἰς τὸν καπετὰν Γγενεράλε²² εἰς τὴν Ἀρμάδα. Καὶ ἀριβάροντας ἐδὸ ἡ Ἀρ-
μαδα ἐξεμπαρκαρίστηκα καὶ εἶμαι χορῆς καμίαν ἀναγγέαν χοιάν. Τόρα ἔρ-
χομαι νὰν τῆνε παιρικαλέσο — νὰ ζη ἡ αθθεντήα σου καὶ νὰ σιχορέθη ἡ κι-
ρά μου — νὰ ἦθελες μου κάμισ τὴν χάριν, κάτὰ τὴν επιτροπικὴν ὅπου τῆς
20 ἔχο καμομένην, νὰ εἶθελες σεκρεστάρης τὸν σιῶρ Ἀλεξη Βαιρίση δια τὴν
λέτερα, ὅπου μοῦ ἔδοσαι τὰ δονκάτα 100 καὶ δὲν μοῦ τὰ πλέροσε ὁ σιῶρ
Μαβρογένης, μόναι μοῦ τράβιξαι τὸν καιρὸν ἔος τὸν Αυγουστον λεγοντάς
μου πὸς δὲν ἡμπορῇ νὰ μὲ πληροση, α δὲν μαζοξη ἀπο τὴν ἐσοδιαν του.
Τόρα ἐγο μὲ τὸ νὰ μὴν ἔλαβα καμίας λογῆς εὐχαρίστησῆν εὐτοῦ θέλης εὐ-
25 τοῦ, θέλης κάμισ μὲ κάθε τρόπον διὰ νὰ εἶθελα λάβῃ εὐχαρίστησῆν διὰ νὰ
ἡμπορεσο καὶ ἐγο νὰ κιβερνιθο καὶ νὰ δουλέψο νὰ ἐλευθεροσο τὴν μιτέρα
φ.491^v μου καὶ/ τὸν ἀδελφὸν κάτὰ τὴν επιτροπικὴν, ὅπου τῆς ἔχο καμομένην. Ἀ-
κόμη καὶ ἔχο καὶ δεῦτερον χάριν. Εὐτοῦ ξεσκλαβόνουν εἰς τὸν Ἅγιον Γεώρ-
γιον 12 σκλάβους τὸν χρόνον καὶ σὲ παιρικαλο νὰ εἶθελες κάμισ διὰ μέ-
30 σον τὸν φίλον σου, ἀν ἡμπορίεις, νὰ κάμισ καὶ διὰ λόγου μας καμίαν κι-
βέρνισιν· καὶ ἐβρίσκοντας καὶ ἐγο κανέναν τρόπον θέλο ἔλθῃ εἰς αὐτὰ τὰ
μέρι διὰ καμίαν κιβέρνησῆν. Τὴν παιρικαλο, ἄς μὴν μοῦ λίψη εἰς τὰ ὅσα τῆς
γράφο. Διὰ τοὺς ἀθθεντάδες μου τῆς δὴν ο εἶδισῆν πὸς εἶναι καὶ εἰ διὸ ζον-
τανή. Ὁ σιῶρ Νικολὸς ἐξαγοράστη ρεάλια 350· τὸν σιῶρ Μιχάλη τὸν ἐ-
35 πούλισαν εἰς τὰ καράβια καὶ ἐμαθα ἐδὸ εἰς τὴν Ζάκινθο, πὸς κάππει χρι-

στιανη τοῦ εἶπαν τοῦ ἀθέντος του, πὸς ἔχη ἀδελφὸν εἰς τὴν Βαινετιάν καὶ τοῦ γιρέβουν φλορία χίλια τὴν ξαγοράν του καὶ ἄς εἶναι πρὸς εἰδισὴν τῆς. Τὸν σιὸρ Νικολὸ θόμα ἀκριβὸς χαιρετό, ὅμος διὰ τὸ σπῆτη τους δὲν ἤξεύρο νὰν τοῦ ἵπο καμίας λογίς πράμα, ἐπιδί τῆς καὶ εἰς ἐκίνην τὴν ὄραν
 40 εχασε ἡ μάνα τὸ παιδὴ καὶ τὸ παιδὴ τὴν μάνα. Ὁ σιὸρ κόντε Ταρονήτης⁵⁰ εἶναι ζοντανὸς χορῆς νὰ εἰξεβρι τὸ ἀρχοντηκό του ποῦ εἶναι τὸ ὄμιο καὶ ὁ σιὸρ Βαινετάντος. Τὴν παιρικαλὸ ἀθέντη νὰ σιχορεθούν — εἰ γονεῖ σου — νὰ εἴθελες κάμης κάθε κυβέρνισην ὁποῦ νὰ ἡμπορέσης καὶ θέλης λάβης τὸν μιστον ἀπὸ τὸν πάντοδινάμον Θεὸν εἰς βασιλίαν του. Τοῦ ἀθέντη
 45 μου τὸν σιὸρ Διμύτριο Γλικὶ καὶ σιὸρ Νικολέτο⁵¹ δουλικὸς τοὺς προσκινό.
 Μὴν ἔχοντας ἄλο, μένο εἰς τὰ προσταγματὰ τῆς, σκλάβος καὶ ἠπόχρεος, δούλός σου πάντα,

Ἀνάργος Ψαρὸς.

16

Γράφει ὁ Μπερν. Μάκολας (Κέρκυρα) στο Γ. Μέλο (Βενετία).

22 Αυγούστου 1715.

Πρωτότυπο (E.I.B.—Παλ. Αρχ., busta 147, φ. 11r).

Ἀθέντη μπάρμπα, ακριβὼς τὴν χαιρετώ.

Μὲ διαφοραῖς μου τῆς ἔγραψα ἀπὸ ἐδῶ καὶ περ βείας τοῦ Ὁτρεντου καὶ τῆς ἐφανερῶσα τὴν μεγάλην δυστυχίαν τοῦ Μορέως. Τωρὰ παλιν με το νὰ μισσεύη τὸ παρὸν καραβι «Σαντ Τζέπο» δὲν λείπω νὰ τῆς φανερωσω,
 5 πὸς ἐμάθαμεν διὰ τοὺς ἀδελφούς τῆς, πὸς εἶναι ὕγειεις καὶ ὁ σιὸρ Νικολὸς νὰ ἐξαγοράσθῃ δια ρεαλια 200 καὶ εὐρίσκεται εἰς τὴν Τροπολιτζάν καὶ ὁ Μηχάλης εἰς τὴν Ἀρμάδαν, σκλάβος καὶ δοξο τὸν Θεόν. Εἰς τὸν Μορέαν, ὡς λέγουν, δὲν μᾶς ἔμεινεν ἄλλον παρὰ τὸ καστρον τῆς Μονευβασίας καὶ αὐτὸ ἀποκλυσμένον. Μεγάλῃ ὀργῇ τοῦ Θεοῦ ἐναντίον τὸν χριστιανὸν
 10 καὶ ἄμποτες νὰ ευσπλαχισθῇ καὶ νὰ παύσῃ τὸν θυμόν του, ὅτι, ἂν ὁ ἐχθρὸς κοντινούρει ὡς ἄρχισεν, δὲν ἤξευρῶ ποῦ εἶμασθεν σιγούροι ὡστόσον διὰ τὴν ὄραν ἐδῶ ἔχομεν εἶδησαις πὸς διὰ τούτον τὸν χειμῶνα δὲν εἶναι εἰς καιρὸν ὁ ἐχθρὸς νὰ τεντάρῃ καὶ ἐλπίζομεν πρὶν ἔλθῃ ἢ ἀνοιξίς νὰ γενῆ ἀγάπη καὶ νὰ εἰσυχάσομεν. Μόνον θελεῖ ἀναγκάσει τὸν αὐθέντην τὸν γαμβρόν
 15 μας νὰ ἤθελεν ἔλθῃ, ὡς μᾶς ἔγραψεν, νὰ τελειώσῃ ὁ γάμος, ὅτι ἤθελα, ὅσον ζῶ, νὰ κυβερνήσω καὶ ταῖς ἄλλαις· καὶ με τρόπον θελεῖ μὴλήσει, ὅτι τὴν ἀρχοντισαν του τὴν ἐντύσαμεν καὶ τὰ φορέματα τὰ φράγγικα, ὡς ἤθελεν· καὶ μὴν μου λειπεί το τιμιον τῆς με κάθε ὀκαζιὸν καὶ τῆς μενῶ πάντοτε. Ἐχάσαμεν καὶ τὸν συγαμβρόν μου τὸν σιὸρ Βενετάντον ἀπόθανεν εἰς τὴν
 20 Ζακηρθο καὶ — ἄς ὦναι δοξασμενος ὁ Θεὸς — δὲν ἔρχεται μοναχῇ ἢ δυστυχία.

Κορφους, 22 Αυγούστου 1715 στὸ νέο.

Δούλος τῆς εὐλαβῆς καὶ υποχρεος,

Μπενάρδος Μακολας.

17

Γράφει ο Μπερν. Μάκολας (Κέρκυρα) στο Γ. Μέλο (Βενετία).

24 Αυγούστου 1715.

Πρωτότυπο (E.I.B—Παλ. Αρχ., busta 147, φ. 12r).

Αθθέντη μπάρμπα, ἀκριβῶς τὴν χαιρετῶ.

Εἰς τὰς 22 τοῦ παρόντος τῆς εγγραφα μὲ το καραβι «Σαντ' Ἰζεπο» τώ-
ρα παλὶν μὲ το να μισεύη ἀπὸ ἐδῶ τὸ παρὸν μπαστημέντον, φραγγεζικον,
«Μαρτεγάος» δὲν λειπω διδοντας της τὴν εἶδησιν πῶς τὴν σημερον ἔσωσεν
5 ἐδῶ τὸ παιδι τοῦ Πρεδικαρη,⁵³ ὅπου ἐγλύτωση ἀπὸ βοννὸν εἰς βοννὸν μὲ
το νὰ εὐρέθη ἔξω ἀπὸ τὸ Ἀνάπλι, ὅταν τὸ ἀσενδιαρισαν καὶ λέγει βεβαιώ-
τατα πῶς εὐρίσκεται ὁ ἀδελφός σας ὁ σιὼρ Νικολὸς εἰς τὸν Μορέαν ξαγο-
ρασμένος δια ριάλια 1200 καὶ ὁ Μηχάλης σκλάβος εἰς τὴν Ἀρμάδαυ τοῦ
ἐχθροῦ. Ὅμοίως λέγει πῶς εἶναι καὶ ὁ ἀδελφός τοῦ σιὼρ κόντε Ταρονίτη
10 μὲ ὄλλην του τὴν φαμελιὰν ξαγορασμένος δια ρεαλια 1000 καὶ ο Νικολὸς
Βενετάντος με τὸν ἠόν του δια ρεαλια 2.000. Εἰς τέτοιον στάτον ἦλθαν
οἱ χριστιανοὶ — καὶ δοξα τὸν Θεόν. Δὲν ἔχω νεώτερον νὰ τῆς γραψω, μονον
ἄς ἔχω τιμιόν της καὶ της μενω πάντοτε.

Κορφούς, 24 Ἀγούστου 1715 στὸ νέο.

15 Δοῦλος της εὐλαβῆς καὶ υποχρεος,
Μπεναρδος Μακολας.

18

Γράφει ο Μπερν. Μάκολας (Κέρκυρα) στο Γ. Μέλο (Βενετία).

13 Σεπτέμβρη 1715.

Πρωτότυπο (E.I.B—Παλ. Αρχ., busta 147, φ. 13r).

[...] Καὶ δια τὴν δυστυχίαν τοῦ Ναυπλίου γγιὰ τῆς εγγραφα καὶ ἐμά-
θατε καὶ ἀπὸ ἄλλους ὡς τώρα τὰ πάντα· μόνον παλὶν διὰ τοὺς ἀδελφούς σας
τῆς σημιώνω πῶς ὁ κύρ Νικολὸς εὐρίσκεται εἰς τὸν Μορέαν ἐλεύθερος
καί, ὡς μοῦ εἶπεν ὁ Ἀνάργος, ὅπου ἦλον σκλάβος καὶ ἔφηνγεν, λογιαζει
5 νὰ εἶναι εἰς τα Τρίκαλα⁵⁴ εἰς τὸν Νοταρῶ καὶ κάμνει τὸν ντισμὸν τοῦ
μεταξιού — καὶ δοξα τὸν Θεόν. Ὁ Μηχάλης¹¹ εὐρίσκεται εἰς τὴν Ἀρμά-
δα καὶ θέλει ἐλευθερωθῆ καὶ αὐτὸς μὲ τοὺς ἄλλους τοὺς πολλούς, ὅπου εἶναι
ἐκεῖ, διατὶ τωρὰ ὅπου μισεύει ὁ Μηχάλης Καραγιάννης⁵⁵ ἀπὸ ἴδῶ διὰ νὰ
φερῆ τὴν φαμελειαν τοῦ Πλατυπόδη καὶ ἐδικὴν του, τοῦ ἐπαραγγίλαμεν καὶ
10 θέλει τῆς γραφεῖ δ,τι νεώτερον μάθομεν [...].

19

Γράφει ο Ανάργος Ψαρός (Κέρκυρα) στο Γ. Μέλο (Βενετία).

13 Σεπτέμβρη 1715.

Πρωτότυπο (E.I.B—Παλ. Αρχ., busta 148, φ. 293r).

Διὰ τὴν Βαινετίαν, τοῦ ἀθθεντός μου σιῶρ Γεωργάκι Ἐντονίου Μέλ-
λοτ²² 1715 Σεπτεμβρίου 13 στὸ παλιό, Κορφοῦς.

Μὲ ἄλες μου τῆς ἔγραφα τῆς ὅσες διστηχίεις ἔλάβαι, ὁμῖος καὶ πὸς
ἑστάθη ἢ ἐλευθερία μου καὶ τῆς ἐφανέρονα καὶ διὰ τοῦς ἀθθεντάδες μου,
5 πὸς ὁ σιορ Νικολὸς νὰ ἐξαγοράστη παρενθῆς ἀπὸ ἄλους καὶ ὁ σιῶρ Μιχά-
λης εὐρίσκεται εἰς τὴν Ἀρμάδα τὴν τούρκιτζη εἰς ἓνα καράβη, σκλάβος
τοῦ Τζανούμ Χότζα.⁵⁶ Τώρα τῆς λέγο πὸς ἀποφάσισαν διὰ μὲ στήλουν ἐδὸ
διὰ νὰ πάω εἰς τὸν Μορέα νὰ εὐρο τὴν Ἀρμάδα τὴν τούρκικη, μὰ ἀκόμι δὲν
ἀποφάσισα καὶ πάγενοντας θέλο πάσχῆση νὰ κάμο νὰν τοῦ ἀποκόψω τὴν
10 ξαγοράν του καὶ μὲ τὸν ἐρχομόν μου θέλο τῆς γράψῃ. Ἔγο ἂν ἰξεβρα, ἀθ-
θέντη, πὸς μέτύσκαβόνομι, θέλο νὰ πάω νὰν τὸν ανταμόσου καὶ θέλο κάμι
νὰ ἔχῃς κάθε ἡδισιν διὰ τὴν ἐλευθερίαν του. Παραμπρὸς τῆς ἔγραφα πὸς
νὰ κάμις νὰ σκουδέρης ἀπὸ τὸν Ἀλέξι Βαιρίση τὰ δουκάτα 100, ἐπιδίτης
15 κάμις κατὰ τὴν προκούρα, ὁποῦ τῆς ἔχο καμομένην, μὲ κάθε δῖναμιν ὁποῦ
νὰ ἠμπορέσης. Ἦθελα ἔρθῃ καὶ ἀτός μου, ἀμι μὲ τὸ νὰ ἔχο νὰ καμὸ ἐτού-
την τὴν δουλίαν καὶ διὰ νὰ εἰδὸ νὰ μάθο καὶ διὰ τοῦς ἐδικούς μου, μινέ-
σκο καὶ ἀνίσος καὶ δὲν ἀπόφασίσο νὰ πάω, θέλο ἔρθῃ σ' ευτοῦνα τὰ μέρι.
Ἦ σιῶρ Λεονάρδος ὁ Πρεδικάσης³² εὐρίσκεται καὶ αὐτός ἐδο. Μιν ἔχοντας
20 ἄλο μένο εἰς τὰ προσταγματά της. Τὸν σιῶρ Διμίτρι Γλικὶ καὶ σιῶρ Νικο-
λέτο δουλικὸς τοῦς προσκινό. τὸν Γιάκουμο χαιρετο.

Ἦ ταπινὸς καὶ ἠπόχρεος δούλος της πάντα,

Ἦ Ανάργος Ψαρός.

20

Γράφει ο Μπερν. Μάκολας (Κέρκυρα) στο Γ. Μέλο (Βενετία).

25 Σεπτέμβρη 1715.

Πρωτότυπο (E.I.B—Παλ. Αρχ., busta 147, φ. 14r).

Αἰθέντη μπάρμπα, ἀκριβῶς τὴν χαιρετῶ.

Μὲ το νὰ μισεύῃ ὁ αἰθέντης ὁ μπαῦλος τωρὰ μὲ τὰ καραβια τῆς Ἀρ-
μαδας δὲν λείπω νὰ καμῶ τὸ χρεος μου νὰ τὴν ρηβερῶ, ὁμοίως καὶ ἄλλοι
οἱ ἐδικοὶ καὶ νὰ τῆς βεβαιώσω ὅσοι ἐπρογορφα, ἐπυδῆ καὶ δια τὴν ὥρὰν
5 δὲν ἔχομεν κανενὰ νεώτερον, οὔτε ἀπὸ τοῦς ἀδελφούς σας ἔλαβαμεν ὡς τω-
ρὰ καμίαν γραφήν· καὶ βέβαια ὁ κὺρ Νικολὸς εὐρίσκεται εἰς τὸν Μορεάν,

εἰς τὰ Τρίκαλα καὶ ἐλπίζω νὰ κάμη καὶ τὸν ντεσμὸν του· ὁ Μηχαλῆς εἰς τὴν Ἀρμάδα τῶν Τούρκων καὶ δὲν θελωμεν λείπει ὅ,τι ἤμπορέσομεν, ἂν χρυασθῆ, διὰ τὸν Μηχάλην, τόμου μᾶς γράφει τί γιρεύουν δια τὴν ἀγο-
10 ράν του καὶ θελεὶ ἔχει τὴν εἶδησιν. Ἡμεῖς ἐρισολβέραμεν νὰ σταθοῦμεν ἐδῶ ἐτούτον τὸν χειμόνα νὰ εἰδοῦμεν, πῶς θέλουν τρέξει τὰ πράγματα καὶ μάλιστα ὅπου γράφουν ἀπὸ αὐτοῦ πολλοί, πῶς ὁ ἠμπερατόρος βεβαιώτα-
τα τὴν ἐρχόμενην καμπανίαν θελεὶ εἶναι μὲ τὸν προεγγιπε μας καὶ θελεὶ ἀκολουθήσει καὶ ὁ Μοσχόβος καὶ Πολάκος καὶ ὁ Θεὸς νὰ βοηθήσῃ τὸ γέ-
15 νος τῶν Χριστιανῶν· καὶ ἄς ἔχωμεν τιμιὸν τῆς πάντοτε· καὶ υγεία τῆς.

Κορφούς, 25 Σεπτεμβρίου 1715 στὸ νέο.

Λοῦλος τῆς ευλαβῆς καὶ συγγενῆς,

Μπενάρδος Μακολας.

21

Γράφει ὁ Σταμάτης Γάσπαρης (Σμύρνη) στο Γ. Μέλο (Βενετία).

27 Σεπτέμβρη 1715.

Πρωτότυπο (E.I.B—Παλ. Ἀρχ., busta 145, φ. 208r-v).

Ευγενέστατε σιῶρ Τζόρτζη Μέλῳ, δουληκος χαιρετῶ.

Μοῦ σιμειονετε ἡ τιμιαν σας, γραμμένη εἰς ταῖς 3 του παρόντος καὶ τὰ ὅσα περιεχει καλὸς εἶδα. Τῆς ὥρας ακολουθισα εἰς τὰ ὅσα μᾶς προστάζεται καὶ εὐρῦσκοντας ἐδὸ ὁ Δημητρῆς Παλαιολόγος,⁵⁷ τὸν ἐκραξα δια να με
5 βεβαιώση, ποῦ εὐρῖσκοντε τα ἀδελφια τῆς Νικολὸς καὶ Μιχάλις, ὁ ὁποῖος μὲ εβεβαιωσεν διὰ τὸν ἀδελφον τῆς τὸν Νηκολόν, πιγενοντάς τον ἀπὸ τῷ Ἀνάπλῃ εἰς τὸν Λράπανον,⁵⁸ ὁ Τουρκος ὅπου τον ὕχει μὲ ἄλους σκλάβους μαζὴ δια νὰ τους ἠμπαρκάρουν νὰ τοῦς φέρουν εἰς ετοῦτα τα μέρη, εἰς τὴν
10 στρατά ελιγόθι ὁ ἀδελφος τις ἢ ἀπο τὸ καῦμα του Ἰουλίου ἢ ἀπὸ τὴν στρα-
τα καὶ ἐτζη στεκόντας πολλὴν ὄραν λιγομένος κάτω εἰς τὴν γῆν, ὁ Τούρκος, βλέποντας ὅπου δεν ἠμποριε νὰ σικοθῆ δια να μισεφούν, εβγαλέν τὴν πιστο-
λοι καὶ τον εσκοτόσεν καὶ ἐπειρεν τοῦς ἀλοῦς σκλαβους καὶ ἐμίσεψεν· καὶ ἄς εἶναι υγείαν εἰς τὴν αυθεντιαν σας. Αυτὴ ἡ πίκρα τὸν σινπατριοτην μας
15 Μιχαλη, αὐτὸς ευρῖσκετε μέσα εἰς τα караβια τὰ αφεντικα⁵⁹ τα τούρκικα καὶ ἐρχοντας ἐδῶ θελωμεν ἔχει τὴν ενίαν δια να τὸν ξαγορασωμεν. Διὰ τὸν
ανηψιον σας τον Λεοναρδο Περδικάρη, ὁ Παλαιολόγος μᾶς εβεβαιώσεν, πῶς δὲν ἦτον μέσα εἰς τὸ Ἀναπλη παρὰ ἦτον εἰς τὴν Μονομβασίαν· καὶ
αὐτὴ ἡ Μονομβασία ἐπαρადόθι μὲ βέρα καὶ ὄλους τους Βενεκῶνους τοῦς
φ.208v 20 εδοκεν ὄλωνων των/ελευθερειαν, καὶ τὸν Ρομέον, ὅση ἦτον μέσα εἰς το
Κάστρος, τοῦς ἠμπαρκάρησεν με ταῖς φαμελειαις τους και με τα ρουχα τους
δίχως νὰ εἶναι πιραγμένη ἀπο τινὰν καὶ τους εστειλαν εἰς τὴν Πόλην, μὴ

δὲν ἤξευρομεν δια πιαν αιτίαν. Λύτα τρεχουν ἔως την σήμερον καὶ λογιάζω
 νὰ εἶναι και ο ἀνηπιός σας μέσα εις τους αὐτους καὶ θελωμεν εχει την ενίαν
 25 καὶ δια τον αυτον. Μὴν ἔχοντας αλον δια την ὥραν, ἢ αφεντημ σας θελετε
 εχει καθε ελευθερίαν καὶ δρασητε εις. Μενωμεν.

1715, Σεπτεβρίου 27 στὸ νέο, Σμόρνη.

Δουλος τις ἐντιμωτι σας,
 [Σταμάτης] Γασπαρις.

22

Γράφει ο Μπερν. Μάκολας (Κέρκυρα) στο Γ. Μέλο (Βενετία).

. . . Σεπτέμβρη 1715.

Πρωτότυπο (E.I.B—Παλ. Αρχ., busta 147, φ. 15r).

[. . .] τῆς ἔγραφα δια τοὺς ἀδελφοὺς της, πῶς ἔχομεν εἶδησιν δια τὸν
 σιὸρ Νικολὸν πῶς ἐξαγοράσθη διὰ ρεαλια 200 καὶ εὐρίσκεται εἰς τὸν
 δυστυχημένον Μορέαν γυρεόντας τὸν τρόπον νὰ ἀπεράσῃ. Ὁ Μιχάλης
 εὐρίσκεται εἰς τὴν Ἀρμάδα τοῦ ἐχθροῦ ὁμοῦ μὲ ἄλλους πολλοὺς σκλάβους,
 5 ὅμως οὐδ' ἓνας ἀπὸ τοὺς δύο μᾶς ἔγραψεν τίποτις καὶ ὅ,τι δηνηθοῦμεν, δὲν
 θέλομεν τοὺς λείπει. Βέβαια μεγάλον κακὸν καὶ ἐφνίδιον καὶ ἀνέλπιστον
 ἔγινεν εἰς τοὺς Χριστιανοὺς καὶ μάλιστα εἰς ἐκείνους ὁποῦ ἦτον εἰς τὸ Ἀνά-
 πλι — καὶ δόξα τῷ Θεῷ. Ἐλαβα γραφίαις καὶ ἀπὸ τὸν ἀθέντην τὸν γαμ-
 βρόν μας καὶ μοῦ γράφει πῶς, ἀκούοντας τέτοιαις ἀκαταστασίαις καὶ τὴν
 10 μεγάλην ὁρμὴν τῶν Ἀγαρηνῶν καὶ εὐτυχίαν ὁποῦ ἔλαβαν διὰ τὰς ἁμαρτίας
 μας, δὲν ρισολβέρει νὰ ἔλθῃ ἐδῶ, ὡς ἐγγράφετε, μόνον μᾶς συμβουλεύει νὰ
 ἔλθομεν ὄλλοι αὐτοῦ [. . .].

23

Γράφει ο Γ. Μέλος (Βενετία) στον Ανάργο Ψαρὸ (Ζάκυνθος).

3 Οκτώβρη 1715.

Αντίγραφο (E.I.B—Παλ. Αρχ., busta 147, φ. 43r-v).

[. . .] Μου γραφίς για τις ελεμμοσινες οπου διδουσι εις τον Αγιον Γιορ-
 γιον για σκλαβους καὶ εροτιξα καὶ μου ειπασι πως κανι χρια να στιλις μια
 φεδε, πως ει μιτερα τις καὶ ο αδελφος τις ἐβρισκοντε σκλαβι εις σε τι τοπο
 καὶ να εινε υπογραμενι απο τον απισκοπο καὶ προεστους εις τον τοπο· καὶ
 5 ανισος καὶ εβρισκοντε καὶ παπαδες σκλαβι Φρανγγει ει αλι παπαδες να εινε
 εις τον τοπο, να λεισι τα ονοματα τον σκλαβον πως εσκλαβοθισαν εις το Ανα-
 πλι. Και λαβενοντας ετουτι τι φεδε θελο πασχυσι να τους καμουν ος δουκα-
 τα 100 πασα ανθρωπου, τα οπια δεν τα διδουσι ανισος και δεν εινε ελεφθε-
 ρομενι καὶ να ερχοντε να τα περνουσι εδο [. . .]. Για τα σολδια τον σκλα-
 10 βον οπου τις λεγο εινε δυσκολα, γιατι λεισι πως δεν εινε ασπρα για δαντα.
 Αβιζαρισε με για τα αδελφια μου ο,τι μαδες.

24

Γράφει ο Άγγελος Φοσκάρδης (Ζάκυνθος) στο Γ. Μέλο (Βενετία).

12 Οχτώβρη 1715.

Πρωτότυπο (E.I.B.—Παλ. Αρχ., busta 148, φ. 421r).

[...] Εἰ διστιχίης τοὺς Αναπλιού καὶ ολοννοὺ τοῦ Μορέος μὰς επα-
ραπίκραναν πολὰ καὶ εκλαύσαμαι καὶ τὴν σκλαβιὰν τὸν ἀδελφιόν τις, μὰ
εχαρίκαμαι στὴν ελευθερίαν τους, ἐπίδη τοὺς εξαγόρασαν εἰ Λιγούριότες·⁶⁰
ὁς ἐμάθαμαι, ὁ σιὸρ Νικολὸς ἐπέρασε εἰς τὴν Σμίρνη θελιμάτικός του καὶ
5 ὁ σιὸρ Μιχάλις εἰβρίσκεται εἰς τὸν Μορέα ἀπάνο, εἰς τὰ χορία, ἐλεύθερος,
ἐπιδή δὲν στέκι σὲ ἕναν τόπον καὶ ἀπὸ ετούτο λογιάζομαι πὸς νὰ ἐφιγε ἀπὸ
τὴν σκλαβήαν [...].

25

Γράφει ο Μπερν. Μάκολας (Κέρκυρα) στο Γ. Μέλο (Βενετία).

27 Νοέμβρη 1715.

Πρωτότυπο (E.I.B.—Παλ. Αρχ., busta 147, φ. 18r).

[...] Διὰ τὸν γαμβρόν μας τὸν σιὸρ κόντε Περούλην [...], ἔχει
δικαιον νὰ μὴν μισευση ἀπὸ αὐτοῦ· καὶ ἔτζη ἐλογιάσα καὶ ἐγὼ τὸ περικουλον
ἐτούτου τοῦ νησιουῦ διὰ τὴν ὑπεριφανειαν ὁποῦ ἔλαβεν ὁ ἐχθρὸς εἰς ταῖς βι-
τοριους, ὁποῦ ἔκαμεν καὶ μνηατζάρου μὲ μεγάλαις ἐτοιμασιαις τὴν ἄνοιξιν
5 καὶ ἴσως κατεῦη καὶ ἂ μπουόρα ἢ Ἀρμάδα του ὁμοίως καὶ τὰ κουρσάρικα
εἰς τὸν Γκόλφον⁶¹ καὶ διὰ τοῦτο αποφασισα καὶ ἡμπαρκαρισα τὴν φαμε-
λειαν εἰς τὸ καράβι «Ντολφηνά» ὄντας καλὸν καὶ ὁ καπετάνιος φίλος μου
καὶ δίδοντας ὁ Θεὸς κατενόδιον ἐτούτῳ σῆς τοὺς ρεκουμαντάρου νὰ καμετε ὡς
καλοὶ ἐδικοὶ [...].

26

Γράφει ο Άγγ. Φοσκάρδης (Ζάκυνθος) στο Γ. Μέλο (Βενετία).

8 Δεκέμβρη 1715.

Πρωτότυπο (E.I.B.—Παλ. Αρχ., busta 148, φ. 423r).

[...] Εἰ Μοραίτες ἐπέρασαν ὄλι στὸν Μορέα καὶ φοβούμαι πὸς θέλι
τὸ μετανόσουν διὰ τὸν Ἀγαρινόν τες τιρανίης. Μετάξια εἰβρίσκονται πολὰ
μα εἰ Τούρκι δὲν ἀφίνου νὰ τὰ βγάνου δηὰ τὴν Φραγγιά καὶ μὲ τὸ θέλι-
μα του θέλι γενὶ τίποτις ρεμέντο. Λάδια γίνονται ἐδὸ ὀλιγοστὰ καὶ ἀκριβὰ
5 καὶ εἰς τὸ παρὸν κορέρι ρεάλια 14¹/₂ εἰ βαρέλα. Παρακαλόσε νὰ μὲ ἀβιζα-
ρις δηὰ καμίαν νοβιτὰ αὐτούθεν δηὰ ρέγολά μας καὶ ὁ Θεὸς νὰ βοηθίσι τις
Χριστιάνοσίνας καὶ νὰ μὴν ξεσινεριστὴ τὲς αμαρτίες μας. Γ' ἄσπρα τὸν με-
ταξιὸν ἄς στέκου εἰς χεῖρες τις καὶ μὴν δόσις κανενοῦ τίποτις, ἂ δὲν λάβις
γραφὴν μου [...].

27

Απόφαση του Συμβουλίου τῆς Ελλ. Αδελφότητος Βενετίας για την εξαγορά αιχμαλώτων.

27 Φλεβάρη 1716.

Πρωτότυπο (Ε.Ι.Β—Παλ. Αρχ., Capitolare IX (Reg. 196), φ. 18^v - 19^v).

Adi 27 Febraro 1715 S. N. M. V.

(6)

Ridoti l' illustrissimo signor Francesco Bon⁶² Guardian Grande et li signori Demetrio Glichi e Constantin Papà Governatori, Giorgio Draco Vicario, Antonio Pilio Scrivan Zen Sottovicario, Demetrio Colletti Sindico et Lambro Maruci Sindico, tutti attuali come commissarii delli quondam quondam Massimilian Tronco, Epifanio Igumeno⁶³ per la metà del avanzo per il caso della cavanza di maestro in Attene giusta la di lui dispositione per eseguire quanto hanno ordinato in materia di riscato de schiavi e sufragio de poveri bisognosi et del quondam Bernardo
 10 *Acris⁶⁴ in materia come sopra pero va parte che mandano li suddetti signori Guardian Grande, Banca e Sindici⁶⁵ che possino essi disporre per la suma di ducati 1000 cioè mille à conto della cassa Acris ducati 500, della cassa Tronco ducati 200 et della cassa Igumeno ducati 300 à favor di quelli che per cadauna ballotatione apparirà et in quelle sume*
 15 *stimerano proprie da esserli contisposte previe le fedi osia cozeti⁶⁶ della loro schiavitù da esser riconosciute per autentiche e dal danaro che sarà stato incassato da publici depositi di raggion delle suddette commissarie et cio per atrovarsi in estema necessità molti conacionati a causa della schiavifù soferta e che tuttavia diversi sofromo sucessa nella perdita del*
 20 *Regno di Morea per il che è di dovere soministrarli il possibile agiuto. . . . .no. 8.*

Va per la parte de si no. 8, de no no. 0, cazze⁶⁷ . . . et fù presa.

Va

† *Scossi. Per il signor dottor Francesco Cortaci⁶⁸ per ducati ottanta . . .no. 80.*

25 *De si no. 5, de no no. 3, cazze . . . . .*

Va

Scossi. Per il signor Maggior Piero Querini per ducati sessanta . . .no. 60.

De si no. 6, de no no. 2, cazze . . . . .e passò.

Va

30 *Detto Per Chrissi figliola d' Alessio Verussi per ducati cento . . .no. 100.*

De si no. 8, de no no. 0, cazze . . . . .e passò.

Va

Havuti Per Stamati Galuchi per ducati ottanta . . . . .no, 80.

De si no. 8, de no no. 0, cazze . . . . .e passò.

- 35 † *Detto Per Nicolò Conomo per ducati trenta.....no. 30.*
De si no. 8, de nò no. 0, cazze.....
Scossi Per Nicolò Baltazi per ducati cinquanta.....no. 50.
De si no. 7, de nò no. 1, cazze.....e passò.
Va
- 40 *Scossi Per Chiriaco Psarò⁶⁹ per ducati cinquanta.....no. 50.*
De si no. 8, de nò no. 0, cazze.....e passò.
Va
- † *Detto Per Marula Danali e figliolo per ducati trenta cinque...no. 35.*
De si no. 8, de nò no. 0, cazze.....e passò.
- 45
Per il dottor Constantin Chiorello per ducati sessanta.....no. 60.
De si no. 8, de nò no. 0, cazze.....e passò.
Va
- † *Detto Per Mardizza moglie d'Anastasio Dendriti per ducati cento...no. 100.*
50
De si no. 8, de nò no. 0, cazze.....e passò.
Va
- † *Detto Per Arsenio Bubuli per ducati cento..... no. 100*
De si no. 8, de nò no. 0, cazze.....e passò.
Va
- 55 † *Detto Per Nicolò Polladan per ducati cento ..... no. 100*
De si no. 6, de nò no. 2, cazze.....
Va
- † *Detto Per Zanetto Armeni per ducati cento ..... no. 100.*
De si no. 8, de nò no. 0, cazze.....
- 60
A poveri bisognosi.
Detto A don Peio Giorgio a condition di dono fece alla nostra veneranda
Scola del testamento Flangini⁷⁰ ducati vinti ..... no. 20
De si no. 7, de nò no. 1, cazze.....e passò.
Detto A don Alessio Verissi ducati quindici.....no. 15.
65
De si no. 7, de nò no. 1, cazze.....e passò.
Detto A don Michiel de Zuanne ducati dieci.....no. 10.
De si no. 7, de nò no. 1, cazze.....e passò.
Detto A don Michiel Meseri ducati due e mezo.....no. 2 soldi 12.
De si no. 7, de nò no. 1, cazze.....e passò.
- 70 *Detto A don Giacomo Zen ducati due e mezo.....no. 2 soldi 12.*
De si no. 6, de nò no. 1, cazze 1.....e passò.
Detto A famiglia Cognita al Guardian Grande ducati cinque....no. 5.
De si no. 7, de nò no. 1, cazze.....e passò.
φ.19v
Francesco Bon Guardian Grande affermo./

- 75 *Demetrio Glichi Governator affermo l' allrascritta parte.*
Costantino Pappà affermo come sopra.
Giorgio Dracco Vicario.
Antonio Pilig Scrivan.
Giacomo Zen Sottoscrivano.
- 80 *Demetrio Coletti Sindico.*
Lambro Maruci Sindico.

28

Γράμμα του Οικουμενικού Πατριάρχη Ιερεμία Γ'.

7 Απρίλη 1716.

Αντίγραφο (Ε.Ι.Β—Παλ. Αρχ., busta 108, φ. 160r).

*Ἰερεμίας, ἐλέω Θεοῦ Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ῥώμης καὶ Οἰκου-
 μενικὸς Πατριάρχης.*

*Οἱ τῷ καθ' ἡμᾶς πατριαρχικῷ οἰκουμενικῷ θρόνῳ ὑποκείμενοι ἱερώτα-
 τοι ἄρχιερεῖς καὶ ὑπέριμοι ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητοὶ ἀδελφοὶ καὶ συν-
 5 λειτουργοί, ἐντιμώτατοι κληρικοὶ ἐκάστης ἐπαρχίας, εὐλαβέστατοι ἱερεῖς,
 ὀσιώτατοι ἱερομόναχοι, εὐγενέστατοι ἄρχοντες, χρησιμώτατοι πραγματευ-
 καὶ παραβοκύριοι, ἐπίτροποι τῶν ἐκκλησιῶν καὶ πρωτομαγίστροες τῶν ρου-
 φετίων καὶ λοιποὶ εὐλογημένοι Χριστιανοί, τέκνα ἐν Κυρίῳ ἀγαπητὰ τῆς
 ἡμῶν μετριότητος, χάρις εἴη ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ, εὐχή δὲ καὶ εὐλο-
 10 γία καὶ συγχώρησις παρ' ἡμῶν. Δέξασθαι καὶ τὸν παρόντα χριστιανὸν Γεώργ-
 ριον Κάσνταγλην⁷² καὶ αὐτὸν ἐλείψατε διὰ τὸν τοῦ ἐλεήμονος μακαρίζον-
 τα Κύριον. Ὡς γὰρ ἔγνωμεν, ἐδουλώθη ὁ ἄθλιος μετὰ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ
 καὶ ἕξι παῖδας καὶ μόλις ἀπεκόπη ἡ τιμὴ τῆς ἐλευθερίας αὐτῶν διὰ γρόσια
 ἑξακόσια πενήκοντα, ὑπὲρ ὧν ἔθετο ἐνέχυρον τὰ τέσσαρα αὐτοῦ τέκνα εἰς
 15 χεῖρας ἀλλοτρίων καὶ τρέχει εἰς τὸ ἔλεος ὑμῶν τῶν φιλελεημόνων Χριστια-
 νῶν. Τοίνην ἀποδεχόμενοι αὐτὸν ἰλέως καὶ εὐμενεῖς συνδράμετε καὶ βοηθή-
 σατο αὐτῷ λόγῳ καὶ ἔργῳ· καὶ ἐλεημοσύνην ἐπίδοτε κατὰ δύναμιν καὶ ἀγα-
 θὴν προαίρεσιν, ἵνα δι' αὐτῆς οὗτος μὲν ὁ ἄθλιος δυνηθῇ λυτρωθῆναι τῆς δου-
 λείας μετὰ τῆς γυναικὸς καὶ τῶν τάλαιπῶρων αὐτοῦ τέκνων, ὑμεῖς δὲ τὸν
 20 ἄξιον μισθὸν ἔξοιτε παρὰ Θεοῦ μυριοπλάσιον, οὗ ἡ χάρις καὶ τὸ ἄπειρον
 ἔλεος καὶ ἡ εὐχή καὶ ἡ εὐλογία τῆς ἡμῶν μετριότητος εἴη μεθ' ὑμῶν. αψις',
 ἐν μηνὶ Ἀπριλλίῳ 7, ἰνδικτιῶνος 9ω .*

Διονησις Αγραβαρῆς μαρτηρὸ ποσ ηγε το ησον καὶ ομοιο.

Ἰωάννης Καντζελέρης μαρτηρῶ τῷ ἴσων καὶ ὅμιων.

29

Επιτροπική που ο Γεώργιος Κάσδαγλης κάνει του Γ. Μέλου (Βενετία),

22 Απρίλη 1717.

Πρωτότυπο (Ε.Ι.Β—Παλ. Αρχ., busta 108, φ. 162r-v).

In Dei aeterni nomine Amen. Anno ab incarnatione Domini nostri Jesu Christi millesimo septingentesimo decimo septimo, indictione X^a die vero jovis vigesima secunda mensis Aprilis.

Il signor Giorgio Casdagli da Romania quondam Margariti spon-
5 *taneamente hà creato e costituito suo legitimo procuratore et comesso*
il signor Zorzi Antonio Melo mercante in questa città benche absent
mà come fasse presente à poter à nome di detto costituente e sua famiglia
che s' attrova schiava in man de Turchi compatir et riccorer al Magistrato
degli eccellentissimi signori Proveditori sopra Hospedali, Rescato de
10 *schiavi et in ogni altro eccellentissimo Magistrato e Colleggio et etiam à*
poter ricorrer in qualunque scola d' ogni chiesa di questa città et in ogni
altro luoco pio per impetrar et ottener che sia bollottata ogni summa e
quantità di denari per il rescato d' esso costituente e sua famiglia potendo
φ.162^v *detto signor procuratore comparire/ ove occorerà per presentat suppliche,*
15 *far ogni istanza, levar mandati, farli bollottar, scoder li medesimi, far*
le debite ricevute di quanto scoderà et operare circa premissa tutto cio che
sarà bisognevole come se detto costituente personalmente fosse presente,
sestituire uno o più procuratori con le sudette ovvero limitate auctorità
et revocarli una e più volte promettendo. Rogans.

20 *Actum venetiis, in scrittoria di mè nodaro posta in Piazza di San*
Marco. Presenti il signor Francesco Ferrara quondam sior capetan An-
drea, et il sior Zuane Stavrosoro quondam Daniel da Romania, testimonii.
Ego Emilius Velano⁷³ civis originis ac publicus venetiari notarius quon-
dam Don Francisci pariter Venetiari notarii pro fide rogatus subscripsi
25 *et signavi.*

30

Βεβαίωση του Ιάκωβου Καλογερά (Κέρκυρα) για την εξαγορά του Μ. Μέλου και Ν. Μπαλτατζή.

20 Απρίλη 1716.

Αντίγραφο (Ε.Ι.Β—Παλ. Αρχ., busta 145, φ. 214r-v).

1716 adi 22 Aprile S.N. Prestata dal signor Anargo Psaro per
haver coppia simile auttentica e valersene ove con esserle poi la presente
restituita.

†1716 Απριλίου 20 εἰς τὸ παλεό. Κορκοῦς. Με τὸ παρὸν πὶὸ πιστὴν

5 βεβαν καὶ ἀλιθίνην ἐγὼ ο κατόθεν γεγραμμένος ὅτι ὄντας σκλαβος του Τζα-
 νουμ Χοτζα καπεταν πασὰ μεσα εἰς το καραβί του, ἐκί τότες εβρῖσκοντου-
 σαν μαζί μου, καὶ ο σιὸρ Μιχαλῖς Μελος, σιὸρ Νικόλῳς Μπαλτατζῖς καὶ
 σιὸρ Νικόλῳς Βαρολάμος, σκλαβί καὶ ἀντὶ τοῦ ἰδίου ἀφεντός, ἡ οπιὶ ἀποκο-
 πισαν διὰ ρεαλία χιλλία ἡ τρεῖς μαζί, ἐγγιόντας ενας τον ἀλονε, ἡγονν πιετζῖ
 10 σίμουλ ἐτ ἰνσολίτουμ καὶ ἐτζῖ ἡποσχεθῖ εὐχαριστίμενος ο ἀνοθεν Βαρλαμος
 να παγὶ οξο εἰς τὴν Τζακονία⁷⁴ να φερὶ τον τριὸν τὴν ξεσκλαβοςίν, ἰσε
 διορῖαν ἡμερες πεντε καὶ μὶν φερνοντας τινε να πλῖρονι, ἰς ὅσον κερὸν ἡθελε
 καμὶ να τὴν φερὶ, τὴν καθε ἡμεραν ρεαλία δεκα νο. 10 μίνεσκοντας πιετζῖ
 διὰ τὴν αὐτὸν, ὅς ἀνοθεν ἡ ἀλλῖ διο, ἡγονν σιὸρ Μελος καὶ Μπαλτατζῖς.
 15 Ὁμος πῖγεναμενος ὁ αὐτὸς δὲν ἐγῖρῖσε πλεα πῖσο μονον ἐστῖλε ριάλια τρα-
 κοσία τριάντα τρία καὶ γαζετες τριάντα τρεῖς νο. ριάλια 333 γαζέτες 33 καὶ
 διὰ τουτο ὁ ἡρῖμενος καπίταν πασιὰς ἐθίμουθῖ καὶ τους ἐστῖλε εἰς το κατερο-
 γο καὶ ἐλαμναν το κουπὶ στελνοντας ὁρδινῖες εἰς τα χορῖα διὰ να του φερουν
 τα ἐπὶλίπα ἀσπρα, τα οπῖα του τα ἴφεραν ἐπιτα ἡμερες ἐξίντα καὶ διὰ του-
 20 το τους ἐγῖρεβῖ τον αὐτὸν Μελου καὶ Μπαλτατζῖ ρεαλία ἐξακοσία κατα
 τὴν ὑποσχεσίν τους ὅς ἀνοθεν καὶ με μεγάλες καὶ πολλῆς παρακαλεσες τους
 ἐπῖρε μονον τρακοσία νο. 300, τα οπῖα ἐμετῖρῖσε ο Μιχαλῖς Μελος. Ταυτα
 παντα βεβεονο διὰ ἀλιθῖνα ὅτι ἡμονν ἰσε ὅλα μαζί με τους αὐτους σκλαβους
 καὶ του ἰδίου ἀφεντός. Τῖν παρον τὴν ἀφῖνο του σιὸς Μελου καὶ Μπαλ-
 25 τατζῖ διὰ να χορίαστοδὸν ἀπο αὐτὴν εἰς κερὸν χορίας τους ἐναντίον του Βαρ-
 λαμον καὶ ὑπογραφο τὴν ἀλιθῖαν μεθ' ὅρκου μου.

Giacomo Calogerà affermo quanto di sopra./

φ.214^v *Noi, Antonio Loredan per la Serenissima Repubblica di Venetia,
 Proweditor Generale Inquisitor dell' Isolle, ovunque atestiamo essere di
 30 proprio pegno del signor Giacomo Calogerà la sopra espessa sua soto-
 scrittione com' egli stesso l' atestu e però qui et in ogni luoco, se gli può
 prestar piena et indubitata fede.*

Corfù, li primo Maggio 1716 S.N.

Zuanne Zucato, segretario.

35 *Nicolò Lepeguotì, copista.*

*Noi, Iseppo Barbaro, Bailo di Corfù e sua jurisdictione. A qualun-
 que attestiamo esser il sopradetto don Nicolò Lepegnoti tale quale si e
 sottoscritto e però qui et in ogni altro luxo se le potrà prestar piena cre-
 dultà.*

40 *Corfù, li 21 Settembre 1716 S.V.*

Iseppo Barbaro, bailo.

Giovanni Andrea Cichini vicecancelliere [λέξη δυσανάγνωστη].

31

Βεβαιωτικὸ του ιερομόναχου Μακάριου (Σμύρνη) για την Κασάνδρα
Θωμὰ σταλμένο στο Δημ. Περούλη (Βενετία).

20 Νοέμβρη 1717.

Πρωτότυπο (A.S.V—Grande Fraterna di S. Antonin, Archivio, privato Peruli,
busta 10, s.n.).

1717 εν μηνί Νοεμβρίου 20 π.λ., εις Σμύρνη.

Δια τῆς παροῦσης φαίδαις κάνω βαιβέαν ἐγὼ ὁ ὑποκάτοθεν ὑπογεγραμ-
μένος Μακάριος ιερομόναχος, ἐφνμέριος τῆς ποτὲ Πανάγιας Βαττοπαιδίου⁷⁶
τοῦ δυστυχεστάτου Ναυπλίου, ὅτι ἡ Κασάντρα, θυγάτηρ τοῦ Λεονάρδου
5 Θωμᾶ, ἀθηναίου, γεννημένη εις τὸ Ἄνάπλι, ἐτῶν 13, ἐβαπτύσθη ἀπὸ ἐμένα
ρωμαϊκᾶ κατὰ τὸ ἔθος τῆς Ἀνατωλικῆς Ἐκκλησίας εις τοὺς 1704. Ἡ
σαντωλά της ἦτον ἡ σιώρα Σταματέλα, θυγάτηρ τοῦ ποτὲ Ἀστρῆ καὶ γυ-
νή τοῦ ὑφιλοτάτου αὐθεντός Μπαδωὲρ ἐκ τῶν Ἐνεττῶν· ἡ ὁποία Κασάνδρα
εὐρύσκεται καὶ εἶναι σήμερον παρθένος καὶ δυστυχεὶς ἀπὸ τὴν σκλαβία τοῦ
10 Ναυπλίου, καὶ δὲν ἔχει τὰ ἀναγκαῖα διὰ τὴν κυβέρνησιν τῆς πανδρίας της,
διὰ τὴν ὁποίαν ἐβραϊῖθη ἕνας χριστιανὸς καὶ τὴν ζυτὰ διὰ γυνή του νόμιμον
ζυτοντας διὰ πρῦκαν της φλορία 100. Ὅθεν, προστρέχει εις τὴν χριστιανι-
κὴν ελεῖμοσηνη, ὁποῦ γίνεται πάντοτε διὰ ταῖς πτωχαῖς εις τὸν Ἅγιον
Γεώργιον τὸν ρωμαϊκὸν κατὰ τὴν σηρίθιαν, παρακαλόντας διὰ ἀγάπην τοῦ
15 Ἐσταυρωμένου Χριστοῦ νὰ εἶναι κυβερνημένοι εις ἐτοῦτην τὴν μεγάλην χρίαν,
ἐπιδὴ καὶ νὰ ἐβρύσκεται εις τὰ περίκολα τῆς Τουρκίας. Ὅθεν διὰ βαιβεό-
σην τῆς ἀλιθείας ὑπογράφω μεθ' ὄρκου τὴν παρὸν ἰδιοχείρος καὶ ὑπὸ μαρ-
τυρίαν τῶν ὑποκάτοθεν ὑπογεγραμμένων ἀξιοπίστων μαρτυρῶν εις τὴν ασφα-
λαιάν της.

20 Μακάριος ιερομόναχος, ὡς ἀναπλιώτης καὶ ποτὲ ἐφνμέριος Βατοπε-
δίου, βεβαιῶνω.

† Παναγιώτης ἱερεὺς μαρτυρῶ τα ἄνωθεν μεθ' ὄρκου ὡς ναυπλιώτης.

† Μηχάλης Μέλος, μαρτηρῶ μεθ' ὄρκου.

† Ἰωάννης ὁ κριτηκός, ὁ ποτε κατηκός εις τὸ Ἄνάπλι καὶ ἐφνμεριος

15 τοῦ Ἐσταυρωμένου Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαρτηρῶ μεθ' ὄρκου.

† Βασίλης Κυκαλιότης, μαρτηρῶ μεθ' ὄρκου μου ὡς ἀναπλιότης.

† Θεοδόσιος Κακούρης, μαρτηρῶ μαιθ' ὄρκου ὡς ποταὶ ναυπλιότης.

† Ἰωάννης Πανάρετος, ναυπλιότης, μαρτηρῶ μεθ' ὄρκου.

32

Γράφει ὁ Μιχάλης Μισαραλιώτης (Αθήνα) στο Γ. Μέλο (Βενετία).

19 Μάη 1717.

Πρωτότυπο (E.I.B—Παλ. Αρχ., busta 145, φ. 94r),

Ευγενη κὲ ἀκρηβε μου ἀφθέντη, κουμπαρα σιὸρ Γεοργακη, δουλι-

κός τὴν μπρόσκηνο· τα ἀδελφία μου ὁμως πιουν· ἡ μητέρα μου καὶ ἡ φαμε-
 λία μου ἀκριβος σὲ χαιρετοῦνε.

Ἔρχομε με τὴν μπαρον εγὼ ὦ δυστυχεὶς καὶ εκμαλοτως ὦμου με τὰ
 5 ἀδελφία μου ναν τὴν ἐπερηκαλεσο — να σοῦ δοσι ὁ αφθέντης ὁ Θεὸς τῶ
 ἡτη ἐπιθυμης — μίαν φέδε στέλνο ευτοῦ μεσα τοῦ σιὸρ Νηκωλου Ταρονητη
 ἰπόγεγράμενη μεθ' ὄρκου, πως ἦς τον γγερων ὅπου ἐπιρανε τῶ Αναπλη ἡ
 Τουρκη, ὠντας τῶ ἰχανε αποκλησμενο, ἐδάνησα καὶ ἐγὼ τον μπρένκηπε
 ρυάληα διακοσια νο. 200, ὅς καθος καὶ ἄλη ἐδοσανε ἐκηνες ταὶς ὄρες. Τόρα
 10 ἐρχομε με τὴν μπαρον, ἀφθέντη κουμπαρα, να συχορεθῶ προτον μὲν ἡ συχο-
 ρεμενη ἡ μητέρα της, ὅπου μας ἰχε ὄσαν γνησια της πεδια, δευτερον να ἔχει
 τὴν αγιαν Παραδισον ὁ σεχορεμενος ὁ ἀδελφος της κε τρυτον παρακαλο
 των αφθέντη τον Θεον να συναβληζεται ἡ ψυχῶ της συχορεμενης της φαμε-
 λια σου ἐν σκηνες δικέον, να προσπαθῶσεται εὔτου μεσα με τὴν σιὸρ Νηκο-
 15 λο Ταρόνητη, του ἄπιου του γράφο καὶ ἐκηνὸν τα ἡδία σέντροφεβοντας του
 κε τὴν φεδε κα νε καμεται — δια ὄνομα Θεου — ὄτη εὶ χροία μας εἶνε τῶσι
 μεγάλη, ὅπου δεν ἡμπορο τὴ νὰν της γραφο, ὅπου καθομαιρούσιον μας εσφυ-
 κουνε ἡ Ἀγαρηνη δια το χρεος κε μὴν λογηάσις σε τὴ στάτο ἐβρήσκωμα-
 στε, ὅπου ἡμαστενε σε μίαν φτοχηα ακρα· κε το περησοτερον ἐπουλίσε καὶ
 20 τα ἡποστατηκα του ὁ πατερὰς μου καὶ ἡμαστενε γυμνή κε τετράχιλησμένη,
 μονὸν ὁ Θεος να μας δοση καλο τελος. Ὁ ἀδελφός μου, ὁ παπάς, ἀκριβος
 σὲ εὔχεται, ὁ ὠπιος ἐβρήσκειται ἄκομι ἡς τὴν Ἐνο,⁷⁶ ὄτη ὁ αρχέρεας του
 νὴν τόπου των ἔχῶ εξαγοράζμενο κε τονε κρατη εὸς τὴν ὄρα ἐκῆ, ὁ ὠπιος
 θέλη παρήκαλη τὸν αφθέντη τὸν Θεον, ὄσαν ἀμάρτολος ἰερέας, δια τὴν ἡγήαν
 25 τῆς αφθεντηα σου καὶ ἡς μνημόσινον τον γίνεον σου σε παρακαλουμεν — να
 ζῆ ὁ αφθέντης ὁ κουμπαρας — να ἔχῶ τὴν αποκρησιν σου με προτο. Κε ἐγὼ
 ὠ ἐκμαλοτως Πανάγηοτης Μησαραληστης δουληκος τὴν μπρόσκηνο· σε
 παράκαλο πολλα δια ἀγαπιν Θεου να κάμης το ψιχείκο να τυραξῆς εὔτου με-
 σα ἂν ἡρε κανενα ἡνπιεγο να μου γραφῆς να σικύθο να ἔλθο — να σιχόρεθῶ
 30 ἡ κίρα μου — ὄτη εδο ἡς τὴν Τούρκαη δεν ἡμπορο να κάμο καὶ παρακαλο
 τον αφθεντη των Θεον ναν τῆς δοσι το ἡτη ἐπιθυμης, ὄτη ἐγὼ απο τὴν ἀρχῶ
 στο σπιτη σας εμαιγαλοσα κε εδουλεψα καὶ παλε να μου δοσι ὁ Θεος τὴν
 χαρην να δουλεψο κε τὴν αφθεντηα σου. Ὁχῶ αλο, ὦ δε Θεος βοηθος. 1717
 Μαηου 19, Ἀθήνα.

<Με ἄλλο χέρι>.

35 Ἐγὼ Διμιτριος ὁ Διμακίς ακριβος τὴν χαιρετο ζητοντας καὶ σηγμπα-
 θηο, ὄτι δεν ἡχα καιρο ναν της γραφο, διατη ετουτιν τὴν ὄρα αριβαρισα καὶ
 με δέφτερο θελο καμι το χρεος μου ναν της γραφο ἡς πλατος· καὶ διὰ τὴν
 ἡποθεσι, εδο δεν ἡρε καμιαν ἡδισῆ καὶ σε αναγγαζο να μιν λυψῆς, μονον να
 τελησοσης τὴν ἡποθεσι, ὄτη ἡρε πολλα καλα.

<Υστερόγραφο>

40 Να μας αποκριθης ακομα, αφθεντη κουμπαρε, σε τη τοπο εβρησκειται ο Δεσποτης ο Χρηστοφορος, ωτη μου θελη φλορηα πανηγητα· του τα εδοσα την γγερον οντας ηθελε να γενη Δεσποτης.

Δούλος παράμηκρος και ηποχρεος,
Μιχαλης Μησαραληοτης.

33

Γράφει ο Ράλλης Νοταράς (Τρίκαλα Κορινθίας) στο Γ. Μέλο (Βενετία).

7 Μάη 1720.

Αντίγραφο (Ε.Ι.Β—Παλ. Αρχ., busta 146, φ. 213r).

Κοπια τις γραφισ γραμενι 1720 Μαιου 7, Τρίκαλα, δια τιν Βενετια του σιδρ Γιοργάκι Αντονιο Μελο.

Απο πολιν τζερον ιχαμε γνομι να σου γραφομε και να σου στιλομε τιν
μπαρον γραφιν, αμα ακαρτερουσαμε να ιδουμε τους τζαιρους και τα σιμβαν-
5 τα, πως εχανε να καταστιθουν· και τορα, βλεποντας προς ολι ι τζαιρι εμιστα-
ριστηκανε και πλεα φουρτουνα δεν εχομε, με θελιμα Θεου ερχομεσταν ναν
τιν μπερικαλεσομε — να ζι ο αφεντις — εμεις εχοντας γνομιν, οτι να αρχινι-
σομε το νεγοκιο του μεταξιου, ος καθος τυχενι και να ιμπορουμε να εχομε
διαφορον τοσον εμεις οσαν και ι αφεντια σου, θελις μας εστιλις εος ριαλια
10 χιλια πεντακοσια, τα οπια σε αφινομε νικοκιρι, εαν θελις να μας τα δοσις
με το διαφορον τους α ραγγιον τον μπραματεφταδον, τα οπια να ινε εξοχος
απο εκινα απου θαιλις να στιλις του αδελφου σου του σιδρ Μιχαλι και
τιν επαρακαλουμε ναν τα εχομε με προτι οκαζιον, δια να ιμπορουμε ναν τα
καμαμε τοσον μεταξι εφετος και ολπιζομε ις τον αφεντι τον Θεον οτι θελις
15 εφχαριστηθή. Ταφτα με το παρον, ο δε Κιριος βοιθος στις. Καί, αν μας τα
στιλις, να ινε σιγουραρισμένα τοσον οντας ελθουνε οσαν και οντας τα στιλομε.

Δουλος παραμηκρος της αφεντηα σου κι ηγαπημενος της αδελφος,
Μηχαλης Μελος.

Δουλος παραμικρός, Ράλις Νοταράς.

ΣΧΟΛΙΑ ΣΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ

1. Η οικογένεια Μέλου έχει τις ρίζες - της στη Θήβα (βλ. Ευτυχίας Δ. Λιάτα, «Ο Γεράσιμος Θηβών (1722 - 1734) και έπειτα Π. Πατρών (1734 - 1759) και η ανακαίνιση του μητροπολιτικού ναού της Θήβας». *Θησαυρίσματα* 12 (1975) 156, 164 στ. 18 - 20)· απο κεί πέρασε στην Αθήνα για να καταλήξει στ' Ανάπλι γύρω στα τέλη του 17ου αιώνα. Ο Νικολός Μέλος, ο δεύτερος απο τα τρία αδέρφια, έμπορος εγκατεστημένος στ' Ανάπλι, έχει εμπορικές δεσοληψίες κυρίως με τη Βενετία. Με της πόλης την κατάληψη πιάνεται αιχμάλωτος και σκοτώνεται απο τους Τούρκους (βλ. έγγρ. 21)· για το Ν. Μέλο γίνεται λόγος και στα έγγραφα 2, 3, 4, 5, 6, 7, 12, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22.

2. Ο Αρτινός Αντρέας Κοθώνης μαζί με τους δυό αδερφούς - του, Θεοχάρη και Παύλο, έχουν υπο χρόνια εγκατασταθεί στη Βενετία και ασχολούνται με το εμπόριο. Η αδερφή - τους, Ελένη, παντρεύεται το Νικολό Σάρο στα 1669· το προικοσύμφωνο του γάμου - τους βλ. Κ. Δ. Μέρτζιου, «Αρχειοδιφικά ανάλεκτα». *Αθηναϊκά* 45 (1970) 4 - 6.

3. Για την πλούσια γιαννιώτικη οικογένεια Σάρου και την εμπορική - της δραστηριότητα βλ. Βασίλη Κρεμμυδά, «Ιστορία του έλληνικού εμπορικού οίκου της Βενετίας Σελέκη και Σάρου». *Θησαυρίσματα* 12 (1975)· 171 - 199, εκεί υπάρχει και όλη η σχετική βιβλιογραφία.

4. Ο Γ.Α. Μέλος, μεγαλύτερος αδερφός του Νικολού και του Μιχάλη (γι' αυτόν βλέπε παρακάτω σημ. 5) ήταν για χρόνια εγκατεστημένος στην Ισπανία κι ασκούσε το εμπόριο· τον Αύγουστο του 1712 φτάνει στη Βενετία (βλ. Ε. Ι. Β.— *Παλ. Αρχ. Reg.* 183, φ. 3^r), όπου διαμένει μόνιμα ως το 1732 κι εδώ μεταφέρει την έδρα της εμπορικής - του δράσης. Η διαθήκη - του μεταφρασμένη στα ελληνικά δημοσιεύεται απο τον Κ. Δ. Μέρτζιο, 'Ο Μικρός Έλληνομνήμων, τεύχος 2ο, 'Ιωάννινα 1960, σ. 100 - 105. Ειδήσεις για το ίδιο πρόσωπο βλ. Κ. Ντόκου, «Μία υπόθεση πειρατείας κατά τόν 17ον αιώνα (1672 - 1680)». *Θησαυρίσματα* 2 (1963) 36 - 62. Δημητρίου Χ. Γκόφα, «Έλληνικαί εξαγωγαί κατά τας αρχάς του 18ου αιώνα κατ' ανέκδοτον εμπορικήν αλληλογραφίαν». *Επιθεώρησις Έμπορικού Δικαίου* 24 (1973) 316 - 334. Ευτ. Δ. Λιάτα, ό. π. Το Γ. Μέλο συναντάμε και στα έγγραφα 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 29, 32, 33.

5. Ο Μιχάλης Μέλος είναι ο νεότερος αδερφός του Γιωργάκη και του Νικολού· μένει μαζί με το Νικολό στ' Ανάπλι κι ασχολείται ευκαιριακά με το εμπόριο. Με την πώση της πόλης στους Τούρκους (1715) πιάνεται σκλάβος, μεταφέρεται στη Σμύρνη και αργότερα εξαγοράζεται απο τον αδερφό - του Γιωργάκη. Ύστερα απο του Νικολού το θάνατο συνεχίζει αυτός το εμπόριο - τους με τη Βενετία. Στα τελευταία χρόνια της ζωής - του τον βρίσκουμε καλόγερο σε διάφορα μοναστήρια της Αχαΐας δίχως όμως να έχει πάψει περιοδικά να ασκεί και το εμπόριο. Άγνωστη είναι η χρονολογία θανάτου - του. Το Μ. Μέλο απαντάμε και στα έγγραφα 4, 5, 7, 12, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 30, 31, 33.

6. Είναι ο Βενετός βάιλος στην Κωνσταντινούπολη Andrea Memmo. βλ. εισαγ. σ. 105.

7. Ο Άγγελος Φοσκάρδης, απο ζακυνθινή οικογένεια ευγενών, πήρε μέρος στο δεύτερο βενετοτουρκικό πόλεμο στο Μοριά και ανδραγάθησε· βλ. Λεων. Χ. Ζώη, Λεξικόν Ιστορικόν και λαογραφικόν Ζακύνθου, τ. 2, Ἀθήνα² 1963, σ. 692. Ο Φοσκάρδης είναι μαζί με τον Πέτρο Βενετάντο (βλ. σημ. 8) οι εμπορικοί ανταποκριτές του Γ. Μέλου στη Ζάκυνθο. Βλ. και έγγραφο 24, 26.

8. Ο Λ. Χ. Ζώη, ό. π., σ. 85 υποστηρίζει κρητική καταγωγή της οικογένειας Βενετάντου· υπαγτάται και στο έγγραφο 17.

9. Στη Βενετία, αυτός που ήθελε να ασφαλίσει ένα καράβι ή το εμπόρευμά του, έκανε το συμφωνητικό με τους ασφαλιστές μέσω των μεσιτών - τους, που είχαν τα γραφεία - τους στο Ριάλτο, στην calle που απ' αυτούς πήρε τ' όνομα calle della Sicurtà. Βλ. M a r c o F e r r o, Digionario del diritto commune veneto, Βενετία 1778, τ. II, σ. 33.

10. Η μαρτσιλιάνα (ιταλ. marciliana) είναι τύπος εμπορικού βενετσιάνικου караβιού με 4 κατάρτια, γνωστό ήδη απο τον 7ο αιώνα. Με τα καράβια αυτά δέν έκαναν ταξίδια μακρύτερα απο το Αιγαίο και τα νερά της Σικελίας· βλ. A l a t h e a W i e l, The navy of Venice, Λονδίνο 1910, σ. 334. M o n s. S a v e r i e n, Dizionario storico, teorico, e pratico di marina, Βενετία 1769, σ. 314.

11. Οι Καπετανάκηδες είναι μεγάλη αρχοντική οικογένεια της Αθήνας· στα τέλη του 17ου αιώνα πολλά μέλη - της πέρασαν στην Ιταλία κι εγκαταστάθηκαν κυρίως στη Βενετία, όπου διακρίθηκαν σαν έμποροι· βλ. Κ. Δ. Μέρτζιου, «Η άθηναϊκή οικογένεια Καπετανάκη». Ἀθηναϊκά 40 (1968) 1 - 4. Ο Λεονάρδος Καπετανάκης διατέλεσε και πρόεδρος της Ελληνικής Αδελφότητας στη Βενετία· βλ. Ἰωάννου Βελούδου, Ἑλλήνων Ὀρθοδόξων ἀποικία ἐν Βενετία, Βενετία² 1893, σ. 188. Το Λεονάρδο Καπετανάκη συναντάμε και στο έγγραφο 8.

12. Ο Αθηναίος Ιωάννης Μάκολας μαζί με τ' αδέρφια - του, Γεώργιο και Νικολό, είχαν τον τίτλο του κόμη με όλα - του τα προνόμια. Η οικογένεια εγκαταλείποντας την Αθήνα πέρασε πρώτα στην Αχαΐα για να εγκατασταθεί αργότερα στη Ζάκυνθο και μέλη - της στη Βενετία· βλ. Λ. Χ. Ζώη, ό. π., σ. 382, όπου και η σχετική βιβλιογραφία. E r n e s t o C o r s i n i - G a e t a n o Z a m p a r o, Documenti e genealogia della famiglia Macola, conti di Gomostò e Mortesa (Nozze Ballavistis - Macola), Πάντοβα 1923. Ο Ιωάννης Μάκολας στα 1700 ήταν πρόεδρος τής Ελληνικής Αδελφότητας Βενετίας· βλ. Ἰωάν. Βελούδου, ό. π., σ. 188.

13. Με τα ονόματα, Αλιγούρνα, Λιγούρνα και Λιγουννά, συναντάται συχνά σε παλιά κείμενα το Λοβόρνο, πόλη της Ιταλίας στην περιοχή της Τοσκάνης. Το λιμάνι - του, δεύτερο σε σπουδαιότητα για την Ιταλία ύστερα απο το λιμάνι της Βενετίας, απο το τέλος του 19ου αιώνα άρχισε να παρακμάζει. Στο Λιβόρνο είχε δημιουργηθεί σημαντική ελληνική παροικία, για την οποία βλ. Νικολάου Β. Τωμαδάκη, «Ναοί και θεσμοί τής Ἑλληνικῆς Κοινότητος τοῦ Λιβόρνου». ΕΕΒΣ 16 (1940) 81 - 127, όπου και η σχετική βιβλιογραφία· ας προστεθεί το έργο, *Cenni storici della nazionale chiesa greco - cattolica di Livorno*, Λιβόρνο 1856.

Ο Ιωάννης Μαντέλος είναι ο εμπορικός πράκτορας του Γ. Μέλου στην Πάτρα. Ο Λ. Ζώης αναφέρει ηπειρώτικη καταγωγή της οικογένειας· βλ. Λ. Χ. Ζώη, ό. π., σ. 390.

15. Επειδή Αρμάδα ονόμαζαν και τον τούρκικο στόλο, εδώ με τα «δικά - μας» διευκρινίζεται πως πρόκειται για τα βενετσιάνικα καράβια.

16. Δηλαδή με το παλιό (ιουλιανό) ημερολόγιο· με το νέο (γρηγοριανό) η 2 Φλεβάρη θα ήταν η 13 του ίδιου μήνα.

17. Ο Ράλλης Νοταράς, Κορίνθιος, και ο Νικολός Μέλος είχαν ιδρύσει εμπορική εταιρεία· ύστερα απο το θάνατο του Νικολού, ο Νοταράς συνεχίζει μόνος-του τις εμπορικές συναλλαγές με το Γ. Μέλο στη Βενετία καθώς και με άλλους εμπόρους στον ελληνικό χώρο κι έξω απ' αυτόν. Για τους Νοταράδες απο τη βυζαντινή εποχή μέχρι την ελληνική επανάσταση βλ. Σ τ α ύ ρ ο υ Α. Κ ο υ τ ί β α, Οι Νοταράδες στην ύπηρεσία του έθνους και της εκκλησίας, Αθήνα 1968, Απαντάται και στα έγγραφα 18, 33.

18. Η ψιλή λίβρα (*libbra sottile*), ίση με 326 γραμμάρια, ήταν μονάδα βάρους, που οι Βενετοί έμποροι χρησιμοποιούσαν κυρίως για το ζύγισμα του μεταξιού σε μικρές ποσότητες· για τις μεγαλύτερες ποσότητες μεταχειρίζονταν τη χοντρή λίβρα (*libbra grossa*) ίση με 762 γραμμάρια. Βλ. A n t o n i o M e n i z z i, Dei pesi dello stato veneto con ragguagli di alcuni pesi esteri, Βενετία 1791, σ. 24, 26, 30. B r u n o C a i z z i, Industria, Commercio e Banca in Lombardia nel XVIII secolo, Μιλάνο 1968, σ. 1.

19. Η ουγγιά (ιταλ. *oncía*) είναι μονάδα βάρους ίση με 29,3 γραμμάρια και χρησιμοποιείται για τη μέτρηση πολύτιμων μετάλλων· βλ. B r u n o C a i z z i, ό.π. 20, Πρβλ. σημ. 50.

21. Ο Παντελής Λιγνός, έμπορος εγκατεστημένος στο Ραχίτι, δέχεται κι αποστέλνει εμπορεύματα σε διάφορες πόλεις της Ιταλίας, κυρίως όμως στη Βενετία.

22. Ραχίτι ή Ρωσέτη ή Ρωζέτη, είναι πόλη της Αιγύπτου χτισμένη στο στόμιο του δυτικού βραχίονα του Νείλου. Παλιά ήταν ονομαστό λιμάνι, απ' όπου εξαγονταν τα προϊόντα του Δέλτα· βλ. P. M a s s o n, Histoire du commerce dans le Levant au XVII siècle, Παρίσι 1897, σ. 406 - 407,

23. Για την ηπειρωτικής καταγωγής οικογένεια Μαρούτζη βλ. Κ. Δ. Μ έ ρ τ ζ ι ο υ, «Τò εν Βενετία Ήπειρωτικόν Αρχεϊόν». Ήπειρωτικά Χρονικά 11 (1936) 152 - 186.

24. Άλλο όνομα της Κέρκυρας.

25. Νέο Κάστρο ή Νιόκαστρο ή Ναβαρίνο, ονομάζεται η Πύλος, πόλη του Μοριά στη Μεσσηνία.

26. Έτσι αποκαλούσαν το Δόγη της Βενετίας. Αυτή την εποχή Δόγης είναι ο Ιωάννης Β' Κορνέρ, που κάτεχε το δουκικό αξίωμα απο το 1709 ως τò 1722. Βλ. A n d r e a D a M o s t o, I Dogi di Venezia, Μιλάνο 1966, σ. 563 - 570. Βλ. και έγγρ. 20.

27. Ο «ημπερατόρος» είναι ο αυτοκράτορας Κάρολος ΣΤ' της Αυστρίας· βλ. και εισαγ. σ. 108, 110 και έγγρ. 20.

28. Ο Μπερνάρδος είναι αδερφός του Νικολού, Ιωάννη και Γεωργίου Μάκολα· απαντάται και στα έγγραφα 13, 16, 17, 20, 22, 25. Πρβλ. και σημ. 12.

29. Πρβλ. σημ. 11.

30. Αρχοντική οικογένεια Αθηναίων που μέλη-της είχαν τον τίτλο του κόμη. Εδώ γίνεται λόγος για το Δημήτρη Περούλη του Σπυρίδωνα· γενικά για τους Περούληδες βλ. Κ. Δ. Μ έ ρ τ ζ ι ο υ, «Εμπορική άλληλογραφία εκ Θεσσαλονίκης (1742 - 1752). Μακεδονικά 7 (1966) 94 - 147. Τ ο υ ί δ ι ο υ, «Οι Άθηναίοι Περούληδες εν Βενετία». Αθηναϊκά 41 (1968) 1 - 8. Πρβλ. και Άπόστ. Ε. Βακαλόπουλου, Ήστορία του νέου Έλληνισμού, τ. 4, Θεσσαλονίκη 1973, σ. 57,

31. Είναι η Κάρια Μαντέλου, γυναίκα του Μπερνάρδου Μάκολα· βλ. Ernesto Corsini-Gaetano Zamparo, ό. π., τον πίνακα στο τέλος του φυλλαδίου.

32. Πρόκειται για την Candida Tierolo του Lorenzo, που στα 1701 παντρεύτηκε το Marco Priuli του Giovanni. Ο Μ. Priuli εκλέχτηκε rettore της Αχαΐας το 1710. Βλ. M. Barbato, Arbori de' Patrii veneti, t. VI, Βενετία 1743, σ. 260. Giròl. Aless. Cappellari, Famiglie venete, t. III, σ. 595.

33. Ο Νικ. Σιρίγος, που αναφέρεται εδώ, θα μπορούσα ίσως να ταυτιστεί με το δημόσιο νοτάριο τ' Αναπλιού Νικολό Σερίγο· βλ. Κ. Δ. Μέρτζιου, «Οί 'Αθηναίοι Περούληδες...» ό. π., σ. 433. Για το πρόσωπο αυτό κάνει λόγο και ο 'Αγγελος Φοσκάρδης σε γράμμα - του προς το Γ. Μέλο στις 18 Οχτώβρη του 1715· [...]. Σίμερον αριθάρισε εδώ ό σιόρ Νικολέτος Σιρίγος με την γινεκα του, που εξαγοράστικεν εις την Σμίρνη, και μου υπε πως ο σιόρ Μιχάλις υβρίσκαται εκί ελεύθερομενος και περιάγι και καλά· διά τόν σιόρ Νικολό δέν ήξευρε τά 'μου υπή, μά λένε πως νά 'νναι στόν Μορέα και ο Θεος νά τούς δίνι υγία· και πάλιν, άν μάθο τίποτις θέλι την αβιζάρο [...] (E. I. B.—Παλ. Αρχ., busta 148, φ. 422 2).

34. Ελαφρό καράβι, ένα είδος βάρκας, που το χρησιμοποιούσαν για ταξίδια μόνο μέσα στη Μεσόγειο· βλ. Mons. Saverien, ό. π., σ. 433.

35. Ο Χρήστος Λελέκος, Γιαννιώτης εμπορικός πράχτορας εγκαταστημένος στ' Ανάπλι, είχε εμπορικές συναλλαγές κυρίως με το Δημήτρη Πετρούλη στη Βενετία.

36. Για τη γιαννιώτικη οικογένεια Γλυκή, εμπόρους και τυπογράφους, βλ. Georg. Veloudis, Das griechische Druck-und Verlagshaus «Glikis» in Venedig (1670 - 1854), Wiesbaden 1974, όπου και όλη η σχετική βιβλιογραφία.

37. Παλαμήδι ή Παλαμήδης είναι η ακρόπολη τ' Αναπλιού· μιά σύντομη ιστορία - του βλ. 'Ιωάν. Θ. Σφηκόπουλου. τά μεσαιωνικά κάστρα του Μορηά, 'Αθήνα 1968, σ. 100 - 105.

38. Για τα πρόσωπα αυτά βλ. εισαγ. σ.

39. Αγαρηνούς αποκάλεσαν απο το 10ο κυρίως αιώνα παλιά έθνη των Αράβων. Το όνομα προήλθε απο την 'Αγαρ, μητέρα του Ισμαήλ.

40. Βλ. σημ. 37.

41. Είναι η Μεθώνη, πόλη του Μοριά στη Μεσσηνία, που στα ιταλικά έγινε Modone και με αντιδάνειο κατάληξε Μοθώνη.

42. Για το Vincenzo Pasta, διοικητή της Μεθώνης, βλ. εισαγ. σ. 112.

43. Η φελούκα (ιταλ. feluca) ήταν ελαφρό μεταφορικό πλοiάριο, κατάλληλο για ταξίδια μόνο στη Μεσόγειο· βλ. Mons. Saverien, ό. π. σ. 217.

44. Ναύαρχος της βενετσιάνικης Αρμάδας είναι ο Alessandro Dolfino· βλ. Μιχ. Β. Σακελλαρίου, «'Η ανάκτησις της Πελοποννήσου υπό των Τούρκων έν έτει 1715». 'Ελληνικά 9 (1936) 226.

45. 'Αγιος Γεώργιος είναι η εκκλησία της Ελληνικής Κοινότητας Βενετίας· για την ίδρυσή - της και περιγραφή του ναού βλ. 'Ιωάν. Βελοúδου, ό. π. σ. 24 - 57.

46. Πρόκειται για το Νικολό Μέλο.

47. Ο Ανάργος Ψαρός ύστερα απο τον ξεσκαβωμό - του συνέχισε το εμπό-

ριο με το Γ. Μέλο ταξιδεύοντας σε διάφορα μέρη σαν αποσταλμένος και άλλων εμπορικών οίκων. Το συναντάμε και στα έγγραφα 15, 18, 19, 30.

48. Το κάστρο τ' Αναπλιού ονομάζεται Παλαμήδι· πρβλ. και σημ. 37.

49. Το όνομα Βαρβαρία (Μπαρμπαριά) είναι παραφθορά του Βερβερία (χώρα των Βερβέρων) και χρησιμοποιόταν ήδη απο την αρχαιότητα. Με τον όρο αυτό εννοείται το σύνολο των ορεινών περιοχών της ΒΔ. Αφρικής, που περιλαμβάνει τα κράτη, Μαρόκο, Αλγερία, Τύνιδα και Τρίπολη, Για τη Μπαρμπαριά και τους μπαρμπαρέζους κουρσάρους βλέπε τα έργα: William Janson, *A view of the present condition of the States of Barbary*, Λονδίνο² 1816. Stanley Lane-Poole, *The Barbary Corsairs*, Νέα Υόρκη 1890.

50. Την παράδοση γύρω απο τη δράση του κόμη Λεονάρδου Ταρωνίτη κατά την πολιορκία τ' Αναπλιού βλ. στου Δημ. Καμπούρογλου, Μνημεία της Ιστορίας των 'Αθηναίων, 'Αθήναι 1892, τ. 1, σ. 296 και τ. 3, σ. 17-18. Τα δύο μεγάλα κανόνια με το όνομά - του, που βρίσκονταν στο Παλαμήδι μέχρι τα χρόνια της κατοχής, τα διάλυσαν οι Ιταλοί μαζί και με άλλα βενετσιάνικα. Βλ. επίσης Κ. Δ. Μέρτζιου, «Νικόλαος Ταρωνίτης του Λεονάρδου». *'Αθηναϊκά* 17 (1960) 1-16.

51. Πρβλ. σημ. 36.

52. Κωμόπολη της Ιταλίας στην Απουλία.

53. Είναι ο Λεονάρδος Περδικάρης (βλ. έγγρ. 19 και 21) του Δημήτρη, ανιψιός απο αδερφή του Γ. Μέλου· βλ. Μ. Γεδεών, «Λόγιοι τρεις 'Ελληνες». *'Εκκλησιαστική 'Αλήθεια* 32 (1912) 132-134. Γ. Σ. Πλουμίδη, «Αί πράξεις έγγραφης των 'Ελλήνων σπουδαστών του πανεπιστημίου της Παδούης», μέρος Β'. *ΕΕΒΣ* 38 (1971) 135-136.

54. Χωριό της Κορινθίας, βρίσκεται στη βόρεια πλαγιά του βουνού Κυλλήνη.

55. Για την οικογένεια Καραγιάννη απο τα Γιάννενα βλ. Κ. Δ. Μέρτζιου, «Τὸ ἐν Βενετιᾷ Ἡπειρωτικὸν Ἀρχεῖον». *'Ηπειρωτικά Χρονικά* 11 (1936) 140-151. *'Ιώαν. Βελούδου, ό. π., σ. 188.*

56. Ο ναύαρχος της τούρκικης Αρμάδας.

67. Δέν έχουμε άλλες πληροφορίες για το πρόσωπο αυτό, ούτε και για τη βυζαντινή οικογένεια των Παλαιολόγων σ' αυτή την εποχή. Για τους Παλαιολόγους μέχρι το 16ο αιώνα βλ. Γ. Ε. Τυπάδου, «Οί απόγονοι τῶν Παλαιολόγων μετὰ τὴν Ἐλωσιν», *ΔΙΕΕ* 8 (1923) 129-157. Λ. Χ. Ζώη, «Παλαιολόγοι» [στη Ζάκυνθο], *'Εστία Ἀθηῶν* 5997 (1910), *Μοῦσαι*, 726 (1923). *'Ελληνική Ἐπιθεώρησης* Β' βα του 1923, *Μοῦσαι* 971 (1938)· (βλ. Λ. Χ. Ζώη, «Ἀναγραφή δημοσιευμάτων (1885-1951)». *Νεοελληνικά*, τ. Α', Παράρτημα, Αθήνα 1951, σ. ΙΧ.

58. Η κοινότητα Δρεπάνου βρίσκεται ΝΑ τ' Αναπλιού στον Αργολικό κόλπο και αποτελείται απο τους οικισμούς Δρέπανο, Βιβάρι, Καλλιθέα (Μουράτσης), Μαραθέα. Στα χρόνια της Τουρκοκρατίας το Δρέπανο είχε το όνομα Χαϊδάρι· ξαναπήρε το παλιό - του όνομα μετά το 1956. Πρβλ. και Κ. Ντόκου, «Ἡ ἐν Πελοποννήσῳ ἐκκλησιαστικὴ περιουσία κατὰ τὴν περίοδον τῆς Β' Ἐνετοκρατίας». *Byzantinisch - Neugriechische Jahrbücher* 21 (1973) 87.

59. Βασιλικά ή αφεντικά ονομάζονταν τα πολεμικά καράβια, ενώ του εμπορικού στόλου λέγονταν εμπορευτικά ή πραγματευτικά.

60. Το Λιγουριό είναι χωριό της Αργολίδας στα ΒΑ ν' Αναπλιού με 2.000 περίπου κατοίκους.

61. Golfo di Venezia αποκαλούσαν οι Βενετοί την Αδριατική.

62. Ο Φραγκίσκος Μπόν υπήρξε πρόεδρος της Ελληνικής Κοινότητας και στα 1721· βλ. Ίωά ν. Βελοούδου, ό. π., σ. 188.

63. Για τον Ηπειρώτη Επιφάνιο Ηγούμενο, τη διαθήκη - του και διάφορα άλλα έγγραφα του αρχείου - του, βλ. Κ. Δ. Μέρτζιου, «Τὸ ἐν Βενετία...», ό. π., σ. 29 - 74. Του ίδιου, «Επιφάνιος Ἡγούμενος, χορηγός - ἐκδότης». Ἡπειρωτική Ἔστία 14 (1965) 107 - 111.

64. Ο Κύπριος Μπερνάρδος Ἀκρης διατέλεσε πρόεδρος της Ελληνικής Κοινότητας Βενετίας στα 1627, 1637, 1657· βλ. Ίωά ν. Βελοούδου, ό. π., σ. 186. Ἀθα ν. Ε. Καραθανάση, Ἡ Φλαγγίνειος Σχολή τῆς Βενετίας, Θεσσαλονίκη 1975, σ. 60 - 64.

65. Για τους θεσμούς και τα αξιώματα στην Αδελφότητα βλ. Φανῆς Μαυροειδῆ, Συμβολή στήν ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἀδελφότητας Βενετίας σὸ 15Τ' αἰώνα, Ἀθήνα 1976, σ. 18 - 31.

66. Cozeti (τούρκ. hüggel) είναι το αποδειχτικό έγγραφο.

67. Cazzo· λέξη βενετσιάνικη και σημαίνει τον αποκλειόμενο της ψηφοφορίας· βλ. Giu s. Boerio, Dizionario del dialetto veneziano, Βενετία 1856.

68. Στον κρητικής καταγωγής, Φραγκίσκο Χορτάση, γιό του Εμμανουήλ, είχαν με απόφαση του Γεν. Προνοητή Marino Michiel παραχωρηθεί στην Πελοπόννησο χτήματα για 6 χρόνια. Εδώ έχουμε την πληροφορία πως στην πτώση τ' Αναπλιού αιχμαλωτίστηκε και κατόπιν εξαγοράστηκε. Τον Οχτώβρη του 1719 διορίστηκε απο τον Carlo Ruzzini Πρόξενος της Βενετίας στη Σμύρνη. Πέθανε λίγο πρίν το 1750. Βλ. Μ. Γ. Μανούσακα, «Συμβολή εις τὴν ἱστορίαν τῆς κρητικῆς οἰκογενείας, Χορτάση». ΕΕΒΣ' 26 (1956) 285 - 3. Του ίδιου «Τὰ ἔγγραφα τῶν Χορτάσηδων τῆς Σμύρνης (Σύλλογὴ Whittall)» Μικρασιατικά Χρονικά 10 (1963) 74 - 76.

69. Είναι ο αδερφός του Ανάργου Ψαρού (βλ. ἔγγρ. 14, στ. 32). Πρβλ. και σημ. 47.

70. Για το Θωμά Φλαγγίνη και το κληροδοτήμά - του βλ. Ἀθα ν. Ε. Καραθανάση, ό. π., σ. 35 - 55· εκεί υπάρχει συγκεντρωμένη και ὅλη η σχετική βιβλιογραφία.

71. Ο Ιερεμίας Γ' πατριάρχεψε στα χρονικά διαστήματα 1716 - 1726, 1732 - 1733· βλ. Θρησκ. και Ἱστοικ., Ἐγκυκλ., τ. 6, στήλη 785 - 586. Ἀθα ν. Κομνηνοῦ - Ὑψηλάντου, Τὰ μετὰ τὴν Ἀλωσιν (1453 - 1789), Κωνσταντινούπολη 1870, σ. 301 - 324, 336 - 338.

72. Ο Αναπλιώτης Γεώργιος Κάσδαγλης του Μαργαρίτη πιάστηκε αιχμάλωτος απο τους Τούρκους μαζί με ολόκληρη την οικογένειά - του· το Μάη ὁμως του 1717 είναι ὅλοι λεφτερωμένοι(Ε. Ι. Β.—Παλ. Αρχ., busta 108, φ. 164r - 172r), Τα ονόματα των σκλαβωμένων ἦταν : Κιαράστα, Δημήτρης, Νικολός, Αντώνης, Μαντρίτσα, Μαλτού, Κρέουσα, Θανάσης και Χαρά. Για την οικογένεια Κάσδαγλη ειδήσεις βλ. και Ε. Ι. Β.—Ἱαλ. Αρχ., Reg. 183, φ. 72r , 122v , busta 145, φ. 224r , 230r , βλ. και εισαγ. σ. 114 και ἔγγρ. 29.

73. Ο Αιμίλιος Βελάνος, γιός του Φραγκίσκου, επίσης νοτάριου της Βενετίας, ήταν Κρητικός στην καταγωγή κι επειδή ήξερε καλά και τα ελληνικά, ήταν ο κατ' αποκλειστικότητα νοτάριος των Ελλήνων της Βενετίας.

74. Τσακωνιά ονομάζεται η περιοχή εκείνη της Αρκαδίας που εκτείνεται απο την ανατολική πλαγιά του Πάρωνα ως τον Αργολικό κόλπο.

75. Ενοριακός ναός τ' 'Αναπλιού, όπου βρισκόταν μιά θαυματουργή βροχοποιός εικόνα της Παναγίας· καταστράφηκε απο τους Τούρκους στα 1715. Βλ. Μά ν θ ο υ 'Ι ω ά ν ο υ, 'Ιστορία περί τής συμφοράς και σκλαβίας τοῦ Μωρέως, Βενετία 1779, σ. 102, στ. 379 - 87. Π έ τ ρ ο υ Κ α τ σ α ί τ η, 'Ιστορία καλουμένη κλαθμός Πελοποννήσου, έκδοση 'Εμμ. Κριαρά, 'Αθήνα 1950, σ. 253, στ. 735 - 750 και σ. 326 C o n s t a n t i n D i i c h i t i, Cronica expeditiei Turcilor în Moreea și publicată de Neculai Jorga, Βουκουρέστι 1913, σ. 165. Κ. Ν τ ό κ ο υ 'Η έν Πελοποννήσω έκκλησιαστική περιουσία..., ό. π.. σ. 54-55.

76. Αίνος· αρχαία πόλη της Θράκης στις εκβολές του Έβρου.

Γ Λ Ω Σ Σ Α Ρ Ι

αβιζάρω (ιταλ. *avvisare*): ειδοποιώ.
προειδοποιώ.

αγκαλά : άν και.

αγνωσία, η : άγνοια, αφροσύνη.

Αγούστα, η : Αυγούστα.

αγροικώ : ακούω, αισθάνομαι.

Αλιγούρνα, η : Λιβόρνο.

αλτάρι, το (ιταλ. *altare*): βωμός, θυσιαστήρι, (εδώ) εγκόλπιο.

αμή : αλλά.

αμάχη, η : έχθρα, μίσος, πόλεμος.

αμπασιατόρος, ο (ιταλ. *ambasciatore*): πρεσβευτής, αποσταλμένος.

άμποτες : μακάρι.

απεζοδρόμος ο : βλ. πεζοδρόμος.

αποκόβω : (εδώ) καθορίζω ορισμένο χρηματικό ποσό.

απόστα, επίρ. (ιταλ. *arresta*): επίτηδες.

αργυστήρι, το : μικρό εμπορικό κατάστημα γενικού εμπορίου.

αριβάρω (ιταλ. *arrivare*): φτάνω.

αρίφνητος : αναρίθμητος, απειράριθμος.

αρμάδα, η (ιταλ. *armata*): στόλος, στρατιά.

ασασιναμέντο, το (ιταλ. *assassinamento*): δολοφονία (κυρίως μφ.).

ασενδιάρω (ιταλ. *assediate*): πολιορκώ.

ασκέρι, το (τούρκ. *asker*): στρατιά.

άσπρα, τα (τούρκ. *akce*): χρήματα.

αχαμνός : αδύνατος.

βακούφι, το (τουρκ. *vakı*): γη αφιερωμένη σε θρησκ. ίδρυμα, ή ίδρυμα κοινής ωφελείας.

βέρα, η (βενέτ. *vera*): δαχτυλίδι, αρραβώνας, συμφωνία.

βία, η (ιταλ. *via*)—περ βία (ιταλ. *per via*): δρόμος—δια μέσου.

βιτόρια, η (ιταλ. *vittoria*): νίκη.

βολύμι, το : μολύβι.

βουλώνω : σφραγίζω με βούλλα.

γαζέτα, η (βενέτ. *gazeta*): χάλκινο βενέτιμο νόμισμα ίσο με 2 σολδία.

γγιά : (ιταλ. *già*): ήδη.

γενεράλης, ο (ιταλ. *generale*): στρατηγός.

γκόλφος, ο (ιταλ. *golfo*): κόλπος.

γότα, η (ιταλ. *gota*): αρθρίτιδα, ποδάγρα,

γρανάτα, η (ιταλ. *granata*): πολιτίμη σκουροκόκκινη πέτρα.

δεκατιά, η (ρ. δεκατίζω): έγγειος φόρος, η δεκάτη (τούρκ. *'ösr* ή *'ösür*), διάφορο, το : τόκος.

δουκάτο, το (ιταλ. *ducato*): χρυσό αρχικά κι ύστερα και ασημένιο νόμισμα.

δράμι, το (αραβ. *dirhem*): μονάδα βάρους ίση με 1/400 της οκάς.

επά : εδώ.

επιτροπικό, το : εξουσιοδότηση.

ιμπαρκάρω (ιταλ. *imbarcare*): επιβιβάζω.

ιμπασαδόρος, ο : βλ. αμπασιατόρος.

ιμπερατόρος, ο (ιταλ. *imperatore*): αυτοκράτορας.

ινκάμπιο, το (ιταλ. *in cambio*): βλ. κάμπιο.

ινατροναρίζομαι (ιταλ. *inpadronirsi*): γίνομαι κύριος, οικειοποιούμαι.

ινπιέγκο, το (ιταλ. *impiego*): υπηρεσία, απασχόληση, θέση.

ιν σόλιτουμ (λατιν. *solidum* = το όλο ποσό των χρημάτων): σ' ολόκληρο το ποσό· το νόημα όλης της φράσης είναι : εγγυητές απο κοινού και για όλο το ποσό.

- κάλε, η (ισπαν. calle) : δρόμος, οδός.
καλέμι, το (τούρκ. kalemi) : πένα, εργαλείο εκκοπής.
καλιότα, η (βενέτ. galiòta) : μικρή γαλέρα.
καμπάνια, η (ιταλ. campagna) : εξοχή, (εδώ) εκστρατεία.
κάμπιο, το (ιταλ. cambio) : συνάλλαγμα, ανταλλαγή.
καμπιάλε, η (ιταλ. cambiale) : συναλλαγματική.
κανί, το : αγγείο εκκλησιαστικής κυρίως χρήσης, ραντιστήρι, μυροδοχείο.
καστέλι, το (ιταλ. castello) : πύργος, φρούριο.
κάτεργο, το : πλοίο κρατικό ή πειρατικό.
κολέτο, το (ιταλ. colletto) και κόλο (ιταλ. collo) : δέμα ή κιβώτιο μ' εμπορεύματα.
κολονέλος, ο (ιταλ. colonnello) : συνταγματάρχης.
κομμέρτζιο, το (ιταλ. commercio) : εμπόριο.
κονσολάρω (ιταλ. consolare) : παρηγορώ, ανακουφίζω.
κόντε, ο (ιταλ. conte) : κόμης.
κοντίνοια (ιταλ. continuamente) : εξακολουθητικά, δίχως διακοπή.
κοντινούάρω (ιταλ. continuare) : συνεχίζω, εξακολουθώ.
κόντο, το (ιταλ. conto) : λογαριασμός.
κόπια, η (ιταλ. copia) : αντίγραφο.
κορέρω (ιταλ. correre) : τρέχω.
κοστουτουίρω (ιταλ. costituire) : συγκροτώ, σχηματίζω, καθορίζω.
κουλταλιέρα, η (ιταλ. coltelliera) : μαχαιροθήκη.
κουμαντάντης, ο (ιταλ. comandante) : διοικητής, αρχηγός.
κουμπανία, η (ιταλ. compagnia) : συντροφιά, εταιρεία.
κουμπανιάρω (ιταλ. accompagnare) : συνοδεύω, ταιριάζω δυό πράγματα.
λαοτζάδο και λαουράδο (βενέτ. laografò) : δουλεμένο.
λέγα, ή (ιταλ. lega) : συμφωνία, συνθήκη.
λεγένι, το (τούρκ. legen) : λεκάνη.
λέτερα, η (ιταλ. lettera) : γράμμα· (εδώ) lettera (di cambio) : συναλλαγματική.
λιγώνομαι : λιποθυμώ.
λίτρα, η (λατιν. libra) : μονάδα χωρητικότητας.
μαγάρι (ιταλ. magari) : μακάρι.
μαγγιόρος, ο (ιταλ. maggiore) : (εδώ) ταγματάρχης.
μακαδόρος, ο :
μάλαμα, το : χρυσάφι.
μαντινίρω (ιταλ. mantenere) : κρατώ, συγκρατώ.
μάρκα, η (ιταλ. marca) : σήμα, έμβλημα.
μαρτζελιάνα, η (ιταλ. marcigliana) : εμπορικό καράβι.
μαστραπάς, ο (τούρκ. mastrapa) : δοχείο πήλινο ή γιάλινο, που χώραγε μέχρι δυό οκάδες.
μινατζάρω (ιταλ. minacciare) : απειλώ, φοβερίζω.
μόδος, ο (ιταλ. modo) : τρόπος.
μόσκοβος, ο : ρώσος.
μούλτζα, τα (μούλκι, τούρκ. mülk) : χτήματα, γη απόλυτης κυριότητας.
μπάιλος, ο (ιταλ. baìlo) : πρεσβευτής.
μπαρμπέρισμα, το (ιταλ. barbiera, κουρέας) : κούρεμα.
μπιστιμέντο, το (ιταλ. bastimento) : φορτηγό καράβι.
μπατιρίζω και μπατίρω (ιταλ. battere) : τραντάζω, χτυπώ, πολεμώ.
νεγότζιο, το (ιταλ. negozio) : εμπορικό κατάστημα, (εδώ) εμπορική πράξη, υπόθεση.
νέτος (ιταλ. netto) : καθαρός, αγνός.
νοβιτά, η (ιταλ. novità) : νεωτερισμός, (εδώ) είδηση.
νομινάρω (ιταλ. nominare) : ονομάζω.
νότα, η (ιταλ. nota) : σημείωση.
νοτίκια, η (ιταλ. notizia) : είδηση, αγγελία, πληροφορία.

ντακόρδου, επίρ. (ιταλ. d' accordo) :
απο κοινού.

ντεσμός και ντυσμός ο (ρ. ενδύω) : ε-
πένδυση χρημάτων.

Ξαγοράζω και εξαγοράζω : απολεφετε-
ρώνω κάποιον καταβάλλοντας λύτρα.
Ξεσυνερίζομαι : μνησικακώ εναντίον
κάποιου, συναγωνίζομαι.

οκαζιόν, η (ιταλ. occasione) : ευκαι-
ρία, περίσταση.

ορδί, το (τούρκ. ordu) : στρατόπεδο,
στρατιωτική μονάδα.

ορδιιά, η (ιταλ. ordine) : διαταγή,
εντολή.

ουγγιά, η (ιταλ. oncia) : μονάδα βάρους ίση με 29,3 γραμμάρια.

πασάς, ο (τούρκ. pasa) : αξίωμα και
τίτλος σε σουλτανικό καθεστώς, διοικητής σαντζακίου.

πασιόν, η (ιταλ. passione) : πάθος.

πατρόν, ο (ιταλ. padrone) : ιδιοκτήτης, (εδώ) καραβοκύρης.

πεζάρω (ιταλ. pesare) : ζυγίζω.

πεζοδρόμος, ο : πεζοπόρος, (εδώ) ταχυδρόμος.

περίκουλο, το (ιταλ. periculo) : κίνδυνος.

πιέτζο (βενέτ. piezo) : εγγυητής.

πολάκος, ο (ιταλ. polacco) : πολωνός.

πόλιτζα, η (ιταλ. polizza) : απόδειξη πληρωμής.

πόλιτζα ντε κάργου, η (ιταλ. polizza de carico) : φορτωτική.

πρεκούρα, η (ιταλ. procura) : πληρεξουσιότητα, επιτροπεία.

πρεμούρα, η (ιταλ. premura) : βιασύνη.

πρίγγιπες, ο (ιταλ. principe) : πρίγκιπας, άρχοντας, (εδώ) ο Δόγης.

ραγγιόν (α) (ιταλ. ragione) : κατά το δικαιο.

ρεάλι, το (ισπαν. real) : ισπανικό νόμισμα 25 λεπτών περίπου.

ρέγολα, η (ιταλ. regola) : κανόνας, τάξη, τρόπος.

ρεκουμαντάρω (ιταλ. raccomandare) : συνιστώ, εμπιστεύομαι.

ρεκουπεράρω (ιταλ. ricuperare) : ανακτώ, εισπράττω.

ρεμέντιο, το (ιταλ. rimedio) : θεραπεία.

ρένιο, το (ιταλ. regno) : βασίλειο, (εδώ) ο Μοριάς για τους Βενετούς.

ρεπαρτίρω (ιταλ. ripartire) : ξαναφεύγω, διαμοιράζω, κατανέμω.

ρεσολουζιόν, η (ιταλ. risoluzione) : απόφαση.

ρετόρα, η (ιταλ. rettoie : διοικητής, κυβερνήτης) : γυναίκα του διοικητή.

ριβέρω και ριβερίρω (ιταλ. rivere) : προσκυνώ, σέβομαι, υποβάλλω τα σεβάσματά - μου.

ρισάλτο, το (ιταλ. risalito) : προεξοχή, αναπήδημα, (εδώ) έφοδος.

ρισολβέρω (ιταλ. risolvere) : αποφασίζω.

ριτσέτα, η (ιταλ. ricetta) : συνταγή,

ρουφέτι, το : συντεχνία, συνάφι.

ρούχα, τα : πράγματα, υπάρχοντα.

σαλιέρα, η (ιταλ. saliera) : αλατιέρα.

σάντολα, η (βενέτ. santola) : νονά.

σασιναμέντο, το : βλ. ασασιναμέντο.

σεκουεστράρω (ιταλ. sequestrare) : κάρνω κατάσχεση, φυλακίζω.

σεκρεστάρω (ιταλ. segretare) : απομονώνω, αποχωρίζω.

σεκρέτο, το (ιταλ. segreto) : μυστικό, απόρρητο.

σιγουριτά, η (ιταλ. sicurtà) : ασφάλεια, εγγύηση, πίστη.

σιγουραρισμένος (ιταλ. assicurare) : ασφαλίζω, ασφαλισμένος.

σίμουλ, επίρ. (λατιν. simul) : μαζί, σινάμα.

σιόρ, ο (σιόρα, η) (ιταλ. signor. signora) : κύριος (κυρία).

σισταρίζομαι (ιταλ. assistere) : συμπαρίσταμαι, συντρέχω, παρευρίσκομαι.

σκαλάδα, η (ιταλ. scalata) : το σκαρφάλωμα με σκάλα.

σκουδέρω (βενέτ. scuoderg) : εισπράττω. σμαίδι, το (αντί σμαϊλίκι) : το μεταξύ 2000 - 10.000 ακτέ αξίας τιμάριο.

σόλδι, το (ιταλ. soldo) : πεντάρα (πληθ. τα χρήματα).

σοσπέτο, το (ιταλ. sospetto) : υποψία.

σοτοκούπα, η (ιταλ. sottocoppa) : πιατάκι για φλυτζάνι ή ποτήρι.

σπέντζα, η (τούρκ. ispendje) : είδος προσωπικού φόρου, που οι καλλιεργητές αφθάρτων χτημάτων πλήρωναν στους φεουδάρχες - τους.

σπετζαρία, η (ιταλ. spezieria) : κατάστημα πούλησης μπαχαρικών και φαρμάκων.

στάτο, το (ιταλ. stato) : κατάσταση, κράτος.

στέργω : δέχομαι, συγκατατίθεμαι, συμφωνώ.

στράτα, η (ιταλ. strada) : δρόμος, διαδρομή.

στραπάτζο, το (βενέτ. strapazzo) : περιγελως, σπαραγμός, βάσανο, ζημιά.

συναυλίζομαι και συναυλιάζομαι : συναναστρέφομαι, επικοινωνώ, συναθροίζομαι.

ταρτάνα, η (ιταλ. tartana) : τύπος μεταφορικού πλοίου.

τεντάρω (ιταλ. tentare) : δοκιμάζω, κάνω απόπειρα.

τετραηλισμένος (αντί ξετραηλισμένος) : αυτός που έχει γυμνό το στήθος, ο ξεγυμνωμένος και μτφρ. ο τελείως φτωχός.

τζίρος, ο (ιταλ. giro) : γύρος, κύκλος, (εδώ) η κυκλοφορία κεφαλαίων.

τομάρω (ιταλ. tomare) : πέφτω κάτω, καταλύω.

τραδιμέντο, το (ιταλ. tradimento) : προδοσία.

φέδε, η (ιταλ. fede) : πίστη, μαρτυρικό έγγραφο, βεβαίωση, αποδειχτικό.

φελούκα, η (ιταλ. feluca) : μικρό βαπόρι δικάταρτο.

φίρμα, η (ιταλ. firma) : υπογραφή.

φλωρί, το (λατιν. florinus) : ονομασία κάθε λεπτού χρυσού νομίσματος.

φορκέρι και φορτσέρι, το (ιταλ. forziere) : είδος μικρού μπαούλου για τη φύλαξη πολύτιμων αντικειμένων.

φορτιέρα (αντί φροτιέρα), η (ιταλ. furtiera) : φρουτιέρα,

χαράκι και χαράτσι, το (τούρκ. kharadj) : έγγειος φόρος κι εδώ κεφαλικός φόρος κατά παρέλειψη του bas (— κεφάλι).

χότζας, ο (τούρκ. hoca) : μουσουλμάνος κληρικός.